

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

НОВЕ СЛОВО В НАУЦІ І ПРАКТИЦІ: ГІПОТЕЗИ І АПРОБАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕНЬ

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

*23–24 червня 2017 р.
м. Київ*

Київ
Інститут інноваційної освіти
2017

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
Н74

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

*Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого
Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.*

Н74 Нове слово в науці і практиці: гіпотези і апробація результатів досліджень :
Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23–24 червня
2017 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної
інформатики НАН України. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017. — 124 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам
вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2017
© Інститут інноваційної освіти, 2017
© Друк ФОП Москвін А.А., 2017

Підписано до друку 29.06.2017. Формат 60х84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturnaya. Ум. друк. арк. 7,21.
Зам. № 2906-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., англ.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Сору Art».
69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-067-259-11-89.
Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

М.С. ЄВДОКІМОВА,

викладач Харківського радіотехнічного технікуму

О.О. ХАРСУН,

доктор філософії в галузі економіки

викладач Харківського радіотехнічного технікуму

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

*Не навчайте дітей так, як навчали вас,
- вони народились в інші часи...*

Інноваційні технології швидко увійшли в усі галузі нашого життя. В зв'язку з цим виникає нагальна потреба використання комп'ютерної техніки під час вивчення багатьох дисциплін, а особливо економічних.

Педагогічна професія вимагає чутливості до постійно оновлюваних тенденцій суспільного буття, здатності до адекватного сприйняття потреб суспільства і відповідної корекції навчально-виховної діяльності.

Рушійною силою інноваційної діяльності є педагог як творча особистість, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним під час пошуку, розробки, упровадження і поширення нових ідей. Творчий викладач має широкі можливості і необмежене поле для інноваційної діяльності, оскільки на практиці може експериментувати і переконуватися в ефективності методик навчання, коригувати їх, здійснювати докладну структуризацію досліджень навчально-виховного процесу, пропонувати нові технології та методи навчання. Основна умова такої діяльності - інноваційний потенціал педагога та використання в його роботі педагогічних інновацій.

Педагогічна інновація - процес створення, поширення й використання нових засобів (нововведень) для розв'язання тих педагогічних проблем, які до цього розв'язувались по-іншому.

Економіка — це середовище в якому мешкають наші студенти. Вони на побутовому рівні або інтуїтивно вже здобули певний багаж знань, відчули на собі дію економічних законів і принципів... Наше завдання, як викладачів економічних та соціальних дисциплін узагальнити і систематизувати набуті знання. Для цього можна використовувати інноваційні педагогічні технології індивідуалізованого та «переверненого» навчання.

Індивідуалізоване навчання є методом викладання, який ураховує внесок кожного учня до процесу навчання. Цей метод ґрунтується на думці, що не може бути двох дітей, які могли би брати участь у навчальних заняттях цілком однаково. На заняттях студенти виявляють власні знання, ставлення, навички, особливості темпераменту тощо. Щоб досягти ефективного навчання, педагог повинен чутливо реагувати на ці розбіжності.

Індивідуалізоване навчання зустрічається в чистому вигляді, коли педагог працює зі студентом наодинці. Однак викладач може засвоїти цілу низку методів підвищення рівня індивідуалізації на практиці, коли працює з великою кількістю студентів.

Педагог не дуже здібним студентам може видати завдання зробити доповідь на певну тему наступної лекції. Інших студентів зацікавити розробкою практичного дослідження, або написанням програм для розрахунку собівартості чи ціни якогось виробу. Більш здібні учні можуть створити програму побудови графіку беззбитковості виробництва по певним початковим заданим параметрам (можна поставити ще багато завдань у відповідності з навчальним планом дисципліни, яку вивчають та індивідуальним особливостям учнів групи). Потім всі свої розробки студенти презентують на різних видах занять: лекціях, семінарах та практичних.

Тим самим кожен учень зможе закріпити отримані раніше знання, здобути нові та передати їх іншим, використовуючи індивідуальні особливості характеру та власні навички здобуті у процесі навчання, розвинути свій творчий потенціал та набуті практичних навичок роботи з інноваційними технологіями.

В. Гашимова визначає головне правило індивідуалізації через усю роботу по виявленню та формуванню індивідуальності, яка б неодмінно передбачала активне включення самого студента у цей процес. Вона вважає, що уся сутність індивідуалізації навчання полягає в тому, щоб допомогти студентові розкрити як для себе, так і для інших ті свої особливі якості, які в ньому закладені [3].

Технологія «переверненого» навчання дає можливість плідного використання навчального часу в групових заняттях, взаємодії в практичній діяльності. Широке використання мультимедійних ресурсів дає можливість викладачеві розміщати як свій навчальний матеріал так і посилання на інші джерела інформації на сайті навчального закладу, або в особистому електронному кабінеті. Студент засвоює матеріал у зручному для нього темпі, може переглянути відео або прослухати аудіо стільки разів, скільки вважає за потрібне, зробити паузу для конспектування або простого сприйняття нової інформації.

В особистому електронному кабінеті викладач розміщає структурно-логічну схему дисципліни з коротким планом-конспектом лекцій та семінарських занять. Студенти по бажанню готують виступи, презентації, знімають або монтують мультимедійну підтримку своїх доповідей. Питання, які не зацікавили студентів викладач пояснює самотійно, або в подальшому зовсім знімає з обговорення.

Для практичних занять використовується дещо інший підхід: розміщаємо детальний покроковий розв'язок одного із варіантів економічних задач, з коментарями і висновками, а потім 30 варіантів індивідуальних завдань відповідно до

порядкового номера студента. Виконані практичні роботи студенти у зручний для них час відправляють до особистого електронного кабінету викладача (але час все ж таки слід обмежувати датою аудиторного практичного заняття.). На самому ж аудиторному практичному занятті викладач аналізує помилки, дає рекомендації по їх усуненню і проводить оцінювання.

Такий підхід до навчального процесу стимулює студентів до самостійної наукової та науково-пошукової роботи. Міжвузівські конференції, економічні ігри та відкриті семінари є полігоном для апробації студентських наукових робіт, дають можливість проявити себе в нестандартних ситуаціях, застосувати набуті фахові навички на практиці, порівняти свої знання і можливості в більш широкій масі професіоналів.

Переваги моделі перевернутого навчання:

- студент отримує знання тоді, коли йому зручно, а не тільки за умови появи на заняттях, тим більше що на старших курсах вони починають працювати на неповний робочий день;
- на аудиторних заняттях час не витрачається на виклад нового матеріалу, завдяки чому для застосування знань створюється більше можливостей;
- методика не вимагає спеціальних дорогих технічних пристроїв в аудиторії, достатньо особистого ноутбука студента.
- студенти використовують більшу кількість додаткових джерел при самостійній підготовці.
- ця форма навчання допомагає студентам навчитися публічним виступам, володіти своїм емоційним станом, позбутися фрустрації.

Але наряду з позитивними сторонами такого навчання ми виявили і ряд недоліків: не всі студенти старанно виконують домашні завдання, вміють самостійно працювати, мають достатню мотивацію.

Нова модель ефективна лише тоді, коли матеріали постійно оновлюються з урахуванням вимог і побажань студентів. Саме тому сучасний педагог повинен не лише мати знання в області своєї дисципліни, але і бути фахівцем у застосуванні інноваційних технологій в своїй професійній діяльності. Це вимагає старанної підготовки викладача й студентів. Вони мають навчитися успішно спілкуватися, використовувати навички активного слухання, висловлювати власні думки, переконувати й бути толерантними, розуміти інших, ставити запитання і відповідати на них. Використання інноваційних технологій — не самоціль. Це лише спосіб створення атмосфери в групі, яка найліпшим чином сприяє співпраці та порозумінню у навчанні.

Література

1. Богопольський А. О. Індивідуалізувати навчальний процес / А. О. Богопольський // Рад. шк. — 1991. — № 7. — С. 75—77.
2. Булах І. С. Психологічні аспекти міжособистісної взаємодії викладачів і студентів : навч.-метод. посіб. / І. С. Булах, Л. В. Долинська. — К. : Нац. пед. ун-т, 2002. — 114 с.
3. Гашимова В. Індивідуалізація навчання як принцип дидактики вищої школи / В. Гашимова // Наука і освіта : АН. Вищої школи України. — 1997. — С. 247.

4. Дишлева С. ІКТ-технології та їх роль в навчально-виховному процесі» / С.Дишлева [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://qoo.by/2Cu>
5. Пилипчук О. «Перевернене» навчання інформатики / О. Пилипчук [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://qoo.by/2B1>
6. Приходькіна Н.О. Використання технології «переверненого» навчання у професійній діяльності викладачів вищої школи / Н.О.Приходькіна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://qoo.by/2Bk>
7. Романич Н.В. «Перевернене» навчання — ключова тенденція освітніх технологій сучасності.
8. Боринець І. Майстер-клас. Технологія «перевернутого класу» в трудовому навчанні.

О.В. ЖУРБА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики
викладання навчальних предметів комунального закладу
«Житомирський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти» Житомирської обласної ради

МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ

В умовах інформаційного суспільства зростають вимоги до медіакомпетентності вчителя історії. Він має орієнтуватися в сучасному медіапросторі, вміло використовувати засоби масової комунікації в навчальному процесі, аналізувати різноманітні медіаповідомлення, розрізняти в медіатекстах факти і думки, історичні маніпуляції та обґрунтовані пояснення. Тому медіакомпетентність є складовою професійної компетентності вчителя — сукупність кваліфікаційних знань, умінь, навичок, ставлень, моделей поведінки.

У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (оновлена редакція 2016 року) зазначається, що *медіакомпетентність* — рівень медіакультури, що забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію[1].

Проблему розвитку медіакомпетентності педагогів протягом останніх років досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: Т. Бабенко, Г. Волошко, А. Гриценко, В. Іванов, М.Маклюєн, О. Мокрогуз, В. Тандура, С. Шойбе, О.Федоров, В.Шарко та інші.

Проаналізуємо структурні компоненти медіакомпетентності вчителя історії.

Вчитель історії повинен мати *знання*:

- про роль медіатехнологій в інформаційному суспільстві;
- про дидактичні аспекти медіаграмотності;
- про основні принципи функціонування різних видів ЗМІ;
- про навчальні ресурси Інтернету;
- про дидактичний і виховний потенціал медіаресурсів;

— про «інструментарії підготовки, передачі й отримання аудіовізуальної інформації у формі соціально-педагогічної реклами» [2, с.9].

Вчитель історії повинен мати *здатність до*:

- активного використання медіатехнологій у своїй діяльності;
- знаходження, оцінювання, застосування інформації;
- виявлення маніпулятивного контенту медіаповідомлень.

Вчитель історії повинен мати *навички*:

- проводити пошук інформації в джерелах різного типу;
- створення медіатекстів різних видів і жанрів;
- критично аналізувати джерела історичної інформації (характеризувати авторство джерел, час, обставини, і мету його створення);
- аргументованого критичного огляду аудіовізуальної та друкованої інформації;
- аналізу явищ і процесів в соціально-економічному житті суспільства в минулому та на сучасному етапі;
- створення відео-і радіо записів, телепередач;
- розшифрування та використання закодованої в медіатекстах інформації.

У вчителя історії мають бути сформовані *ставлення*:

- постійне оновлення знань і навичок;
- активна участь у форумах, віртуальних класах і спільних платформах;
- оцінювання інформаційно-комунікативних технологій як навчального ресурсу для покращення навчання;
- прагнення відповідати у професійній діяльності вимогам медіаспільноти;
- участь в дискусіях з історичних проблем, пов'язаних з висвітленням в медіа, «формулювати власну позицію з обговорюваних питань, використовуючи для аргументації історичні відомості» [3, с.14].

— здійснювати постійну рефлексію власної діяльності при використанні медіаресурсів.

Вміння працювати з інформацією стає одним з необхідних і важливих компонентів сучасного суспільства. Саме тому важливою є здатність вчителів історії змінюватися, активно діяти, самовдосконалюватися, саморозвиватися впродовж всього життя. Від того, наскільки розвинутою буде індивідуальність вчителя, його свідомість, самостійне мислення, вміння використовувати медіаресурси освітньому процесі, залежатиме ефективність навчання учнів.

Отже, розвиток медіакомпетентності вчителів історії відбувається в тісному взаємозв'язку з розвитком основних професійних компетентностей педагогів. Медіакомпетентність вчителя слід розглядати як сукупність, знань, здатностей, навичок, ставлень, що сприяють, використанню, створенню, критичному аналізу, оцінюванню та передачі медіатекстів у різних видах, формах, аналізу процесів функціонування мас-медіа у демократичному суспільстві.

Література

1. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/
2. Волошко Г. В. Сучасні виклики інформаційного суспільства в аспекті формування медіаграмотності майбутніх педагогів / Г. В. Волошко. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. — Суми : Вид-во СумДПУ ім. А. С. Макаренка, — 2015. — № 9 (53). — С. 3—12.
3. Медіаграмотність на уроках суспільних дисциплін: Посібник для вчителя / За ред. В. Іванова, О. Волощенко, О. Мокрогуза — К.: Центр вільної преси, Академія української преси, 2016. — 201 с.

М.А. КАПЛІНА,

вчитель-логопед КЗ Маріупольської міської
психолого-медико-педагогічної консультації

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ РОБОТИ ЛОГОПЕДИЧНОГО ПУНКТУ ПРИ ДНЗ

Одним із пріоритетних напрямків сучасної дошкільної освіти є всебічний розвиток дітей з урахуванням їх вікових можливостей та індивідуальних особливостей в режимі здоров'язбереження і здоров'язбагачення.

Безперечно, що дошкільний вік це вирішальний етап у базовому формуванні психо-фізичного здоров'я дитини. Як правило, діти з порушенням мовлення соматично ослаблені і потребують допомоги фахівців в емоційно-вольовій сфері. Впровадження здоров'язберігаючих технологій у діяльність логопеда дозволяє різноманітними прийомами і методами комплексного впливу на дитину дошкільного віку з порушенням мови, поліпшити результативність корекційної роботи і сприяти загальному оздоровленню дітей.

Здоров'язберігаючі освітні технології можна визначити як ефективні засоби корекційно-розвиваючої роботи логопеда з дітьми, що мають порушення мовлення, які дозволяють навчати і виховувати дітей здоровими та щасливими.

Метою втілення здоров'язберігаючих технологій в діяльність логопеда є комплексний педагогічний вплив, все частіше застосовуваний в спеціальній педагогіці, спрямований не тільки на оптимізацію процесу корекції мовлення, а й на загальне оздоровлення дітей дошкільного віку, збереження їх психофізичного здоров'я.

Оптимізація роботи з корекції порушень мовлення, заснована на здоров'язберігаючих технологіях, надає можливість вирішувати наступні завдання:

1. Підвищення результативності корекційного процесу.
2. Формування, підтримка та зміцнення здоров'я дошкільнят.
3. Відновлення працездатності, зняття напруги.
4. Створення позитивного психоемоційного мікроклімату, підтримки психофізичного здоров'я.

5. Ефективна організація корекційної роботи, профілактика мовних порушень, пропаганда здорового способу життя дітей.

До сучасних здоров'язберігаючих технологій, які зарекомендували себе як ефективний інструментарій в роботі логопеда, можна віднести технологію збереження і стимулювання здоров'я. Прикладом може виступити ритмопластика (інноваційний метод розвитку просодичного біку мови дошкільника); оздоровчі рухливі ігри (як форма активного відпочинку); м'язова релаксація (комплекс вправ для відновлення балансу процесів збудження та гальмування, зняття напруги з м'язів рук, шиї та артикуляційного апарату); динамічні паузи (координація мови з рухами); гімнастика (пальчикова, зорова, дихальна).

Технології навчання здоровому способу життя включають в себе нетрадиційні методики: ігротерапію (ігротренінги, ігропластика, комунікаційні ігри), аурікулотерапію, самомасаж м'язів артикуляційного апарату, кистей і пальців рук, м'язів голови та шиї, парний масаж тіла, точковий самомасаж біологічно активних точок.

Корекційні здоров'язберігаючі технології в подоланні мовленнєвих порушень є ефективним методом здоров'язбереження: арттерапія (піскотерапія з кінетичним піском, лялькотерапія - використання логопедичної ляльки для підготовки мовного апарату та полегшення постановки звуків, бібліотерапія, в тому числі казкотерапія та здобуваючий популярність лепбукінг); технології музичного впливу (прикладом може служити один із таких інноваційних методів, як естетотерапія); психогімнастика; артикуляційна гімнастика і біоенергопластика; фонетична і логопедична ритміка (нетрадиційний комплексний метод корекції дихання, голосу, артикуляції та міміки).

В логопедичній роботі систематичне впровадження здоров'язберігаючих технологій з дошкільниками комплексно та позитивно впливає на корекцію мовленнєвих порушень і розвиток психофізичного стану дітей:

- формування мовленнєвої та пізнавальної активності дітей;
- нормалізація функціонування дихального, артикуляційного та голосового апаратів, що сприяє реформуванню старих та набуттю нових мовленнєвих навичок;
- корегування дискоординації процесів дихання і голосоутворення;
- покращення просодичного та темпо-ритмічного біку мовлення;
- забезпечення сприятливих умов для продуктивного розвитку загальної, дрібної, артикуляційної моторики та координації рухів;
- активізацію пізнавально-психічних процесів;
- відновлення працездатності, зняття напруги, підвищення та досягнення психоемоційної стійкості та соціальної адаптації;
- збереження і зміцнення психофізичного здоров'я дітей, як провідного фактору активуючого комунікативні навички.

Таким чином, можна стверджувати, що впровадження здоров'язберігаючих технологій в корекційно-розвиваючий процес значно скоротило час для досягнення стійких позитивних результатів навчання, розвитку і виховання дошкільнят з вадами мови.

Отже, виходячи з власного досвіду, можна зробити висновок, що застосування в логопедичній практиці здоров'язберігаючих технологій стало ефективним засобом комплексної логопедичної допомоги у підвищенні рівня мовленнєвої готовності майбутнього школяра.

Література

1. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами // Суми, 2008. — 302 с.
2. Денисенко Н. Оздоровчі технології в освітньому процесі // Дошкільне виховання. — №12. — 2004. — С.5—7.
3. Гавриш Н. Розвиток зв'язного мовлення дошкільнят // Київ, 2006. — 119 с.
4. Григоренко Г. І., Денисенко Н. Ф., Коваленко Ю. О., Маковецька Н. В. Нетрадиційні методи оздоровлення дітей дошкільного віку // Запоріжжя, 2006. — 116 с.
5. Бельська Г. В., Богиніч О. Л., Машовець М. А. Здоров'я дитини - від дитини // Київ, 2006. — 220 с.

В.О. КАРПІНСЬКИЙ,

студент факультету міжнародних відносин
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Н.С. НАУМЕНКО,

член-кореспондент Академії економічних наук України, кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ. ЕКОНОМІКА ОСВІТИ В УКРАЇНІ І ЗА КОРДОНОМ

Сучасна система вищої освіти, що повною мірою відповідає вимогам часу, є одним з найголовніших чинників зростання якості людського капіталу, генератором нових ідей, запорукою динамічного розвитку економіки і суспільства в цілому.

Для того, щоб українська вища освіта по-справжньому ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті.

Модернізація вищої освіти в Україні вимагає подолання низки проблем, серед яких найбільш актуальними є: невідповідність структури підготовки спеціалістів реальним потребам економіки, зниження якості освіти, корупція в системі вищої освіти, відірваність від наукових досліджень, повільні темпи інтеграції в європейський і світовий інтелектуальний простір.

Фахівці також вказують на значне розширення системи вищої освіти, що відбувалося в Україні з середини 1990-х років, маючи на увазі як збільшення самої кількості вищих навчальних закладів, так і стрімке зростання загальної кількості студентів і випускників ВНЗ.

Зі швидким розростанням системи вищої освіти прямо й опосередковано пов'язуються такі проблеми, як руйнування системи професійно-технічної освіти, дефіцит кваліфікованих кадрів робітничих спеціальностей, неможливість для багатьох випускників ВНЗ знайти роботу за фахом, інфляція освітніх і професійних стандартів, надмірне навантаження на викладачів та недостатнє фінансування університетів, зростання рівня корупції у ВНЗ та інші.

Розглянемо саме економічну складову.

Одна з найбільш значущих відмінностей поточного стану системи освіти України полягає у значно нижчих, ніж у розвинутих країнах, абсолютних показниках фінансування. Якщо у відносному вимірі (частка витрат на освіту у ВВП) зведений освітній бюджет України є за світовими стандартами високим, становлячи 6–8 % ВВП, то абсолютні обсяги ВВП України є значно нижчими, ніж відповідні показники європейських країн зі співмірною кількістю населення.

Наприклад, від Польщі — менші приблизно у два рази, від Іспанії, яка має практично однакову з Україною кількість населення, — у чотири рази. При цьому понад 90 % державних інвестицій в галузь освіти в Україні спрямовується на утримання — заробітну плату, сплату комунальних послуг, харчування та ін., тобто переважна частина коштів, що витрачаються на систему освіти, йде на підтримання поточного стану, а не на розвиток.

В освітніх бюджетах і України, і держав ОЕСР переважають державні інвестиції. В країнах Організації економічного співробітництва і розвитку у 2011 році 83 % усіх коштів на освіту в цілому надходили із загальнодержавних та місцевих бюджетів. У сфері ж вищої освіти приватні витрати були суттєво вищими, однак і тут вони значно поступалися за обсягами державним і становили в середньому 31 %.

Варто зауважити, що приватні інвестиції в систему вищої освіти у розвинутих країнах не обмежуються безпосередньою платою за навчання. Суттєві надходження ВНЗ отримують у вигляді різноманітних пожертв від благодійників та як оплату за здійснювані для приватних компаній наукові дослідження і прикладні розробки.

У свою чергу розвинуті системи студентського кредитування дають змогу громадянам оплачувати навчання протягом тривалого періоду після його закінчення, таким чином значною мірою перекладаючи витрати на банківські системи відповідних країн. Частка приватного фінансування вищої освіти є більшою у країнах, де вищу освіту мають більше громадян.

Крім того, поступове зростання частки приватного фінансування освіти (особливо це стосується ВНЗ) у розвинутих країнах в цілому не відбувається за рахунок скорочення державного фінансування: обсяги і державного, і приватного фінансування постійно зростають, проте зростання приватного фінансування має вищі темпи.

Саме в економічній царині відзначається одна з визначальних тенденцій розвитку глобальної системи освіти, яка полягає у постійному швидкому зростанні освітніх бюджетів упродовж останніх 15 років. Загальний обсяг світового ринку освітніх послуг у 2012 році становив понад 4,4 трлн доларів (що майже втричі

більше сукупного військового бюджету усіх країн світу), тоді як 2000-го — 2,3 трлн доларів.

За прогнозами фахівців, які передбачають збереження і навіть підвищення високих поточних темпів зростання світового освітнього ринку, 2017-го року його обсяг перевищуватиме 6,3 трлн доларів, при цьому найбільші обсяги зростання фінансування припадатимуть на вищу освіту та державну і корпоративну освіту протягом життя.

Прикметно, що на зростання інвестицій в освітню сферу безпосереднім чином не вплинула світова фінансово-економічна криза. Почасти це пояснюється обраною урядами переважної частини розвинутих країн стратегією щодо додаткового фінансування своїх економік і стимулювання таким чином споживчого попиту, а почасти — прагненням громадян забезпечити своїх дітей з допомогою вищої освіти кращими шансами на отримання гідної роботи. У тих країнах і тих сегментах освіти, де державне фінансування все ж скорочується, воно компенсується за рахунок приватного інвестування, в тому числі плати за навчання. Громадяни розвинутих країн, незважаючи на окремі протести, в цілому поки що погоджуються сплачувати більше за отримання вищої освіти.

Також серед причин високих темпів зростання глобальної системи освіти фахівці називають збільшення кількості дорослих, що отримують додаткову освіту у тій чи іншій формі, та стрімке впровадження інформаційних технологій у навчальний процес (дистанційні курси, електронні підручники, навчальні програми, системи електронного управління навчанням тощо).

Література

1. Аналітична записка «Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/>

О.П. КОРНІЄНКО,

вчитель вищої категорії, старший учитель гімназії № 283 II-III ступенів м. Києва

Л.М. РОГУЛЬЧИК,

вчитель вищої категорії, старший учитель гімназії № 283 II-III ступенів м. Києва

ВПЛИВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НА ЛЮДИНУ

*Треба підтримувати міцність тіла,
щоб зберегти міцність духу.
В. Гюго*

Учитель фізичної культури спирається на програму Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Фізкультура - це оздоровчий урок.

Здоров'я для кожної людини має велике значення. Від нашого здоров'я залежить настрій, спокій, бажання жити та радіти кожній миті.

Здоровий спосіб життя забезпечує високий рівень фізичного та розумового навантаження, повноцінний відпочинок, загартування організму, емоційний настрій та відмови від шкідливих звичок.

Існує 7 правил здорового способу життя:

Правило 1 — здоровий сон, раціональне харчування.

Кожна людина повинна відмовитися від шкідливої їжі. Більше вживати овочів, фруктів, які корисні організму.

Правило 2 — активна діяльність. Більше часу проводити на свіжому повітрі, ранкові пробіжки та зарядка.

Правило 3 — здоровий спосіб життя не сумісний з шкідливими звичками (куріння, алкоголь, наркоманія).

Правило 4 — режим дня. Кожна людина повинна дотримуватися свого режиму дня, це дуже важливо.

Правило 5 — позитивний настрій. Невдачі та промахи не повинні приводити до засмучування.

Правило 6 — дбайливе ставлення до себе. Фізичні вправи виконувати із задоволенням. Піклуватися про себе та любити себе.

Правило 7 — здоров'я не повинно бути проблемою для людини.

Краще ходити та бігати на свіжому повітрі, ніж по лікарях.

Є такі фізичні фактори, які сприяють зміцненню здоров'я людини. На м'язи людини фізичні вправи чинять різнобічний та глибокий вплив. В організмі людини відбувається ряд фізіологічних та психічних процесів, які викликають відповідні зміни рухової діяльності при виконанні фізичних вправ. Під час системного виконання фізичних вправ у роботі організму виникає позитивна перебудова, яка удосконалює діяльність усіх органів та систем. Найважливішим засобом попередження захворювань і боротьби з ними є фізичні вправи.

Вони також можуть дати негативний ефект, якщо застосовувати їх без урахування закономірностей фізичного виховання. Організм людини — це єдине ціле. Тому треба знати і враховувати вплив фізичних вправ на його органи.

Спостереження лікаря, академіка М. М. Амосова із його життєвого досвіду доводять, що людина, яка займається фізичними вправами, повинна пам'ятати про «поступовість, поступовість, поступовість».

У формуванні здорового способу життя ходьба — найбільш доступний вид фізичних вправ. Цю вправу розпочинати потрібно з 10 хв., поступово збільшувати до 40—50 хв. У людей, які займаються ходьбою, виробляються навички ритмічного та повільного дихання, з поглибленим видихом, на 2—4 кроки вдих, на 3-6 кроків видих. Звичайній людині, для підтримання організму потрібно робити не менше 10-ти тисяч кроків на день. Оздоровчою ходьбою краще займатися на стадіоні або в парку.

Тому на уроках ставимо перед учнями оздоровчі завдання, щоб вони засвоїли правильні навички ходьби та формування правильної постави. При правильній ходьбі тулуб зберігає вертикальне положення, плечі розведені та опущені, м'язи живота підтягнуті.

Під час ходьби збільшуємо навантаження за рахунок додаткових рухів руками. Дотримуємося послідовності навчання ходьбі:

- а) звичайна із дотриманням правильної постави;
- б) на носках;
- в) на п'ятках руки за голову;
- г) навприсідки руки на коліна;
- д) із зупинкою за сигналом (хлопок, свисток вчителя);
- є) із прискоренням.

Біг в оздоровленні людини також займає велике значення. В Елладі на стіні Форуму викарбовано слова: «Якщо хочеш бути сильним — бігай, якщо хочеш бути красивим — бігай, якщо хочеш бути розумним — бігай». Багато існує варіантів бігу, але одним із найдавнішим та найпопулярніших видів бігу є помірний біг. Цей біг потрібно розпочинати з 1—2 хв., бо він не потребує напруги темпом. Після 4 занять можна збільшити навантаження на 1 хв., звертаючи увагу на самопочуття та пульс. Під час бігу дихання повинне бути носове, ритмічне, повільне. Коліна повинні бути незначно зігнуті, а ноги не ставити на п'ятки. Вдих робиться на кожні 2—4 кроки, а видих — 4—5 кроків. Заняття бігом сприяє поліпшенню функції серцево-судинної системи та органів дихання. М'яз серця стає сильнішим, також поліпшується обмін речовин та структура стінок кровоносних судин.

У процесі навчання дітей вчитель повинен навчити правильно бігати та використовувати біг як засіб оздоровчого та гігієнічного впливу на організм. Під час занять бігом у дітей розвиваються координація рухів, витривалість, спритність, швидкість, виховуються почуття взаємодопомоги, наполегливості та витримки. Дотримуємося послідовності навчання бігу:

- а) повільний;
- б) із збереженням правильної постави;
- в) по купинах;
- г) із різних вихідних положень;
- д) із прискоренням чергуючи із ходьбою.

Фізичні вправи для кожної людини — індивідуальні. Тому важливу роль за станом організму набуває самоконтроль. Існують прості методи самоконтролю такі як: дихання, пульс, забарвлення покриву шкіри, інтенсивне потовиділення.

Однією з найдревніших методик оздоровлення людини є китайська дихальна гімнастика цигун, в основі якої є можливість відновити здоров'я і знайти рівновагу та спокій. Основні методики, можливості відновити своє тіло, зберегти здоров'я на довгі роки, були зібрані мудрецями і збережені для використання майбутніми поколіннями. За основу методик була використана дихальна гімнастика, яка надає можливість поліпшити фізичний стан та зміцнити дух.

Китайські філософи дійшли до висновку, що в тілі людини енергія рухається потоками, які було потрібно направити в правильне русло. Вважалося, що ці потоки мають бути посилені в трьох головних зонах:

- голови;
- грудей;

- життя.

Природа наділила тіло людини системою сомовідновлення, але в сучасній людини ця система функціонує не в повній мірі, тому організму потрібна допомога ззовні, щоб стимулювати механізми відновлення, для гармонійного фізичного розвитку.

Вправи повинні виконуватися у супроводі мелодійної та повільної музики, яка стимулює відповідні зони організму до гармонійного поєднання дихання з фізичними навантаженнями.

Займаючись систематично дихальною гімнастикою цигун, людина досягає фізичної, емоційної та інтелектуальної гармонії. Ця методика єдина і схожих на неї не існує. Коли виконуємо фізичні вправи, організм очищується, зміцнюється імунна система, а у нервовій, кровоносній та травній системах відбувається нормалізація.

Вправи дихальної гімнастики цигун відновлюють життєву діяльність, надають силу і уповільнюють старіння організму. Гімнастика цигун направлена на напругу певної групи м'язів і розслаблення окремих ділянок м'язів. Це призводить до підвищення фізичної сили, енергії та навчає правильному диханню.

Вітчизняні науковці внесли свій вклад у розробку методик правильного дихання. Одним із провідних фахівців в цій галузі є Констянтин Бутейко, який розробив власну методику дихання.

Основним направленням у методиці Бутейка є принцип достатності. З основ фізіології людини нам відомо, що в процесі дихання організму людини беруть участь і кисень, і вуглекислий газ. Їх збільшена або зменшена концентрація призводить до порушення основних фізіологічних процесів в організмі людини, що призводить до виникнення різних захворювань.

Бутейко рекомендує використовувати поверхневе дихання, при якому в організмі відбувається нормалізація процесу газообміну, так як у кров поступає все необхідне для нормального функціонування організму, які сприяють виробленню необхідних ферментів

Практичні дослідження довели, що в людей, які дихали за методом Бутейка, підвищився імунітет до сезонних захворювань. Одним із важливих чинників застосування дихальної гімнастики по Бутейку є боротьба з алергією і бронхіальною астмою. Але при наявності в організмі людини гострих запальних процесів дихальною гімнастикою по Бутейку не варто захоплюватися. Тому для кожного захворювання були розроблені певні дихальні вправи. Правильне використання дихальної гімнастики призводить до нормалізації обмінних процесів у організмі.

З усього вище сказаного можна зробити висновок, що на стан здоров'я впливає образ життя людини :

- дотримання нею правил здорового способу життя;
- правильне дихання;
- дозоване фізичне навантаження;
- профілактика захворювань.

Якщо людина буде дотримуватися цих правил, вона буде почувати себе здоровою, молодою, життєрадісною, фізично загартованою, буде жити в гармонії з природою.

Література

1. Амосов Н.М. Раздумья о здоровье. — М.: Физкультура и спорт, 1987. — 64с.
2. Валеологія — наука про здоровий спосіб життя // Інформ — метод, збірник товариства «Знання» України, 1996. — Вип. Л. — 320 с.
3. Методика К. Бутейка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://amlima.com/stil-zhittja/zdorov-ja/2687-dihalna-gimnastika-po-butejko-sekret-poverhnevogo.html>
4. Фізична культура в школі/ методичний посібник для 5—9 класів від 08.12.2009 р. за загальною редакцією Дятленка С.М. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mon.gov.ua/content>
5. Круцевич Т.Ю. Теорія і методика фізичного виховання. Том 1—2, Київ, 2008.

Т.С. КУЧИНСЬКА,

викладач факультету лінгвістики

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»

ПРОГРАМИ ПОДВІЙНИХ ДИПЛОМІВ — СПІВПРАЦЯ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ І ПОЛЬЩІ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Програми подвійних дипломів сприяють поглибленню співпраці між ВНЗ-партнерами, закладають основи довгострокового співробітництва, ведуть до пошуку шляхів підвищення якості освіти, прозорості навчальних планів та уніфікації програми підготовки студентів. Вони підвищують конкурентоспроможність випускників вишів на міжнародному ринку праці.

Розробка спільних освітніх програм і формування спільних підходів щодо змісту навчання та вимоги до компетентностей студентів у межах рівнів вищої освіти є важливою частиною міжнародної діяльності ВНЗ.

За результатами аналітичного огляду літератури, веб-сторінок закордонних вишів, доповідей та наукових статей виявлено відсутність єдиних засад до впровадження міжнародних спільних програм навчання, таких як програми подвійного диплому та двох дипломів. При розробці важливо розуміти принципову різницю між програмою «подвійного диплому» та «двох дипломів». Згідно із публікацією у «Joint and Double Degree Programs in the Global Context: Report on an International Survey» підготовлений Daniel Obst, Matthias Kuder, and Clare Banks [1] під програмою «подвійного диплому» слід розуміти, що «по закінченню навчальної програми, студенти отримують *єдиний сертифікат/диплом*, виданий і підписаний спільно всіма установами, що задіяні у програмі», а за програмою «двох дипломів», «по закінченню навчальної програми, студенти отримують *сертифікати/дипломи*, що видаються окремо кожної установою, що бере участь в програмі».

За результатами досвіду КПП ім. Ігоря Сікорського нижче представлені основні питання, на які партнерам слід звернути увагу під час створення програми подвійного диплому.

1. Першим етапом, який підтверджує наміри партнерів про створення програми двох дипломів, може виступити підписання Меморандуму про взаєморозуміння.

2. Визначення мети та концепції (передбачається одно-або двосторонній обмін). Необхідно розкрити необхідність та унікальність створення даної програми.

Перш ніж укласти договір про програму двох дипломів, необхідно проаналізувати потреби вишів, у підготовці фахівців за тією спеціальністю, як з точки зору інтересів студентів, так і потреб ринку.

3. Визначення освітньо-кваліфікаційного рівня (бакалавр / магістр), на якому планується створення програми.

4. Визначення напрямку / спеціальності створюваної програми (які напрями / спеціальності охоплені у програмі). Також договір повинен містити точну назву програми подвійного диплому.

5. ВНЗ-партнери мають узгодити спільну програму, в якій будуть зазначені дисципліни/курси, що відповідають один одному, і які вивчаються додатково для забезпечення оволодіння певними компетенціями, а також питання, що стосуються забезпечення якості підготовки. Як додаток до договору може виступити опис програми підготовки бакалаврів / магістрів з переліком дисциплін / курсів, кредитів, мови викладання, системи оцінювання результатів навчання і інше (визнання термінів навчання і результатів іспитів, зданих в вишах-партнерах; впровадження європейської системи трансферу кредитів одиниць (ECTS).

Процедура та порядок узгодження програм подвійного диплому, періодів навчання за кордоном можуть відрізнятися навіть для одного й того ж ВНЗ, що має угоди про програми подвійного диплому із різними закордонними ВНЗ.

6. Узгодження періоду мобільності як для студентів (перший курс або другий курс для магістрів) так і для викладачів. Необхідно визначитися із моделлю програми. У цьому зв'язку всі моделі подвійного диплому вимагають найсуворішого контролю за розробкою та впровадженням навчального плану, а також безперервного і динамічного оперативного співробітництва. Більш того, найчастіше студенти проводять більшу частину часу не в рідному ВНЗ, а приймаючому, що тягне за собою зовсім інші вимоги до таких студентів.

7. Встановлення процедури подачі документів (строки подання документів, анкета-заява, рекомендації, мотиваційні листи, співбесіда, вступний іспит, кількість квот тощо) та критерії відбору студентів. Наприклад, загальні та спеціальні вимоги до компетенції студентів (потрібна базова освіта, рівень володіння іноземною мовою, досвід роботи або стажування). Слід вирішити, чи стосуються всі критерії відбору всіх студентів, або ж критерії будуть варіюватися, залежно від окремого факультету.

8. У договорі обумовлюються питання, що стосуються фінансових моментів:

- ✓ звільнення від оплати за навчання для учасників програми;
- ✓ надання стипендії від приймаючої сторони або фонду;
- ✓ уточнення витрат, які понесуть учасники програми (медичне страхування, реєстраційний внесок та інше).

Для проекту може виявитися корисним складання річного графіка, де були б вказані, терміни набору студентів, подачі клопотань на отримання студентам стипендій тощо.

Було б доцільно зазначити в договорі відповідальну особу як за академічне наповнення так/або за адміністративну роботу.

9. Врегулювати процедуру написання (її обсяг, керівництво та оцінка) та проведення захисту бакалаврської / магістерської роботи (екзаменаційна комісія закордонного університету приїжджає на захист до базового університету студента або захист відбувається двічі (у базовому та у приймаючому університеті)).

10. Процедура розірвання договору (наприклад, на яких умовах, за якими термінами і як будуть захищатися права студента) та законодавство якої країни буде застосовуватися у випадку розбіжностей.

11. Визначення документів, що видаються по закінченню програми двома закладами (диплом/сертифікат бакалавра напряму підготовки «...» / магістра спеціальності «...»).

Також є рекомендації інтегрувати програми подвійного диплому у міжурядове рішення про взаємне визнання дипломів (магістра, доктора філософії) університетів-учасників програми подвійного диплому. Та програми європейської комісії (Erasmus+ та інші) вважати пріоритетними для учасників програм подвійного диплому.

Література

1. Obst, D., Kuder, M., & Banks, C. (2011). *Joint and double degree programs in the global context: Report on an international survey*. Institute of International Education.

Т.І. НОВОСАД,
викладач вищої категорії, викладач-методист
Коледжу технологій, бізнесу та права
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

СИСТЕМА НАУКОВО-ПОШУКОВОЇ РОБОТИ ВИКЛАДАЧІВ ЦИКЛОВОЇ КОМІСІЇ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ТА ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ РОБОТА НАД МОДЕРНІЗАЦІЄЮ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: РЕАЛІЇ, ПРАКТИЧНИЙ РЕЗУЛЬТАТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Науково-пошукова діяльність студентів є одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки і виховання спеціалістів з вищою освітою, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності найновіші досягнення науково-технічного прогресу.

Як відомо, економічні і соціальні реформи, які здійснюються в Україні, значною мірою змінюють характер праці спеціалістів у сфері ресторанного господарства [1, с. 12].

Згідно з цим змінюються відповідно і вимоги до підготовки кадрів. Серед найголовніших - вимоги розвитку спеціаліста творчого, ініціативного, який має організаторські навички і вміння спрямовувати діяльність свого підрозділу на вдосконалення технологічного процесу шляхом запровадження у практику нових досягнень наукової і технічної думки. Неодмінною умовою виконання цієї вимоги є широке залучення студентів вищих навчальних закладів до науково-дослідної роботи, безпосереднє включення їх до сфери наукового життя [1, с. 92].

Досвід свідчить, що розвиток наукових досліджень безпосередньо впливає на якість навчального процесу, оскільки вони змінюють не лише вимоги до рівня знань студентів, а й сам процес навчання і його структуру, підвищуючи ступінь підготовленості майбутніх спеціалістів, їхній творчий практичний кругозір.

Розвиток науки у коледжі передбачає підвищення якості підготовки спеціалістів, здатних, у свою чергу, після закінчення навчання самостійно вирішувати серйозні наукові завдання, йти у рівень з передовими ідеями теорії і практики управління народним господарством в умовах ринкової економіки. Тому саме у навчальному закладі важливо прищепити студентам смак до наукових досліджень, привчити їх уже на цьому етапі мислити самостійно.

Науково-дослідницька робота студентів є продовженням і поглибленням навчального процесу і організовується безпосередньо в цикловій комісії готельно-ресторанного бізнесу та харчових технологій.

Науково-пошукова робота студентів коледжу проводиться як під час навчальних занять, так і виконується в позаурочний час паралельно навчальному процесу.

Науково-дослідна робота студентів, яка включається в навчальний процес, передбачає:

- виконання завдань, лабораторних робіт, курсових проектів, які містять в собі елементи наукових досліджень;

- виконання конкретних нетипових завдань науково-дослідного характеру під час виробничої або навчальної практики;

- вивчення теоретичних основ, методики, постановки, організації і виконання наукових досліджень, планування і організації наукового експерименту, обробки наукових даних.

Так, на заняттях «Технологія виробництва кулінарної продукції» під час практичних робіт студенти досліджують на правильність обробку сировини, проводять порівняння % по факту з нормативними згідно Збірника рецептур.

На лабораторних роботах із предмету «Інноваційні технології харчування та ресторанного сервісу» студенти виконують завдання проблемного характеру і визначають витрати при т/о, готують страви, які готують на сучасних підприємствах, складають технологічні картки, вирішують виробничі ситуації, які можуть виникнути в реальних умовах виробничої діяльності ЗРГ.

Виконується пошукова робота з підготовки інформації по впровадженню на виробництві нових видів сировини, новітніх технологій приготування та методів оформлення страв.

На заняттях з «Предмету спецпідготовки» студенти вивчають нові види сировини, розрихлювачів, сумішей, які застосовують у сучасних закладах РГ та кондитерських цехах.

На лабораторних роботах із предмету «Організація барної справи» студенти вивчають нові види десертів та коктейлів, які готують в ресторанах та барах міста.

Ведеться і науково-дослідницька робота, яка сприяє покращенню знань студентів. Це і складання бізнес-планів з предмету «Основи підприємництва та управлінської діяльності», де передбачений самостійний вибір об'єкта планування, ознайомлення з нормативними документами, підбір літературних джерел, використання міжпредметних зв'язків, публічний захист бізнес-планів з обговоренням і об'єктивною оцінкою [2, с. 121].

Це і заняття-екскурсії з «Організації барної справи» на сучасні ЗРГ, де, студенти мають можливість ознайомитись з інноваційною подачею коктейлів, сучасним міні-обладнанням.

В тому числі і виконання курсових проектів з предмету «Організація виробництва в ЗРГ», яке здійснюється за матеріалами конкретних підприємств. Під час складання меню в курсових проектах використовуються фірмові страви базових підприємств практики [3, с. 23].

Науково-пошукова робота проводиться і під час роботи «Творець кулінарних шедеврів» та «Прогрес і техніка». Так гуртківці беруть участь у пошуку певних рецептур страв для участі різних регіональних та міжнародних конкурсів та безпосередню участь у них, різного сучасного обладнання та оформлюють альбоми з їх зображенням. Вже традиційно стало, що гуртківці беруть активну участь у підготовчо-пошуковій роботі і проведенні тижнів технолога, де вони демонструють і нові види страв, і сучасний карвінг, і нові види обслуговування.

Також студенти нашого відділення постійно беруть участь у різних конференціях пов'язаних з науково-дослідницькими роботами, з вивченням нової прогресивної техніки, технологій, застосування нових харчових добавок.

Отже, науково-пошукова діяльність студентів сприяє їх підвищенню якості підготовки та готовності працювати в ЗРГ в сучасних умовах розвитку ресторанного господарства.

Література

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» // (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 36, ст. 266) від 04.07.2002 № 40-IV.
2. Деркач Л.М., Резанко В.М. Психологія самоконтролю в процесі засвоєння знань студентами / Л.М. Деркач, В.М. Резанко. — Чернівці : Митець, 1999. — 79 с.
3. Борисова О. В. Показники ефективності інноваційної політики підприємств ресторанного господарства, Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : [зб. наук. праць]. — Харків : ХДУХТ, 2009. — С. 72–77.

С.В. РОМАНОВСЬКИЙ,

Заслужений працівник освіти України
кандидат фізико-математичних наук, доцент,
директор Київського ліцею «Інтелект» (м. Київ, Україна)

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ Й ОСОБЛИВОСТІ БІЛІНГВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У КИЇВСЬКОМУ ЛІЦЕІ «ІНТЕЛЕКТ»

У 1947 р. до радянських фізиків ядерників, яку очолював І. В. Курчатов, були доставлені секретні матеріали, які стосувалися створення атомної бомби у США. Ці матеріали були перекладені фахівцями з англійської мови, на російську мову. Переклад передали фізикам ядерникам, які окрім математичних виразів мало що зрозуміли в цьому перекладі. Фізики засіли за професійну англомовну літературу з метою самостійно почати працювати над спеціальною науковою англомовною літературою.

З цього часу всі фахові конференції різного рівня почали синхронно перекладатися фізиками, які є фахівцями з певних розділів фізики.

1993–1997 р. р. На базі КПІ і ліцею «Інтелект» проведено експеримент «9 клас школи — 6 курс університету» (науковий керівник С. Романовський). Під час проведення експерименту було використано досвід роботи викладачів ліцею в університетах України, Америки, Європи, СРСР, Азії [4], [5], [6]. Були сформульовані три принципи проведення навчально-виховного процесу ліцею. 1. Фізико-математичний цикл предметів: аналітичне сприйняття інформації, вміння слухати, думати, задавати запитання і отримувати відповіді, володіння англійською мовою. 2. Гуманітарний цикл предметів: культура мислення, культура ведення діалогу, володіння англійською мовою. 3. Англомовний цикл предметів: англійська мова вивчається через предмети, предмети вивчаються англійською мовою.

У 1995 р. викладачі ліцею взяли участь в роботі Міжнародного семінару з білінгвальної системи навчання у середньому навчальному закладі, який відбувся у м. Грац (Австрія). В роботі семінару прийняли участь представники 29 країн світу, які дійшли висновку, що необхідно викладати предмети фізико-математичного циклу, як національною мовою, так і мовою міжнародного спілкування — англійською. Це стало актуальним напередодні збільшення кількості країн Євросоюзу та поширення НАТО на Схід.

Після повернення в Україну викладачі англомовного циклу ліцею «Інтелект» почали працювати над розробкою авторських програм та навчальних англомовних посібників з природничих та гуманітарних предметів з метою викладання їх у ліцеї англійською мовою.

З 1999 р. у ліцеї «Інтелект» навчально-виховний процес почав реалізовуватись трьома мовами. Нижче наведена таблиця представляє перелік предметів, які не тільки викладались трьома мовами, а й допомагали реалізувати у ліцеї міжпредметні зв'язки завдяки білінгвальній системі освіти.

українська мова	русский язык	The English Language 1-11 класи
україн. Література	литература	English Literature 8-9 класи
історія України	всемирная история	World History 6 клас
фізика 9-11, семінар	физика 9-11, лекція	Physical Science 8, Physics 9-11 кл.
алгебра 9-11, лекція	алгебра 9-11, семінар	Land Area Studies, Ukraine 7-8 кл.
геометрія 9-11, лекція	геометрия 9-11, семінар	Land Area Studies, The UK 9, The USA, Canada 10 клас
основи медичних знань	астрономия	Land Area Studies, Australia, New Zeland 11 клас
Біологія	химия	Biology 2-7, 10 класи
математика 5-6; 10-11 правознавство	математика 5-6 клас	History of Religion: Buddhism, Islam, Christianity, Judaism, Hinduism 10 к.
основи здоров'я	информатика	Business English 11 клас
географія України	география	Geography of the World 10 клас
Природознавство	технологии	Science 2-7 класи
захист вітчизни	физкультура	American Literature 10-11 кл. World Literature 4-6 класи

Міжпредметні зв'язки в умовах трьох мовного навчального процесу ліцею «Інтелект».

предмет	мова	Навчальний предмет	мова
Література	Рос.	The English Language, English Literature, World Literature American Literature	English
Всемирная история	Рос.	Land Area Studies (the UK, the USA, Canada, Australia, New Zealand), History of the USA, History of Religion (Buddhism, Christianity, Judaism, Hinduism, Islam)	English
Історія України	Укр.	Land Area Studies (Ukraine)	English
Географія География	Укр. Рос.	Geography of the World, Land Area Studies (Ukraine, the UK, the USA, Canada, Australia, New Zealand)	English
Астрономія Химия	Рос.	Science	English
Біологія	Укр.	Introduction to biology	English
Фізика Физика	Рос.	Physics, Physical Science	English
Технологии	Рос.	Business English	English
Алгебра Геометрия	Рос.	Алгебра. Геометрія	Українська

У 1998 р. на базі Правничої фундації України, ліцею «Інтелект» і НТУУ-КПІ відбувся міжнародний семінар (Київ, робоча мова англійська), в якому прийняли участь 32 країни. Тема семінару «International Baccalaureate», «Міжнародний бакалаврат (ІВ) та міжнародні коледжі». Учні ліцею взяли участь в обговоренні впливу світових релігій на розв'язання світових політичних проблем.

Міжнародний семінар дав старт участі ліцеїстів в міжнародних конкурсах з метою отримання грантів на безкоштовну освіту у відомих університетах світу. Завдяки білінгвальній системі освіти, яка запроваджена у ліцеї «Інтелект», і високому рівню підготовки 189 випускників ліцею, приймаючи участь в Міжнародних конкурсах, виграли гранти на отримання безкоштовної освіти у всесвітньовідомих університетах Італії, Австралії, Ірландії, Великобританії, США, Нової Зеландії, Швейцарії, Індії, Норвегії, Бельгії, Франції, Японії, Росії, ФРН, Канади, Польщі, Австрії, Чехії.

Випускники ліцею, завдяки володінню англійською мовою, закінчивши НТУУ-КПІ, працюють в Англії, Ірландії, Об'єднаних Арабських Еміратах, Саудівській Аравії, ФРН, NASA і Силіконовій долині (США), Канаді, Новій Зеландії.

У 2002 році було частково оприлюднено зміст процесу білінгвальної освіти в ліцеї [3], але час вимагає змін і вдосконалення. У 2006 р. викладачі ліцею

прийняли участь у роботі Міжнародного форуму «Education-2006», який відбувся у м. Карлсруе (ФРН). На форумі були сформульовані завдання, які постали перед середньою освітою країн Євросоюзу. Найбільш важлива проблема була пов'язана з збільшенням кількості гуманітарних та природничих предметів, які бажано викладати у школі англійською мовою. Розв'язання цієї проблеми надавало можливість вести мову про уніфікацію середньої школи в країнах Євросоюзу.

В українській науковій літературі почали говорити про «процес інтеграції різних культур і формування єдиного культурного простору завдяки білінгвальному навчанню» [1, с. 58]. Приблизно 7 мільйонів біженців з країн Північної Африки та ісламських країн в даний час перебувають в розвинутих країнах Євросоюзу. Фахівці з тривогою говорять про 200 мільйонів мігрантів, на яких треба чекати в кінці 30-х років. Необхідно звернути увагу на критику, яка починає звучати, стосовно запропонованого в свій час у Західній Європі такого поняття як «мультикультура». Критика ґрунтується на сумних прикладах витіснення з приміщень християнських храмів, в яких вони знаходилися кілька століть, та розташування в цих приміщеннях мечетей, на погіршені кримінальної ситуації, на терористичних актах, які відбуваються в країнах Західної Європи. Як правило, терористичні акти виконуються представниками не місцевого населення. Має місце диференціація місць проживання резидентів країни та мігрантів. Місцеве населення говорить про те, що переселенці не бажають вивчати їх мову, поважати культуру і історію їхньої країни.

Мігранти, як правило, не бажають працювати. Вони отримують безкоштовне мебльоване житло, в якому мігранти живуть завдяки грошовій допомозі, яка в заможних країнах Євросоюзу сягає 700 євро на кожного члена сім'ї. Не говорячи вже про ісламський халіфат та про людяно ненависні задачі халіфату. Все це змушує місцеве населення виходити на мітинги протесту щодо розселення мігрантів, надання їм безкоштовного житла, певних матеріальних бонусів на кожного члена сім'ї за рахунок місцевих платників податків, які не мають змоги отримати безкоштовне житло та інші матеріальні блага. Питання асимілювання взагалі не розглядається.

Занепокоєння викликає у місцевого населення висока народжуваність в сім'ях мігрантів, яка значно перевищує народжуваність у резидентів країн Євросоюзу. Чехія відмовилася від прийому емігрантів. Зі сказаного вище можна зробити сумний висновок: «гладко было на бумаге, та забыли про овраги».

Формування «єдиного культурного простору» за думкою українських авторів, країни де проблема мігрантів поки що не існує, — це «міжкультурна компетенція, яка покликана реалізувати ідеї полікультурного виховання» [1] (це при тому, що однозначного визначення полікультурної особистості у відкритих джерелах неможливо знайти!). Дивно, що про це пишуть люди, які мають поверхневі знання про традиції, історію, відношення між чоловіком та жінкою в арабських країнах, взагалі про менталітет населення багатих та бідних країн ісламського світу. Багато авторів матеріалів, в яких іде мова про «процес інтеграції різних культур і формування єдиного культурного простору» ніколи не мешкали в

країнах, в яких з'явилися мігранти, напряду не зіштовхувались з проблемами «інтеграції різних культур», які бентежать, як корінне населенням країн Західної Європи, так і самих мігрантів. У центрі Лондона і Парижа частіше зустрінеш обличчя не англійців і не французів.

З 2014 р. для створення працюючої білінгвальної системи освіти у ліцеї «Інтелект» з другого по сьомий класи викладаються англійською мовою за авторськими програмами та навчальними посібниками, які створені викладачами ліцею в рамках STEM-освіти, спецкурси «Science» і «Biology». Мета вивчення предметів — це підготовка аудиторії до вивчення фізики, хімії, біології, астрономії, технології у старших класах ліцею.

Одним з найважливіших завдань сучасної школи є підготовка учнів до життя у глобальному світі, що означає вільне володіння іноземними мовами. Вивчення окремих предметів іноземними мовами є ознакою якісної освіти, адже наука і сучасні технології є частиною світу, який стрімко змінюється. Тому варто зазначити, що зміст поняття «білінгвальна освіта» в навчально-виховному середовищі ліцею є справжнім «цілеспрямованим процесом залучення до світової культури засобами рідної та іноземної мови, де іноземна мова виступає способом пізнання світу спеціальних знань, засвоєння культурно-історичного та соціального досвіду різних країн та народів» [2].

Основні завдання викладання англійською мовою предмету «Biology» в ліцеї: а) формування наукової картини світу, як компоненту загальнолюдської культури; б) ознайомлення із рослинами і тваринами, екосистемами, охороною рідкісних і зникаючих видів флори і фауни; в) формування знань про основні методи дослідження, розвиток умінь і навичок вивчення біологічних об'єктів; г) виховання дбайливого ставлення до природи, свого організму і до інших людей; навчання учнів самостійному пошуку природничо-наукових знань; д) застосування біологічних знань в повсякденному житті для збереження навколишнього середовища та соціально-відповідальної поведінки в ній; є) формування лінгвістичних умінь та навичок, що дадуть учням можливість активно користуватися здобутими в ході вивчення курсу знаннями.

В ліцеї «Інтелект» під час викладання предмету «Biology» використовуються сучасний підручник, мультимедійні матеріали та засоби. Творчі завдання, подорожі, спостереження за рослинами, тваринами, дидактичні ігри англійською мовою сприяють не тільки розвитку мовленої компетенції, вивченню наукової термінології англійською мовою, але і позитивно впливають на формування дбайливого ставлення до природи.

Серед предметів англomовного циклу у ліцеї особливе місце займає курс «Країнознавство», що включає в себе послідовне викладання наступних дисциплін. Країнознавство України (7-8 кл.). Країнознавство Великобританії (9 кл.). Країнознавство Сполучених Штатів Америки, Канади, Австралії та Нової Зеландії (10 кл.). Предмет містить у собі два аспекти: вивчення мови та пізнання реалій інших країн, мова яких вивчається.

Завдання, що містяться у підручниках, дозволяють перевірити розуміння прочитаного, закріпити лексичні одиниці, що мають національно-культурну се-

мантику, які за своїм змістовим наповненням виходять за межі фактичної текстової інформації, що спонукає ліцеїстів застосовувати набуті знання з інших предметів.

Поглиблення знань з англійської мови на базі курсу «Всесвітня історія» є цікавою альтернативою класичним підручникам, адже історія як наука має безпосередній вплив на формування духовного світу людини, а також сприяє моральному становленню особистості та пізнання нею суспільства. Знання історії є одним з показників якісної сучасної освіти. Викладання в ліцеї «Інтелект» предмету «Всесвітня історія» англійською мовою надає можливість учням отримати додаткові знання, вдосконалювати навички та уміння висловлюватись іноземною мовою, розвивати інтелектуальний потенціал. Предмет «Всесвітня історія» є прикладом міжпредметних зв'язків, адже доповнює знання з Всесвітньої історії, що одночасно вивчається учнями 6 класу рідною мовою.

У 8 фізико-математичному класі з поглибленим вивченням англійської мови доцент, кандидат фізико-математичних наук викладає в рамках STEM-освіти англійською мовою Physical Science (природнича наука, фізична наука), спираючись на матеріал, який викладається в 7–8 класах на уроках фізики та хімії — механіка, будова речовини, періодична система елементів Д. І. Менделєєва, електрика, магнетизм, структура атомного ядра.

В рамках STEM-освіти у учня є англomовний підручник (теоретичний матеріал, запитання, тести), DVD диск, у якому озвучені теми англійською мовою носіями мови.

У 9–11 фізико-математичних класах з поглибленим вивченням англійської мови фізика в рамках STEM-освіти викладається англійською мовою. Лекції з фізики (9–11 класи) читає доцент кандидат фізико-математичних наук, виводяться на дисплей (мови англійська, українська, російська). Семінар (половина класу) українською мовою веде асистент, вчитель-методист. Лектор повторює матеріал англійською, Physics, advanced level (фізика, поглиблений рівень).

Лекції з загальної фізики з англomовними субтитрами англomовних професорів виводяться на дисплей. У ліцеїста англomовний DVD диск лекцій американських професорів, англо-український навчальний посібник, який складений лектором. Лектор обробив лекції американських колег таким чином, що апарат вищої математики замінено апаратом елементарної математики, яка викладається у ліцеї, спростив філософські висновки на такі, які доступні ліцеїстам.

У ході викладання механічних форм руху (9 клас) лектор на понятійному рівні торкається питань з теоретичної та технічної механіки (момент інерції), опору матеріалів (види деформацій, модуль Юнга). Під час викладання питань з термодинаміки (10 клас), теплопровідності, конвективного теплообміну лектор торкається питань, пов'язаних з коефіцієнтом теплопередачі. У процесі викладання матеріалу, пов'язаного з електромагнітними полями (10–11 клас), лектор торкається питань, пов'язаних з теоретичними основами електротехніки (розрахунки електричних мереж, імпеданс). Все це стає в нагоді випускникам ліцею, коли вони на 1–3 курсах НТУУ-КПІ починають слухати відповідні інженерні дисципліни.

Лектор оцінює рівень підготовки аудиторії з алгебри, геометрії, фізики, англійської мови, що є підказкою викладачам предметникам, на що необхідно звернути увагу. На сайті Intellect.com.ua. розміщені лекції доцентів ліцею.

У 2013 р. Cambridge English Schools підписав Меморандум про співпрацю з ліцеєм “Інтелект”. Протягом чотирьох років ліцей є центром з підготовки до складання кембриджських екзаменів.

Загалом, результатами експерименту з впровадження двомовної системи стало те, що за цей час 96 учнів склали Міжнародні іспити з англійської мови та отримали сертифікати рівня C1 і B2. З 18 осіб, які складали іспити у 2017 році 6 учнів отримали сертифікати рівня C1, 10-B2, 2-B1.

Мовна база у природничих і гуманітарно-культурних спрямуваннях, яку учні отримують в ліцеї відкриває їм можливості не тільки до фахового навчання за кордоном, а, передусім, до здійснення коректного діалогу з представниками різних культур (завдяки вивченню англомовного курсу «Історія світових релігій» (Іудаїзм, Індуїзм, Буддизм, Мусульманство, Християнство)).

Література

1. Боднарчук Т.В. Підготовка педагогів, фахівців білінгвального навчання / Т.В. Боднарчук // Вища освіта України. Додаток 4. — Том VI (18). — 2009. — С. 57—62.
2. Певзнер М.Н., Ширин А.Г. Билингвальное образование в контексте мирового опыта (на примере Германии): Монография / М.Н. Певзнер, А.Г.Ширин. — Новгород : НовГУ. — 1999. — 96 с.
3. Романовський С. В. Двомовна система освіти в ліцеї «Інтелект» С.В.Романовський // Директор школи, ліцею, гімназії. — №1—2. — 2002. — С. 132—135.
4. Романовский С. XXIV ежегодное совещание по ядерной спектроскопии и структуре атомного ядра. — Харьков, 1974.
5. Пучеров Н.Н., Борздаковский А.Е., Романовский С.В., Чеснокова Т.Д. Таблицы пробегов заряженных частиц с энергией до 8 МэВ. — Киев : Наукова думка, 1977. — 313 с.
6. Романовский С., Борзаковский А. Исследование упругого рассеяния протонов и альфа-частиц на дейтерии / С. Романовский, А. Борзаковский // Украинский физический журнал. — Том 22. — №12. — Киев. — 1977.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

Л.І. БЕНЧУК,

викладач кафедри українського ділового мовлення
Національної академії Служби безпеки України

СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СФЕРА КОМПЛІМЕНТУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуто значеннєві та функціональні характеристики компліменту в українській мові на прикладі прозових текстів (романів В. Шкляра «Залишинець. Чорний ворон» та Б. Коломійчука «Людвисар. Ігри вельмож»). Визначено функції компліменту та його основні класифікаційні ознаки.

Ключові слова: комплімент, компліментна взаємодія, комунікативна ситуація.

Постановка проблеми. В останні роки завдяки досягненням у мовознавстві, психології, лінгвістиці значно виріс інтерес до процесу міжособистісних комунікацій, до удосконалення способів ефективного спілкування. Наявність проблем у сучасній мовній практиці спонукає звернутися до досвіду компліментарної мови, що склалася в західноєвропейській мовній культурі і зробила вагомий вплив на українські норми мовної поведінки.

Компліментарні висловлювання є основним жанром маніпуляції, тобто мовної реалізації суб'єктом впливу мети, спрямованої на одержання вигоди чи бажаного результату шляхом повідомлення адресату приємної для нього інформації. Основною функцією компліментарних висловлювань є встановлення та підтримування сприятливих взаємовідносин. Мовець прагне дотримуватися принципу ввічливості. Особливість компліменту як елемента мовленнєвого етикету — викликати симпатію співрозмовника, піднести йому настрій, зробити приємність. Він допомагає людям спілкуватися, жити разом, працювати. Вибір компліменту залежить від статі (здебільшого компліменти говорять жінкам), соціального становища адресата, характеру взаємин чи ступеня близькості (неввічливо казати компліменти малознайомим чи незнайомим людям), від ситуації спілкування і попереднього змісту розмови.

Стан дослідження. Вивченню компліментів присвячено багато робіт вітчизняних та зарубіжних учених: К. В. Мудрової, Р. В. Серебрякової,

Л. І. Гришаєвої, Є. С. Петеліної, Л. О. Кокойло, І. С. Морозової, Г. В. Бобенко, Л. Е. Безменової, Н. І. Формановської, Т. В. Шмелевої, В. Є. Гольдіна, В. П. Конецкої, А. А. Гіруцького, В. П. Москвіна, Л. С. Ширіної, М. В. Китайгородського, В. Е. Миськевича, О. Б. Сиротініної, В. М. Алпатова, Л. А. Введенського, Л. Д. Чеснокової та ін. Вони вивчали комплімент з погляду філології, риторики, етики та психології. Прагматичний аспект функціонування компліментарних висловлювань висвітлювали у своїх наукових працях Дж. Холмс, Дж. Манес, Н. Вольфсон, О. С. Іссерс, Е. В. Мурашкіна, В. В. Леонтьєв, В. Я. Міщенко, Н. А. Трофімова, Н. В. Василенко та ін.

За свою історію функціонування в нашій мові компліментарні висловлювання зазнали змін у структурному, семантичному та функціональному аспектах. Нагальна потреба аналізу цієї мовної одиниці, розкриття її різноманітних аспектів та специфіки функціонування, відсутність спеціальних досліджень у мовознавстві визначили актуальність цієї статті.

Метою є дослідження компліменту як засобу міжособистісних відносин та визначення його семантико-функціональної сфери.

Виклад основного матеріалу. Комплімент — це приємні, люб'язні слова; похвала, лестощі. Кидати (сипати і т. ін.) компліменти — говорити кому-небудь компліменти [1, с. 251].

Говорячи про роль компліменту, передусім, виділяють функцію етикету. Основною метою адресанта компліменту є вираження доброзичливого ставлення до співрозмовника. На відміну від сталих етикетних мовних тактик (вітання, прощання, співчуття тощо), комплімент служить сигналом симпатії.

Метакомунікативна функція компліменту складається зі встановлення, підтримки й розмикання мовного контакту. На стадії ініціації комунікації співрозмовники встановлюють певні стосунки один з одним або стверджують і підтримують стосунки, що встановилися раніше. Прагнення співрозмовників до створення сприятливої психологічної атмосфери, виявлення спільності думок, оцінок, інтересів, демонстрація зацікавленості один в одному, бажання викликати прихильність до себе співрозмовника — усі ці дії характеризують початкову стадію успішної комунікації.

Контактоустановча функція є невід'ємною частиною будь-якого комунікативного акту й тісно пов'язана з експресивною функцією мови, яку в рамках теорії комунікації можна охарактеризувати як такі особливості розмови, які привертають увагу адресата, підтримують й активізують його висловлювання упродовж усього акту комунікації.

У контактозавершальній функції комплімент здійснює регулятивні дії організаційного порядку. З одного боку, вони інформують партнера по комунікації про завершення спілкування. З іншого боку, співрозмовники підводять соціальні й емоційні підсумки акту комунікативної взаємодії, створюючи платформу майбутніх комунікацій. Ці функції компліменту є варіантами однієї регулятивної метафункції [2, с. 12].

У діалогічному дискурсі фатичні тексти передають соціально-дейктичну, контекстуалізуючу та інтерсуб'єктну інформацію.

Фатичне спілкування (звичайна дружня розмова), не будучи носієм тематичної інформації, має здатність визначати або змінювати тему діалогічного дискурсу, примушуючи одного з партнерів відходити від прийнятої ним програми комунікативної взаємодії, регулювати її з урахуванням інтересів іншого партнера. Стильові, діалектичні, інтонаційні особливості одиниць фатичного спілкування, що використовує ініціатор спілкування на початку дискурсу, дають адресатові необхідний мінімум відомостей про національно-культурні, статусно-рольові, тендерні й індивідуально-особові особливості партнера по комунікації, задають тональність спілкування, визначають коло можливих тем комунікації.

Отже, фатична комунікація є носієм соціально-дейктичної інформації.

Комплімент служить також для встановлення потрібного тону і стилю спілкування, формування певного ставлення адресата до того, що повідомляється. Він здатний формувати загальний сприятливий фон акту спілкування — фатична функція компліменту. Так, комплімент здатний чинити певну дію на адресата, його емоції, думки, дії. Крім того, він може бути названий емотивним засобом мовної дії, основною метою якої є вплив на емоційно-вольову сферу свідомості адресата [2, с. 13].

Комплімент служить для вираження певного (шанобливого або дружнього) ставлення до адресата з метою, з одного боку, встановити тон спілкування, необхідний для нормального (адекватного) сприйняття мови, а з іншої — стимулювати вигідне ставлення адресата до того, що повідомляється, сприятливу для нього реакцію.

Проте використання фатичної функції компліменту не зводиться тільки до поліпшення стосунків між членами мікроколективу. Іноді людина може використовувати її і для того, щоб віддалити, відштовхнути від себе співрозмовника, відповідно до своїх намірів.

Варто зазначити, що одним із повсякденних і природних явищ громадського життя, її невід'ємним атрибутом, способом міжособистісної комунікації є конфлікт. «Безконфліктного» громадського буття немає і бути не може в принципі, оскільки за своєю суттю суспільство є безперервним процесом виникнення різних протиріч між особами і соціальними групами. Використання компліменту в конфліктному дискурсі полягає не в підтримці гармонійних стосунків зі співрозмовником, а, навпаки, вираженні непрямым чином негативного ставлення до адресата.

Комплімент відіграє не лише деструктивну, але й конструктивну роль у конфліктному дискурсі. Він набуває позитивного значення для ефективного подолання протиріч і конфліктів. Так, існують компліменти, що покращують міжособистісні стосунки (комплімент-жарт, флірт), компліменти, що погіршують стосунки (комплімент-насмішка, іронія, сарказм, комплімент-докір, засудження) та компліменти, від яких міжособистісні стосунки не покращуються і не погіршуються (комплімент-подяка, привітання, знайомство тощо).

Інформація, яку несуть компліментарні висловлювання, має не когнітивний, а індексальний характер, тобто вказує на національно-культурну, соціологічну

приналежність, дистантність між партнерами, їх прагнення змінити міжособистісні стосунки або задану ситуацією тональність спілкування [2].

У компліментній взаємодії саме суб'єкт (адресант) визначає стратегію спілкування, специфіка якої перебуває в системі установок — міжособистісних і позаособистісних. При цьому міжособистісні установки можуть бути орієнтовані на самого себе, на адресата, на слухача й на третіх осіб. Відповідно, у компліментній взаємодії можна виділити комплімент адресату, комплімент самому собі, комплімент тому, хто слухає (тобто присутній третій особі), комплімент третій особі, не присутній при комунікації, але яка впливає на характер мовного обміну, оскільки ця особа може входити у сферу інтересів мовця або адресата [3, с. 1].

Таким чином, класифікаційними ознаками компліменту слід визначити:

- пряму спрямованість висловлювання на адресата, присутнього в комунікативному просторі, що виступає в ролі одержувача компліменту;
- опосередковану спрямованість висловлювання на адресата, присутнього в комунікативному просторі, що виступає в ролі одержувача компліменту, але не є учасником інтеракції;
- спрямованість висловлювання на адресата компліменту, відсутнього в комунікативному просторі (при цьому адресат бере участь в інтеракції з іншим суб'єктом — адресатом висловлювання не компліментного характеру);
- спрямованість компліменту на адресанта (під час збігу адресанта й адресата в одній особі) в інтеракції з іншим суб'єктом (адресатом некомпліментного мовного висловлювання);
- спрямованість компліменту на єдиного чи множинного (колективного) адресата;
- спрямованість компліменту на внутрішні або зовнішні характеристики адресата;
- сукупність або несуккупність компліменту;
- стилізованість або нестилізованість компліменту;
- узгодженість чи неузгодженість глибинної та поверхневої семантики компліменту;
- комплімент або псевдокомплімент [3, с. 2–3].

Таким чином, хоча всі компліменти є оціночними й нерідко яскраво вираженими експресивними судженнями, їх реальна семантика дозволяє нам виділити низку критеріїв їх класифікації.

У компліменті може даватися оцінка окремих рис характеру людини, її зовнішності й одягу, внутрішнім моральним якостям, здібностям та іншим перевагам. Перелік потенційних об'єктів похвали й компліментів в українській культурі досить великий, але, безумовно, деякі об'єкти є найбільш поширеними в компліментних висловлюваннях.

У творі В. Шкляра «Залишинець» яскравими прикладами класичних компліментів є описи головним героєм Досі Апілат:

«... І вона прийшла, дівчина славна і чиста, що пахла понтійською азалією, духмяним кадилом і дикою орхідеєю...»;

«Леле, це була Дося Апілат, грушківська молода козачка... Це була сатана у бою, вона рубала з обох рук і залишалася красива просіка за нею...»;

«... у її очах посміхалося двоє лагідних янголят...»;

«... красива, наче знята з картини...»;

«Авжеж, ти моя білогруда пташка...».

У цих висловлюваннях найчіткіше виражена позитивна оцінка адресата.

А ось вдалий приклад лестощів з роману Б. Коломійчука «Людвисар»:

«— Гарний одяг, — обнік потилицю чийсь подих.

Мартин відчув, як кілька вмілих рук шастають під одягом, і гаманець із рештою золота перестав обтяжувати пояс».

Цей мовленнєвий акт зазнав успіху, тому що реципієнт підтвердив істинність змісту повідомлення і, відповідно, прийняв комплімент з негативними наслідками для себе.

Варто розрізняти такі компоненти комунікативної ситуації, як комплімент і лестощі. Позитивна оцінка якостей адресата входить у структуру іллокутивного акту компліменту. Мовець виділяє, скажімо, зовнішні або інтелектуальні особливості у співрозмовника, які він хоче виділити за допомогою приємних висловлювань. Вдаючись до лестощів, адресант може хвалити неіснуючі якості реципієнта, що, безумовно, є проявом нещирості його намірів. А це, відповідно, може призвести до незапланованого перлокутивного ефекту. Розглянемо уривок з твору «Людвисар»:

«— Якби я був молодшим, — сказав той, — то ваш погляд позбавив би мене глузду... І цей чудовий рубін на вашій шийці, здається мені лише блідим відображенням неземного блиску ваших очей.

Дівчина зашарілася, а Білоскорський весело і безжально засміявся».

Наявність досвіду допомогла герою передати позитивні емоції, характеристики адресата. Проте не варто надто перебільшувати або лестити співрозмовникові, щоб не викликати в того сумнівів у своїй щирості. Важливо наголосити, що зміст і форма компліменту значно залежать від соціального статусу співрозмовника, ситуації спілкування тощо.

Лінгвісти виділяють різні типи компліментів, а також варіанти їхніх класифікацій. Зазначимо, що під час їхнього поділу потрібно звернути увагу на такі чинники: спосіб вираження, намір, мета компліменту та інші комунікативні цілі.

Комплімент адресату виконує дві функції — комунікативного суб'єкта й адресата компліменту:

«... а він легкий, мов тінь...» (В. Шкляр);

«Дося так крутнулась на підборах, що з острогів посипалися іскри» (В. Шкляр);

«... а оченятка ясні, в яких гарцювали два скупаних у смолі чортиська..» (В. Шкляр);

«Раптом озвалося це диво в рожевих фільдеперсах» (В. Шкляр);

«— Важкою була дорога? — поцікавився Шольц.
— Дякую, вашмосць. Мені не звикати» (Б. Коломійчук);
«— Ви чарівна, — з усією щирістю відповіла служниця.
— Лукавиш? — перепитала господиня.
— От не зійти мені з цього місця!» (Б. Коломійчук);
«— Яка ти гарна сьогодні...

— Говориш, наче в останнє» (Б. Коломійчук).

Комплімент самому собі називається рефлексивним компліментом. Він може виражатися у формі зовнішньої або внутрішньої мови:

«— Нічого не вдієш, отче. Але, поки що, зауважте, що я щасливчик, живий-живісінький» (Б. Коломійчук);

«— Я молодчина, Христофе, слово честі!» (Б. Коломійчук);

«— Я найдужчий у селі парубчисько!» (В. Шкляр);

«— Ось перед тобою такий чоловік, як золото, обніми ж його і приголуб, поцілуй, — і Тіна, мовби почула це побажання, обернулася до Ворона, і ставши навшипінки м'яко поцілувала його в губи» (В. Шкляр).

Комплімент тому, хто слухає, тобто присутній третій особі, вказує на розбіжності адресата та реципієнта висловлювання:

«— Дурний піп і дурна його молитва» (сказано в присутності героя) (В. Шкляр);

«— Подивіться, який сором'язливий» (сказано в присутності героя) (В. Шкляр);

«— Господи, помилуй, — зойкнув Мартин.

— Ти чого?

— Подивіться! Його ж навіть блідим не назвеш. Він наче мрець» (Б. Коломійчук);

Комплімент третій особі, не присутній при комунікації:

«— А як здоров'я його величності?

— Чудово» (Б. Коломійчук);

«— Мої балачки втомили милу німфу, — м'яко проказав комендант» (дівчина не присутня) (Б. Коломійчук);

«— Не сердься на нього, — тихо сказав Андрій по дорозі до палацу, — він відданий, він береже князя, як зіницю ока, а тебе бачить уперше» (Б. Коломійчук).

У мові художнього тексту виділено ще й такі групи компліменту:

1. Компліменти, що використовують при зустрічі після довгої розлуки:

«— Ганнуса, зіронька моя ясна, як я сумував за твоїми калиновим вустоньками...» (В. Шкляр);

«— Пташка моя перелітна, я тільки щодня молилася, щоб ти не загинув» (В. Шкляр);

«... Ваша Княжа Милосте... найясніший володарю наш... пане маршалу... воєводо..., — розмова притихла від поцілунків» (Б. Коломійчук);

«— Ви єдиний промінчик у гріховній темряві, що оповила мою душу. Дозвольте, — Гепнер зашепотів пристрасно, — торкнутись вашого розп'яття... Після довгої розлуки...» (Б. Коломійчук).

2. Компліменти-привітання:

«хай благословить тебе Господь», «слава Богу, ви живий», «а, пане Беню, вітаю, друже», «дай Боже щастя», «хай живе найясніший пан», «до ваш послуг», «до ваших ніг», «дай, боже, усього, що гоже», «здорові будьте», «хай благословить тебе Аллах, добрий чоловіче!», «здорові були, браття», «здоровенькі були», «здорова будь», «чолом тобі, Богдане», «чолом-чолом», «вітаю вас, отче, радий, що нам вдалося зустрітись» (Б. Коломійчук), «щастя вам», «здорові були», «доброго здоров'я», «міласті просім», «вітаю, отамане», «хлопці, ріднесенькі» (В. Шкляр);

3. Компліменти на вираження вдячності:

«дякую тобі, соколе», «але ти добрий гусак, Пилипе», «смачна їжа була, хоча місце препаскудне», «блискуче, майстра видно навіть у темряві», «але ж файно в тебе вийшло» (Б. Коломійчук), «щастя вам», «дякую, душа моя», «славно», «дякую тобі, пташко» (В. Шкляр).

Наведені типи етикетних компліментів співвідносяться зі стереотипними ситуаціями спілкування. Критерієм виділення цих типів компліментів є типізовані варіанти зміни поведінки комунікативного партнера. Також цілком очевидними є різні види адресатів та адресантів компліментарних висловлювань, від чого й змінюються сама сутність і побудова висловлювання.

Таким чином, компліменти поєднують характеристики різних мовних актів: риси репрезентативного, експресивного та фатичного спілкування. Але оскільки провідною характеристикою компліменту є оцінний характер цього мовленнєвого акту, ми розглядаємо його в категорії експресивний. Комплімент належить до неінформативних мовних дій, висловлюючи регулятивний, індексальний та емоційно-оцінний зміст [4, с. 181].

Висновки. Базуючись на аналізі прозових творів стверджуємо, що компліменти можуть прямо вказувати на чесноти людини (прямі компліменти) або опосередковано (непрямі компліменти). Для автора велику роль відіграють внутрішні чинники, що проявляються у частому вживанні компліментів моральним якостям та інтелектуальним здібностям людини. Щодо компліменту-антитези, то, спираючись на матеріал досліджуваних одиниць, можна припустити, що він не поширений у прозовому тексті.

Отже, поділ компліментів та їх реалізація залежать від того, на кого направлене висловлення, об'єкта компліменту, того, хто це висловлення реалізує та яким саме чином воно реалізується.

Література

1. Словник української мови : в 11 т. / [за ред. І. К. Білодіда]. — К. : Наукова думка, 1973. — Т. 4. — С. 251.
2. Беляева Е. И. Принцип вежливости в речевом общении / Е. И. Беляева // Иностранные языки в школе. — 1985. — № 2. — С. 12–16.
3. Сурова Є. А. Гендерна парадигма компліментного дискурсу [Електронний ресурс] / Є. А. Сурова — Режим доступу : www.tverlingua.by.ru.
4. Правила світського життя та етикету. Гарний тон : Підбірка порад та настанов на різні випадки домашнього і суспільного життя / [Укл. Юр'єв і Володимирський]. — М. : РИПОЛ, 1991. — 416 с.

О.В. ВІРИЧ,

викладач ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К.Д. Ушинського»

ФАРАНГІС ШАМРАТОВА,

студентка ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет ім. К.Д. Ушинського»

ПОЕМА Т. ШЕВЧЕНКА «ГАЙДАМАКИ»: ФОЛЬКЛОРНІ ДЖЕРЕЛА

Вершиною ранньої творчості Т.Г. Шевченка є поема «Гайдамаки» про героїчне минуле України — Коліївщину — народне повстання проти польської шляхти 1768 року.

У поемі «Гайдамаки» тісно переплітаються романтизм і реалізм, одним з джерел яких був фольклор. У цьому творі відчувається вплив народної поезії, зокрема, пісні. Микола Добролюбов, глибоко проаналізувавши і високо оцінивши поему, відзначив, що в «Шевченка ми бачимо всі елементи української народної пісні. Її історична доля навіяла йому цілу поему «Гайдамаки»».

Ще малим Тарасові доводилося чути легенди, перекази і пісні, що стали головним джерелом поеми «Гайдамаки», коли він мандрував «без свити, без хліба по тій Україні де Залізняк, Гонти з свяченим гуляв!» [5].

В тогочасній рецензії написано: «Поема «Гайдамаки» вилилася прямо з душі поета. Це не в'язка мертвих віршів, складених розумом і написаних холодним гусячим пером, «це глибока внутрішня пісня душі, втілена в живі звуки»

У поемі використано побутові, ліричні та жартівливі пісні, очевидно, це були загальновідомі. Уривки з тих самих, пісень взяті епіграфами до розділів поеми.

Подано чимало пісень цілком чи в уривках. Т. Данилюк-Терещук підкреслює, що «окрім автора, в «Гайдамаках» співають усі герої, а пісенний контекст вражає жанровим розмаїттям. Тут представлені історичні (козацькі, гайдамацькі), соціально-побутові, родинно-побутові (весільні, жартівливі, танцювальні) пісні. Кількісно переважають родинно-побутові жартівливі пісні і приспівки до танцю» [1, с. 112].

Наприклад: «Небога», «Перед паном Хведором», які співає Лейба:

«Перед паном Хведором
Ходить жид ходором.
І задком,
І передком
Перед паном Хведірко́м» [5, с. 78].

На думку Т. Данилюк-Терещук, жартівливі пісні у гумористично-розважальній формі відображають різні життєві явища і стосунки між людьми, а їх основною ознакою виступає гумор. Жартівливі пісні відтворюють комічні ситуації, події, вчинки, для них характерна функціональна різноплановість, їх мета «розважати, розвеселити, подарувати естетичну насолоду, висміяти негативні риси характеру, негідні вчинки, поведінку, утвердити морально-етичні норми, перевиховати» [3, с. 318].

«Ой, гоп таки так!
Кличе Гандзю козак:
Ходи, Гандзю, пожартую,
Ходи, Гандзю, поцілую;
Ходім, Гандзю, до попа
Богу помолиться;
Нема жита ні снопа,
Вари варениці» [5, с. 92].

«Якби таки або так, або сяк,
Якби таки запорозький козак,
Якби таки молодий, молодий,
Хоч по хаті б поводив, поводив» [5, с. 93].

«Не дивуйтеся, дівчата,
Що я обідрався;
Бо мій батько робив гладко,
То й я в його вдався» [5, 109].

«На городі пастернак;
На городі пастернак, пастернак;
Чи я ж тобі не козак, не козак? ...
Чи я ж тобі черевичків не куплю?
Куплю, куплю чорнобрива» [5, с. 112].

«Од села до села
Танці та музики;
Курку, яйця продала —
Маю черевики.

Од села до села
Буду танцювати:
Ні корови, ні вола —
Осталася хата» [5, с. 109].

«Ой гоп, гопака!
Полюбила козака,
Та рудого, та старого, -
Лиха доля така.
Іди ж доле, за журбою,
А ти, старий, за водою,
А я - так до шинку» [5, с. 112].

У поемі «Гайдамаки» у пісні про боротьбу українського народу проти польсько-шляхетських поневолювачів представлено козацького ватажка Максима Залізняка — виняткову особистість, відважного і вимогливого, та все ж, у першу чергу, засвідчено істину, що рушійною силою історії завжди був, є і буде народ.

«Ой літає орел сизий,
А за ним орлята;
Гуля Максим, гуля батько,
А за ним хлоп'ята» [5, с. 90].

Народ у Шевченка — не «фон», на якому ізольовано виступають «герої-одиночки», а могутня дійова сила, що вершить долі країни.

«Море грає,
Вітер повіває,
Степ чорніє, і могила
З вітром розмовляє.
Розвернулась Висока могила,
Аж до моря запорожці
Степ широкий вкрили» [5, с. 68].

Лише в народній пісні можна почути відгук такого бачення світу, де війна і життя нерозривні. Відважні лицарі кожна мить свого життя знаходились між життям і смертю. Ось звідки це єдине у своєму роді спілкування людської душі і коня.

«Ночували гайдамаки
В зеленій діброві,
На припоні пасли коні,
Сідлані, готові» [5, с. 91].

Т.Г. Шевченко створив чудовий образ кобзаря — учасника повстання 1768 року. Кобзар Волох у поемі «Гайдамаки» славить народних месників, розважає їх жартівливими піснями грає мелодії до танців. Ймовірно, що Волох був історичний прототип. Кожного разу, в примітках до поеми «Гайдамаки» Тарас Григорович писав: «За гайдамаками ходив кобзар: його називали сліпим Волохом» І далі в дужках зазначив, що так дід розказував [2, с. 37].

Імпровізацією в народному стилі є пісня «Ой одна я одна», яку виконує кобзар Волох:

«Ой одна я, одна,
Як билиночка в полі,
Та не дав мені бог
Ані щастя, ні долі» [5].

В українських історичних поемах романтичної доби, зустрічається безліч народнопісенних ремінісценцій, перифраз, алюзій тощо. У «Гайдамаках» Т. Шевченко перефразував уривок із пісні про «халайду» («А в нашого халайди хата на помості. Грай, море, добре, море, добре буде, халайда») у фінальні рядки «Гайдамаків»:

«А в нашого Галайди хата напомості.
Грай, море! добре, море!
Добре буде, Галайда!» [5, с. 128].

Природа в поемі, як і люди, живе, діє, вона романтично трактована відповідно до характеру подій. Наприклад, наступним кривавим вчинкам учасників Коліївщини передує пейзаж, що вселяє тривогу:

«Місяць впливає,
Червоніє, круглолиций,
Горить, а не сяє...» [5, с. 86].

До Черкас поспішає Ярема. Його наміри грізні. Такий же грізний в цю мить і Дніпро, понад яким крокує месник:

«...широкий та синій,
Підняв гори-хвилі; а в очеретах
Реве, стогне, завиває» [5, с.98].

Але Ярема може бути і ніжним в коханні до Оксани. Т.Шевченко стилізував любовну пісню Яреми:

«У гаю, гаю Вийди, серденько,—
Вітру немає; Я виглядаю;

Місяць високо, Хоч на годину,
Зіроньки сяють. Моя рибчино!» [5, с. 79–80].

З багатой скарбниці фольклору запозичив Шевченко і прислів'я. Але ці прислів'я наведені не дослівно, а видозмінено.

Щоб переконатись в цьому, досить глянути на таке зіставлення:

Текст поеми	Народні прислів'я
1. Де можна лантух, Там торби не треба.	1. Де можна торбу, Там лантух непотрібен.
2. Теплий кожух, тільки шкода — не на мене шитий.	2. Чужий кожух не гріє.

Поет вкладає в уста героїв поеми «Гайдамаки» і приказки:

Ох, старі голови та розумні: химерять-химерять та й зроблять з лемеша швайку; купили хріну, треба з'їсти; плачте, очі, хоч повилазьте: бачили, що купували; грошам не пропадуть...; скачи, враже, як пан скаже; густенька каша, та, бачте, не наша; куди, каже, хилить доля, туди й треба гнуться; періщили, періщили, аж пір'я летіло...; лихо — не дівчата — буде танцювати.

Романтичному стилю поеми відповідає барвиста народна мова, її лексичне багатство, зокрема синонімічне (заграти — ушкварити — вчистити - втяти), і розмаїття тропів: постійні епітети («дрібні сльози», «зелена діброва», «буйні вітри», «вороний коник», «карі очі», «білі рученята», «гострая шаблюка», «світ широкий», «степ безкрай», «щирий батько», «сліпий старець», «лиха година», «місяць круглолиций», «діти нехрещені», «страшний суд», «убога могила»); складні епітети (сторукий, староденний, столітній); гіперболічні порівняння (у Шевченка хоробрий козак до відчайдушності, козаки — нездоланна сила — вони, «як та хмара, гайдамаки Умань обступили»).

Зокрема Ярема постає як народний герой, воїн, захисник, наділений в поемі такими високими якостями, як моральна чистота, мужність, любов до вітчизни. Відвагу й силу Яреми Шевченко змальовує такими словами:

«А Ярема — страшно глянуть —
По три, по чотири
Так і кладе» [5, с. 99].

Захопивши частину українських земель, польська шляхта поневолювала українське населення, яке відчувало на собі національний та релігійний гніт. Малюючи картини бою, поет звертається до фольклорних образів. Образ бою як кривавого бенкету часто зустрічається в народній творчості. Для поеми характерні романтичні перебільшення. Бій майже скрізь передається за допомогою гіперболізованих образів пожежі, пекла, різанини, крові.

«... пожари України
Нагріють, освітять» [5, с. 86].

(«Бенкет у Лисянці», «Військо, як море червоне», «байрак гомонить», «могила сумує», «погас місяць», «горить сонце», «Польща запалала»).

Використовуючи в поемі «Гайдамаки» метафори, символи та одухотворення, Т. Шевченко показав, як, мобілізувавши усі фізичні та духовні сили, гноблені піднялися на боротьбу проти польської шляхти: (метафори: «Смілянщина кров'ю підпливає», «Погуляєм та хмару нагрієм», «Гомоніла Україна, довго гомоніла», «Не знав Сірома, що вирости крила», «І зарідають чорні гори», «Сумує Корсунь староденний», «Карі очі в неволі гаснуть», «Серце мліє, як згадаю»; символи «Велике свято в Україні»; одухотворення: «Повалили гайдамаки, аж стогне діброва», «прокинеться доля», «зарідають чорні гори», «Оживуть гетьмани в золотім жупані», «Одна думка усміхнеться, А друга заплаче»).

Геніальність Тараса Шевченка виявилась у тому, що він зумів природно наситити свою поезію фольклорною образністю. Дослідник поетичної творчості Т.Г. Шевченка Микола Сумцов дійшов висновку, що поет надзвичайно майстерно користувався фольклорними елементами і так органічно вводив у свою поетичну творчість, що часом важко було визначити, де кінчається запозичення і починається особиста творчість.

«Поети такого безмірного резонансу і гуманної височини, як Т. Шевченко, — зауважував Сумцов, — є в царині слова неперевершеними чародіями» [4, с. 18].

Література

1. Данилюк-Терещук Т. Жартівлива пісня в поемі Т. Шевченка «Гайдамаки» / Т. Данилюк-Терещук // Волинь філологічна: текст і контекст. — 2014. — Вип. 18. — С. 110–118.
2. Кардан Б., Омельченко А. Народні співці-музиканти на Україні / Б. Кардан, А.Омельченко — К.: Музична Україна, 1980. — 182 с.
3. Крук У. Структурна типологія комічного в українських народних родинно-побутових піснях / Уляна Крук // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 37. — 2006. — С. 317–324.
4. Сумцов Н.Ф. Любимые народные песни Т.Г.Шевченка / Н.Ф. Сумцов // Слово і час. — 1990. — №8. — С. 18.
5. Шевченко, Т. Г. Кобзар [Текст] / Т. Шевченко. — К.: Дніпро, 1983. — 647 с.
6. Шпильова С. П. Синкретизм авторської та фольклорної художньої енергетики у творчості Т. Шевченка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bibl.com.ua/literatura/27179/index.html>

І.В. КУЦА,
викладач кафедри українського ділового мовлення
Національної академії Служби безпеки України

СИНКРЕТИЧНІ СИНТАКСИЧНІ ЯВИЩА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню явищ синхронної перехідності у синтаксисі, а саме синкретизму у сфері членів речення, виявленню факторів, що його породжують на синтаксичному рівні, аналізу членів речення у єдності їх структурних і семантичних ознак.

Ключові слова: синкретизм, члени речення, синкретизм у системі членів речення.

Постановка проблеми. Синкретизм (гр. *synkretismos* — поєднання) — формальне нерозрізнення, злиття в одній формі різнорідних мовних елементів [1, с. 538].

Явище синкретизму в сучасній лінгвістиці сформувалось на основі усвідомлення всієї складності системно-структурної організації мови, визнання наявності відхилень в її взаємозв'язках і взаємовідношеннях, відсутності можливості однозначного трактування мовних явищ, їх формального нерозрізнення через неоднозначність самих мовних явищ, за допомогою яких виражаються найскладніші зв'язки і відношення у навколишній дійсності.

Стан дослідження. Над розробкою проблеми мовознавства у різні часи працювали В. В. Бабайцева, І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, А. П. Загнітко, Н. Л. Іваницька, В. І. Кононенко, І. П. Распопов, Л. Д. Чеснокова, О. О. Шахматов та інші.

Мета статті полягає в системному аналізі факторів, які зумовлюють синкретизм у сфері членів речення, засобів вираження й особливостей функціонування синкретичних членів у реченні, а також у визначенні синкретичних членів з метою розрізнення типових головних (підмет і присудок) і другорядних (додаток, означення, обставина) та синкретичних членів речення.

Виклад основного матеріалу. Синкретизм у системі членів речення — це поєднання (синтез) в одному члені речення диференційних ознак різних членів речення, різних їх функцій [2, с. 419]. Наприклад, *посваритися з ревнощів* (останнє слово за формою додаток, за змістом обставина причини), *поїздка в Україну* (куди? яка?), *сидіти на возі* (де? на чому?), *бажання виговоритися* (яке? чого?). Цей синтез може бути як у плані змісту (значення мовних одиниць), так і в плані вираження (спосіб вираження, вид зв'язку, характер залежності), а також у плані змісту і в плані вираження одночасно [3, с. 41].

Явище синкретизму в системі членів речення відповідає сучасному багатоаспектному вивченню структури простого речення, а саме: виділенню в його складі відносно незалежних підсистем (формально-граматичної, семантико-граматичної, семантико-логічної і комунікативної), також аналізу синтаксичних взаємозв'язків і взаємовідношень між членами речення при детальному розчленуванні і граматичній характеристиці тих форм синтаксичного зв'язку, які підводяться під категорії означення, додатка й обставини; здійснюється опис пере-

хідних або синкретичних випадків. На основі цих досліджень формується база для поглибленого, всебічного вирішення питання про члени речення.

З'ясувалося, що на основі формально-граматичного тлумачення речення (традиційний поділ членів речення на головні — підмет і присудок, другорядні — означення, додаток, обставина) не можна розв'язати проблем членів речення, що сама синтаксична модель не бездоганна: не визначені точно терміни, внаслідок чого аналіз речення іноді не дає однозначних результатів; часом буває незрозуміло, де проходить межа між двома різними членами речення; не визначається чітка різниця між головними і другорядними членами речення; критерії виділення другорядних членів речення не завжди бувають точними. У мові є чимало словосполучень, які важко піддаються формалізації.

Предметом критики традиційної теорії членів речення стала також методика визначення їх за питаннями. Нерідко зустрічаються суперечливі випадки. Наприклад, у реченні *«Він повернувся героєм»* не визначено, яке питання слід поставити до слова *героєм*: *ким? в якій іпостасі?* чи, можливо, обмежитися лише питанням *що зробив?*, тобто вважати структуру *повернувся героєм* синтаксично нерозчленованою.

Мовознавці робили неодноразові спроби удосконалити традиційну класифікацію членів речення, враховуючи при цьому формально-граматичний і семантико-синтаксичний аспекти.

В українському мовознавстві ідею розгляду другорядних членів речення не тільки з формально-граматичного, а й із семантичного боку підтримує І. Р. Вихованець. Він виділяє прислівні другорядні члени (компоненти словосполучення) і детермінанти (окремі словоформи і словосполучення, що залежать від головного члена речення або від речення в цілому). Особливість погляду І. Р. Вихованця в тому, що між формально-граматичним і власне семантичним рівнями він встановив ще проміжний рівень — семантико-синтаксичний і відновив поняття про поверхневу і глибинну структури. Другорядні члени речення — елементи поверхневої структури (синтаксеми); на власне семантичному рівні — глибинній структурі — їм відповідають семантими [4, с. 6—66].

Т. Є. Масицька за участю/неучастю членів речення у створенні предикатної основи, за роллю у формуванні семантичної будови речення виділила три типи складових частин речення: граматичні члени, семантичні компоненти і комунікативні варіанти. Залежно від формально-синтаксичної й семантико-синтаксичної структур вона розрізняє формально-синтаксичні й семантико-синтаксичні члени речення [5, с. 30—37].

У «Русской грамматике» 1980 року Н. Ю. Шведова уточнила вчення про члени речення, поширила рамки головних членів — до них були зараховані не тільки підмет і присудок, а й головні члени «не підметово-присудкових» речень типу *Забороняється шуміти, Вода спадає, Видно сліди, Наготовано запасів, Багато квітів, Немає часу*. Інші слова в реченні називаються поширюючими членами речення. Поширювачі можуть бути суб'єктні, об'єктні й визначники, за типом зв'язку вони можуть поділятися на прислівні і непри-слівні, за обов'язковістю чи необов'язковістю — на сильні і слабкі [6, с. 123-

136]. Отже, учення Н. Ю. Шведової про поширюючі члени речення досконаліше, ніж традиційна теорія другорядних членів, бо в ньому враховано входження чи невходження поширювачів у предикативну основу речення, їх роль у формуванні семантичної структури речення, специфіку поширювачів у різних підтипах речень, чіткіше розмежування поширювачів. Проте дискусійним виявилось питання про детермінанти, про доцільність позбавлення всіх членів речення їх традиційного рангу.

В. В. Бабайцева на основі різних принципів класифікації членів речення виділяє структурні й семантичні ознаки членів речення [7, с. 19–36].

Структурні властивості членів речення включають:

- 1) участь у формуванні структурної схеми речення;
- 2) спосіб вираження членів речення;
- 3) тип зв'язку (узгодження, керування, прилягання) і кількість синтаксичних зв'язків;
- 4) синтаксичну позицію.

Структурні ознаки є засобами вираження і, як наслідок, вияву категоріальної семантики членів речення.

Семантичні властивості членів речення включають:

- 1) логічні значення;
- 2) категоріальні значення;
- 3) лексичні значення;
- 4) комунікативне навантаження.

Відповідно, визнаючи всю складність системи членів речення, багатоманітність їх функцій (структурних, семантичних, комунікативних, емоційно-експресивних), В. В. Бабайцева подає таке визначення членів речення: «Це структурно-семантичні компоненти речення, пов'язані один з одним синтаксичними зв'язками та відношеннями» [2, с. 416]. За Енциклопедією української мови «члени речення — це мінімальні синтаксичні одиниці, які виконують у реченні формально-синтаксичні та семантико-синтаксичні функції і виражаються повнозначними словами або сполуками слів. За їхніми синтаксичними функціями і морфологічними показниками розрізняють головні члени речення (підмет і присудок) та головний член односкладних речень, а також другорядні (додаток, обставина, означення)» [1, с. 730]. Таке визначення демонструє сучасні тенденції до комплексного вивчення формально-граматичної структури речення і семантико-синтаксичних відношень між його компонентами, багатоаспектності членів речення, а саме, мовних фактів, що не відповідають традиційній класифікації членів речення.

Синкретизм системи членів речення обумовлюється низкою факторів, зокрема співвідношенням форми і змісту.

Під час характеристики конструкцій із синкретичними відношеннями найкращим науково-методичним прийомом є застосування слів, що позначають відношення в найбільш чистому й узагальненому вигляді, — питальних займенників. Оскільки синтаксичне значення залежної словоформи виражається через її поєднання з іншими словами, то питальний займенник обирається або під

впливом лексико-граматичного значення і морфологічних особливостей, або під впливом синтаксичного значення без урахування лексико-граматичного значення і морфологічних особливостей:

Сергій уміє читати галопом, запевняє, що вже “освоїв”, тепер знічев'я цілоденне тиняється з кутка в куток, посірів від нудьги (О. Гончар) — посірів (від чого? чому?) від нудьги.

Увага до співвідношення змісту і форми дозволила дослідникам диференціювати морфологізовані і неморфологізовані члени речення (шлях від члена речення до частини мови), первинні і вторинні синтаксичні функції частин мови (шлях від частин мови до члена речення).

Відповідність форми і змісту характерна для морфологізованих членів речення, а у неморфологізованих членів речення, коли частини мови використовуються у вторинній (або трансформаційній) функції, наявний синкретизм властивостей.

Синкретизм членів речення може бути зумовленим частиномовною належністю словоформ, їх категорійним значенням, бо словоформи і члени речення співвідносні, але не тотожні.

У сучасній українській мові продуктивно розвиваються субстантивні словосполучення з віддієслівним іменником у ролі стрижневого слова. Продуктивність їх пояснюється безпосереднім впливом дієслівних словосполучень. Як зазначає В. В. Виноградов, для субстантивних словосполучень названого типу властива тенденція до підсиленого розвитку дієслівних зв'язків у тих іменників, які за своїм значенням співвідносяться з відповідними дієсловами [8, с. 22].

Члени речення, підпорядковані віддієслівним іменникам, синкретичні: вони поєднують атрибутивне значення з об'єктним або обставинним. Атрибутивний компонент обумовлений значенням предметності в семантиці віддієслівного іменника. Характер другого компонента визначається валентними властивостями підпорядковуючої словоформи, які збереглися від дієслова. Наприклад, у словосполученні *у світання на річці батьків* (речення *З хлібом поперед себе вискочив надвір, де мерзли завіяні човни, на яких уже не попливе молодий Човняр, хіба що дитя його через роки підійметься у світання на річці батьків (М. Стельмах)*) головне слово — іменник дієслівного походження — синтезує предметність і дію. Відповідно залежні члени речення поєднують атрибутивне та обставинне значення.

На характер члена речення впливає лексико-граматичне значення словоформи (її належність до певного лексико-граматичного розряду). «Первинні синтаксичні функції, — писав Є. Курилович, — витікають із лексичних значень частин мови і становлять свого роду транскрипцію цих значень» [9, с. 61].

Конкретно-предметні іменники, як правило, однозначні, але навіть вони можуть бути синкретичними членами речення при дієсловах зі значенням руху:

Гай квапливо розстебнув гімнастюрку і дістав (звідки? з чого?) з кишені, пришитої зсередини, маленький, складений учетверо папірець (О. Гончар);

Але Оксанина тітка Марина благально простягла заляпані фарбами руки (куди? до чого?) до села (М. Стельмах).

З явищем синкретизму в системі членів речення пов'язана синтаксична деривація, що встановлює тісний зв'язок через так звану «синтаксичну похідність» (тобто виділення похідного члена парадигми, семантично і формально елементарного, і вторинних, похідних, членів парадигми, які відрізняються від вихідного члена певним елементом змісту, що виражається за допомогою спеціального формального засобу) [10, с. 50].

Теоретично обґрунтована І. Р. Вихованцем ідея про похідний, вторинний характер словосполучень в українському мовознавстві була апробована й конкретизована К. Г. Городенською у зв'язку з дослідженням синтаксичної деривації [11]. Наприклад: субстантивне невласне-словосполучення *гість із Тернополя*, яке характеризується синкретичністю атрибутивного й обставинного значення (*гість який? звідки? з Тернополя*) з позиції синтаксичної похідності визначається як утворене на базі речення *Гість прибув із Тернополя*.

Одним із малодосліджених явищ у синтаксичній будові мови є «стиснення і спрощення синтаксичних конструкцій» [12, с. 14], яке проявляється, зокрема, у еліпсисі підпорядковуючої словоформи. Еліптичне речення прийнято вважати своєрідним різновидом неповних, найчастіше двоскладних з неназваним (еліптованим) присудком, його частиною, зрідка підметом чи додатком, або неповних односкладних речень з еліпсисом одного члена чи його частини [13, с. 275]. Еліптований присудок часто має значення швидкої дії з інтенсивним початком на зразок *схопити(ся)*, *кинути(ся)*, *вдарити* і под. Значення дії сприймається відображено — через об'єкт, на який вона прямо чи посередньо спрямована, або через знаряддя, яким здійснюється, крім того відсутня необхідність відновлення предиката в контексті або ситуації мовлення. Такі умови забезпечують неоднозначну синтаксичну функцію залежних словоформ. Наприклад:

Я йшла лісом, дуб мене (за що? як?) за хустку (П. Тичина).

Синкретичні члени речення утворюють цілу систему, центром якої Л. Д. Чеснокова називає дуплексив (від лат. duplex — подвійний) [14, с. 42]. У дуплексиві синкретизм, на її думку, яскраво проявляється як у плані змісту, так і в плані вираження.

Дуплексив — це особливий тип другорядних членів, який характеризується одночасною подвійною залежністю від імені та дієслова і виражає ознаку предмета, яка виявляється у предмета одночасно із дією і є виразником самої дії [14, с. 42].

Основною структурною ознакою дуплексива є подвійний зв'язок, що виражає подвійну залежність одночасно від двох частин мови — від імені та дієслова [14, с. 43]. Наприклад: *Зустріли дитину здорову — Зустріли дитину здоровою*. У першій конструкції дуплексив *здорову* узгоджується з іменем *дитину* в роді, числі та відмінку, а в другій — з іменем тільки в роді та числі. Але у першій він прилягає до дієслова, а у другій — керований дієсловом.

Синкретизм окремих конструкцій іноді пояснюється синкретизмом прийменника.

Так, просторове сполучення «через + З. в.» вказує, зокрема, на перетин рухом простору, на подолання певної перешкоди: *іти через поле, пробиратися через хащі*. За асоціацією сформувалося часове значення і значення засобу дії (*приїхати через день, передати через брата*) та причини і способу дії (*не прийшли через хворобу, прийти через сили*). Отже, вживання одного й того ж прийменника для фіксації різних відношень об'єктивної дійсності базується на семантичних асоціаціях і суміщеннях.

Висновки. Вивчення семантичної структури речення, явища синкретизму, диференціація однозначних і багатозначних, типових і синкретичних членів речення, вивчення синтаксичних зв'язків і відношень дозволяють з нових теоретичних позицій будувати систему членів речення і розв'язувати завдання кваліфікації традиційно «складних випадків» і не тільки.

Література

1. Українська мова: Енциклопедія / Редкол. : Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. — 824 с.
2. Бабайцева В. В. Явление переходности в грамматике русского языка / В. В. Бабайцева. — М. : Дрофа, 2000. — 640 с.
3. Чеснокова Л. Д. Синкретизм в сфере членов предложения / Л. Д. Чеснокова // Филологические науки. — М., 1988. — № 4. — С. 41–47.
4. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. — К. : Наукова думка, 1983. — 219 с.
5. Масицька Т. Є. Валентно-пов'язані і валенто-непов'язані члени речення / Т. Є. Масицька // Функціонально-комунікативні вияви граматичних одиниць. Зб. наук. праць. — К., 1997 — С. 30–37.
6. Русская грамматика. Т. 2: Синтаксис / за ред. Н. Ю. Шведовой. — М. : Наука, 1980. — 710 с.
7. Бабайцева В. В. Система членов предложения в современном русском языке / В. В. Бабайцева. — М. : Просвещение, 1988. — 159 с.
8. Виноградов В. В. Вопросы изучения словосочетаний / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. — 1954. — № 3. — С. 22.
9. Курилович Е. Деривация лексическая и деривация синтаксическая / Е. Курилович // Очерки по лингвистике. — М., 1962. — С. 57–70.
10. Белошапкова В. А. Современный русский язык: Синтаксис / В. А. Белошапкова. — М. : Высшая школа, 1977.
11. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць / К. Г. Городенська. — К. : Наукова думка, 1991. — 192 с.
12. Акимов Г. Н. Новые явления в грамматическом строе русского языка / Г. Н. Акимов // РЯНШ. — 1980. — № 5.
13. Сучасна літературна українська мова. Синтаксис. / За загальною редакцією акад. АНУРСР Білодіда І. К. — К., «Наукова думка», 1972. — 512 с.
14. Чеснокова Л. Д. Синкретизм в сфере членов предложения / Л. Д. Чеснокова // Филологические науки. — М., 1988. — № 4. — С. 41–47.

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ЦІННІСНОГО СВІТУ ОСОБИСТОСТІ

Всебічний розгляд широкого кола уявлень про ціннісний світ особистості варто здійснити крізь призму соціально-філософського аналізу, що дає можливість ґрунтовного осмислення процесу становлення й розвитку його характерних рис та ознак та їх ролі у формуванні її життєвої стратегії.

Так, Платон, обґрунтовуючи своє бачення ідеальної держави, особливу увагу приділяв розгляду сутності людської природи, що передбачає не лише формування соціально значимих якостей особистості, але й їх реалізацію. При цьому, Платон зауважує, що соціальна сутність особистості визначається її недосконалістю, оскільки будь-яка людина не може нормально існувати поза колективу та його підтримки. «Держава, - підкреслює Платон, - народжується тоді, коли кожен з нас сам для себе буває недостатнім і має потребу в багатьох» [1, с. 78]. Платону властиве оригінальне розуміння людської сутності, що передбачає врахування її природних нахилів, що врешті-решт є умовою справедливості. «Справедливість, - наголошує Платон, - полягає в тому, щоб кожен мав своє і виконував також своє, займався своєю справою і не втручався в чужу» [2, с. 224–225].

Разом з тим, аналізуючи сутність ціннісного світу особистості, Платон наголошує, що повсюдний прояв її сутнісних потенційних сил, має відбуватись не стільки для неї, скільки для держави, багато в чому під її контролем та заради її інтересів. Більш того, Платон вважав, що саме державі належить провідна роль у формуванні загальних та індивідуальних цінностей, що є за своєю сутністю трансцендентними. «Немає доброчесності ані від природи, ані від учіння, і якщо вона кому дається, то тільки по божої долі, крім розуму» [3, с. 581–582]. Подібне уявлення Платона про трансцендентну сутність загальних та індивідуальних цінностей походить з того, що сама «...грецька філософія є усвідомлення всемогутності суцього» [4, с. 291]. Саме таке усвідомлення всемогутності суцього, пов'язане з таким сприйняттям людиною зовнішнього світу, у якому вона нерідко відчуває свою фатальну залежність від нього.

Ось чому, досліджуючи сутність ціннісного світу особистості під кутом зору соціально-філософського знання, варто наголосити, що визначальною рисою суспільного життя античності, зокрема її культури була змагальність, яка надавала широку можливість особистості знайти себе у різних сферах життя соціуму, насамперед у спортивній діяльності, ораторському мистецтві, військових змаганнях, театральних видовищах, що проводились регулярно в містах-державках: полісах Стародавньої Греції. І головними духовними цінностями цивілізації стародавніх греків було звільнення особистості від будь-якої деспотії, оскільки людину постійно вчили бути впевненою в себе, вірити у свої власні як фізичні, так і духовні сили, в найвищі цінності людського буття. Причому, тілесна доско-

налість, фізична і духовна сила для стародавніх греків становили основні принципи, які, часто-густо, проявлялися та реалізовувалися на спортивних аренах. [5, с. 21].

В контексті нашого аналізу слід звернути увагу на роздуми Арістотеля про співвідношення краси, сили, прекрасного і благого як визначальних цінностей людського буття. «Подібно до того, - зазначає Арістотель, - як на олімпійських змаганнях вінки отримують не найкрасивіші і найсильніші, а ті, що беруть участь у змаганнях (бо перемагає хтось із них), так і в житті прекрасного і благого досягають ті, що здійснюють вірні вчинки» [6, с. 8].

Отже, вірні вчинки, є синтезом, квінтесенцією таких ціннісних засад буття людської особистості, як краса, сила, прекрасне та благо. Більш того, вірні вчинки, як прояв життєвого світу людини, можливі лише в ситуації коли вона виступає у ролі носія моральних цінностей, насамперед доброчесності. При цьому, слід наголосити, що бачення Арістотелем сутності вірних вчинків, перегукується з уявленням про них відомого римського філософа-стоїка Луція Сенеки, який зауважує, що «...доброчесно діють не заради нагороди : прибуток від правильного вчинку в тому, що його здійснено» [7, с. 96].

Разом з тим вірні вчинки самі по собі не існують, оскільки детерміновані правильним мисленням. «...і хто звик правильно мислити, - наголошує В Віндельбанд, - той виявляється в суспільній боротьбі найбільш пристосованим і переживає інших» [8, с. 195].

Таким чином, вірні вчинки як результат правильного мислення, в значній мірі обумовлюють змістовність, успішність, результативність буття людської особистості, що проходить притаманний лише їй неповторний, унікальний життєвий шлях.

Аналізуючи сутність ціннісного світу особистості, слід звернути увагу на розуміння Арістотелем поняття «потенція», що містить в собі яскраво виражений аксіологічний зміст. «Особливої уваги в цьому плані, - наголошує М.Г. Марчук, - заслуговують потенції, засновані на розумі, тому, що вони можуть отримувати і негативне ціннісне значення» [9, с. 14].

При цьому варто пам'ятати, що потенції, що обумовлені розумом, або знаннями, як прояв сутнісних сил особистості, опосередковані свободою вибору саме самодостатньою, цілісною, гармонійною одиницею, що вибудовує свою життєву стратегію, багато в чому, на високоморальних ціннісних засадах та пріоритетах. Ось чому в житті особистості, вирішальним має бути «порівняння, чи власний вибір» [10, с. 240].

Досліджуючи зміст ціннісного світу особистості, варто сказати, що люди, залежно від своїх суб'єктивних відчуттів окремих суб'єктів та особливостей як матеріальної, так і духовної культури тих чи інших народів, можуть давати різні оцінки одних і тих явищ. Зрозуміло, що будь-які оцінки тих чи інших явищ об'єктивного світу особистість може також давати, виходячи з тих ціннісних орієнтацій, що є для неї дороговказом на її життєвому шляху. В цьому зв'язку привертає увагу теза Арістотеля про те, що «для одних щастя — це щось наочне й очевидне, скажімо, задоволення, багатство чи пошана: у різних людей різне; а

часто навіть для однієї людини щастя — то одне, то інше: адже, захворівши, люди бачать щастя у здоров'ї, збіднівши — у багатстві, а знаючи за собою нещастя, захоплюються тими, хто розмірковує про що-небудь велике і таке, що перевищує їхнє розуміння» [6, с. 3].

Слід сказати, що і Епікур, який вважав метою життя людини досягнення стану блаженства, яке він розумів не як грубі чуттєві насолоди, а як відсутність страждань, поділяючи позицію Арістотеля про відносність уявлень щодо тих чи інших цінностей, наголошує, що «мудреці вважають, що гріх гріху не рівний, що здоров'я для інших - благо, а для інших — байдуже» [11, с. 120].

Водночас, досліджуючи питання про відносність уявлень щодо тих чи інших цінностей та їх ролі у виборі життєвої стратегії тієї чи іншої особистості, слід мати на увазі те, що взагалі «проблематичність людського буття зумовлена... тим, що людина може мінятися, причому дуже часто — досить істотно. Людина в своєму розвитку не тотожна сама собі, а це значить, що її буття постає відкритим та незавершеним» [12, с. 10].

І саме відкритість та незавершеність людського буття детермінує ситуацію необхідності постійного вибору ціннісних орієнтирів, що визначають життєвий шлях особистості, діяльність якої має бути узгоджена з доброчесністю. «Цінним є і приносить задоволення те, - зазначає Арістотель, - що таким є для доброчесного, бо для кожного найбільш гідна вибору діяльність, узгоджена з його власним складом, і для доброчесного тим самим такою є діяльність, узгоджена з доброчесністю» [6, с. 112].

Таким чином, суттєве смислове навантаження самого поняття «доброчесність» полягає в тому, що воно акцентує увагу не стільки на знанні його сутності, скільки на практичній, дійовій формі сприйняття та засвоєння добра, що обумовлює цілісність та змістовність ціннісного світу особистості.

Література

1. Антология мировой философии : Методический сборник философских текстов. Т. 1. - Ч. I. / Сост. : М.А. Парнюк, В.И. Даниленко. — К. : УМК ВО, 1991. — 292 с.
2. Платон. Государство // Сочинения. В 3-х т. Пер. с древнегреч. Под общ. Ред. А.Ф. Лосева и В.Ф. Асмуса. — Т. 3. Ч. 1. — М. : Мысль, 1971. — С. 89—454.
3. Платон. Менон // Собр. Соч. В 4-х томах. - Том 1. М.: Мысль, 1990. — С. 575—612.
4. Хайдеггер М. Европейский нигилизм / М. Хайдеггер // Проблема человека в Западной философии. — М. : Прогресс, 1988. — С. 216—313.
5. Энциклопедия олимпийского спорта в пяти томах. Т. 1. К. : Олимпийская литература, 2002. — 495 с.
6. Арістотель. Нікомахова етика / Арістотель — К. : Аквілон-плюс, 2002. — 480 с.
7. Сенека Л.А. Нравственные письма к Луцию / Л.А. Сенека. — М. : Наука, 1977. — 384 с.
8. Виндельбанд В. Избранное : Дух и история. Пер. с нем. / В. Виндельбанд. — М.: Юрист, 1995. — 687 с.
9. Марчук М.Г. Про витоки аксіологічного потенціалізму в аристотелівській метафізиці / М.Г. Марчук // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць, 2003. Вип. 148—149. Філософія. — С. 12—17.
10. Арістотель. Метафізика // Сочинения: В 4-х. т. — Т. 1 / Арістотель. — М. : Мысль, 1976. — 550 с.

11. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов : Пер. с греч. / Диоген Лаэртский. - М : Мысль, 1979. — 629 с.
12. Сидоренко М.М., Троянський В.А. Проблеми сутнісних аспектів людського буття / М.М. Сидоренко., В.А. Троянський // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць, 2003. Вип. 148—149. — С. 10—12.

УДК 930(477) «1991/2017»

В.В. ШТОГРІН,

студентка історичного факультету
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

СТАН СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Анотація. Дана стаття присвячена сучасній українській історіографії. Охарактеризовано розвиток та становлення історіографічного дослідження, вказано науковців, що займалися даною тематикою.

Ключові слова: українська історіографія, дослідження, наука.

На сьогодні стан української науки визначається як незадовільний. Це пов'язано з низькою фаховою підготовкою багатьох істориків, пануванням емпіричних, описових досліджень, погіршенням якості джерельних видань, браком сучасної парадигми української історії, яка б дала змогу вийти на сучасні рівні й стандарти наукового опрацювання.

Методологічною основою сучасної історичної науки є історіографічні дослідження. У цій сфері важливим науковим завданням залишається розробка таких проблем, як становлення наукових шкіл та ідейних напрямів в історичній науці, форм та механізмів інституалізації національної історичної науки, її теоретичних засад та ідейних впливів, яких вона зазнає [1].

Українська історіографія пройшла довгий шлях в межах російської та польської науки до національної історичної науки, її становлення протягом доби незалежності України вже теж має свою історію [2].

Детальний розгляд стану української історіографії на початку 90-х років запропонував українсько-канадський учений О. Субтельний [3]. Автор мав на меті розглянути головні на той час аспекти української історичної науки і дати загальну оцінку становища, аби допомогти українським історикам обрати напрям руху на майбутнє.

У наступні роки з'явилися праці, автори яких з'ясовували становище, що склалося в сучасній українській історіографії. Так, наприклад, Н. Яковенко характеризувала розвиток українських історичних студій за останні півтора століття як боротьбу народницької і державницької концепцій [4]. Розмаїті аспекти сучасної історіографічної ситуації в Україні розглянули Л. В. Таран, В. Сарбей, О. П. Реєнт та В. А. Потульницький.

Варто зазначити, що в ширшому контексті проблеми української історіографії обговорювалися 6—13 серпня 2000 р. в Осло на XIX Міжнародно-

му конгресі історичних наук. У центрі уваги Конгресу перебували питання інтерпретації історичного процесу, методології та методики досліджень, а також «корисності історії і зловживання нею, відповідальності історика в минулому і тепер» [5].

Таким чином, протягом свого становлення й до сьогодні новітня історія української історичної науки постійно залишалася предметом спеціального розгляду наукових кіл як в Україні, так і поза її межами. Відтак дослідження спеціальних історіографічних праць у цій царині залишається, на наш погляд, сталим актуальним завданням.

Як відзначив В. В. Головка, українські історики розпочали пізно дослідження, порівняно з московськими та ленінградськими вченими.

Таким чином, початок зазначеного періоду української історичної науки був пов'язаний з її кризою [6]. Риси цієї кризи, шляхи й перспективи виходу з неї неодноразово були в полі зору дослідників.

Українська наука, безумовно, переживає кризу, що є результатом зміни суспільних умов розвитку при підвищеному інтересі людей сьогодення до свого минулого, а також до історії інших народів та держав.

Не могло не виникнути питання про причини зазначеної кризи науки. Досить поширеним і актуальним залишається пояснення її загальними особливостями стану гуманітарних і суспільних наук за радянських часів [7].

На думку Л. Таран, сучасною українською історіографією має розроблятися саме «державницький» підхід, «а шану народу в історії віддасть "нова соціальна історія" в Україні» [8]. Г. Касьянов вважає, що сучасна українська офіційна історіографія далі «подає майже ідеальний зразок методологічної одноманітності» [9].

Крім цього, залишається актуальною і проблема так званого «журналізму». З погляду О. П. Реєнта, поява багатьох наукоподібних праць, перетворення історіографії на різновид елітарної публіцистики підмивають підмурки фундаментальних досліджень [10].

Розглянутий матеріал приводить до наступних висновків. За останні дванадцять років фактично не сталося істотних зрушень в уявленнях українських і зарубіжних істориків про стан української історичної науки новітньої доби. Він і далі переважно визначається як кризовий.

Ця криза протягом всього досліджуваного періоду пов'язується з низькою фаховою підготовкою багатьох істориків, пануванням емпіричних, описових досліджень, погіршенням якості джерельних видань, браком сучасної парадигми української історії, яка б дала змогу вийти на сучасні рівні й стандарти наукового опрацювання.

Позитивні зрушення здебільшого пов'язуються з фактом вільного від радянського зразка розвитку сучасних студій і значним розширенням «фронту» досліджень, введенням в обіг нового джерельного матеріалу.

Література

1. Таран Л. В. Укр. істор. журн. — 1999. — № 1. — С. 85.
2. Потульницький В. А. Українська та світова історична наука: Рефлексії на межі століть // Укр. істор. журн. — 2000. — № 4. — С. 33.
3. Subtelny O. The current state of Ukrainian historiography // Journal of Ukrainian Studies. — 1993. — Vol. 18. — № 1-2 (Summer-Winter). — P. 33—54.
4. Рубльов О. Дослідження проблем тоталітарного минулого в сучасній українській історіографії // Міжнародний науковий конгрес «Українська історична наука на порозі ХХІ століття». Чернівці, 16—18 травня 2000 р. Доповіді та повідомлення. — Т. 1. — С. 321.
5. Потульницький В. А. Українська та світова історична наука: Рефлексії на межі століть // Укр. істор. журн. — 2000. — № 1. — С. 16—17.
6. Subtelny O. Op. cit. — P. 39.
7. Зашкільняк Л. О., Сирота Р. Б. Міжнародна наукова конференція у Львові «Виклики сучасної історіографії: світовий та український контексти» // Укр. істор. журн. — 2002. — № 2. — С. 152.
8. Касьянов Г. Вказ. праця.
9. Grabowicz G. Op. cit. Isaievych J. Op. cit.
10. Реєнт О. П. Сучасна історична наука в Україні: шляхи поступу. — С. 8.
11. Головка В. В. Криза сучасної української історичної науки: теоретичний та історіографічний контекст: автореф. дис.... канд. істор. наук. — Д., 2000.
12. Білокінь С. Про становище історичної науки в Україні. — С. 138—139.
13. Потульницький В. А. Українська та світова історична наука: Рефлексії на межі століть // Укр. істор. журн. — 2000. — № 1. — С. 16—17.

Т.Л. ЩЕГОЛЄВА,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри перекладу
Національної академії Державної прикордонної служби України

УПРОВАДЖЕННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

В умовах сьогодення характер оперативно-службової діяльності офіцера-прикордонника, виконання ним багатьох завдань, зокрема охорона державного кордону, суверенних прав України; ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності; участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції; участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, зумовлюють необхідність формування професійної культури, котра, з одного боку, відбиває прояв внутрішніх, особистісних якостей фахівця в процесі професійної діяльності, а з іншого, є результатом впливу цієї діяльності на розвиток його «Я»-концепції, збереження стійкої позиції суб'єкта професійної діяльності. На наш погляд, упровадження тренінгових технологій у процес фахової підготовки забезпечує її високу результативність, розвиває здатність майбутнього фахівця орієнтуватися в

професійних ситуаціях, розуміти інших людей, вибирати й реалізувати адекватні форми професійного спілкування.

Питання впровадження тренінгових технологій в систему підготовки фахівців різного профілю розглядаються Т. Л. Гарджуло, Т. Кірквуд, А. Пангаркар (підприємців) [6], О. Луганцевою (соціальних педагогів) [1], Н. Мараховською (психологів) [2], О. Терещук та Т. Лисюк (фахівців сфери туризму) [3], Г. Шумською (кадрів для органів державної влади та місцевого самоврядування) [4], К. Яндолою (менеджерів) [5] тощо. Поділяємо точку зору О. Луганцевої щодо визначення тренінгової технології як інноваційної особистісно-орієнтованої технології навчання, особливістю якої є інтеграція інтерактивних (переважно групових) форм й активних методів навчання, що забезпечує високу інтенсивність здійснення процесу підготовки [1, с. 200]. Проте, на відміну від думки дослідниці, вважаємо що поняття «тренінг» та «тренінгова технологія» не є повністю тотожними. Визначаємо тренінг як активний метод, спрямований на підвищення якості професійної підготовки та спрямування майбутніх фахівців на самостійний пошук способів вирішення професійних завдань.

Вважаємо за доцільне розробити тренінгову технологію формування професійної культури офіцерів-прикордонників та впровадити її в процес навчання курсантів іноземної мови. Дана тренінгова технологія реалізується в циклі занять з іноземної мови.

Етапами реалізації тренінгової технології формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників є діагностичний, гральний та заключний. Протягом *діагностичного* етапу викладач аналізує ступінь сформованості в майбутніх офіцерів-прикордонників компонентів професійної культури: 1) мотиваційно-ціннісного (мотиви та ціннісні орієнтації, пов'язані із майбутньою професією: прагнення до самореалізації в майбутній професійній діяльності та досягнення найвищих результатів у ній; система ставлень — до Батьківщини та народу, військового обов'язку, професійної діяльності, інших людей та себе); 2) знаннево-практичного (сукупність професійних знань та умінь); 3) рефлексивного (позитивна «Я»-концепція, усвідомлення себе як суб'єкта професійної діяльності).

Застосовуються опитування, тестування з метою виявлення професійних та особистісних якостей курсантів; соціометрія для визначення характеру міжособистісних стосунків та взаємодії членів групи; активні методи навчання: кооперативний, інтерактивний, комунікативний, сугестопедичний, драматично-педагогічний, соціально-психологічний, метод автономії, «мовчазний» метод для виявлення необхідних якостей курсантів в активній діяльності, в змодельованих професійних ситуаціях.

Наступним є *гральний* етап. Кожне заняття з іноземної мови певного тематичного циклу відбувається у формі тренінгу. Його перевагами в порівнянні із традиційними заняттями є наступні: 1) під час тренінгу людина, відображаючи реальну дійсність, здатна змінити її, подолати те, що здається непереборним у реальному житті, а потім перенести в нього свій досвід; 2) у тренінгу людина легше орієнтується на пошук нових ідей, форм діяльності й поведінки; 3) учасник

одержує задоволення від гри, активних дій завдяки наближеності тренінгу до реального життя; 4) тренінг уможливлює актуалізацію внутрішнього потенціалу людини; 5) учасники, програвши різні ролі, перевтілюючись, мають змогу пережити почуття, котрі диктує роль, зрозуміти мотиви героя; 6) тренінг сприяє більш тісній міжособистісній взаємодії, згуртованості групи.

Розглянемо авторську розробку тренінгу «Interviewing», метою якого навчання засобами іноземної (англійської) мови майбутніх офіцерів-прикордонників взаємодіяти й вести бесіду з мігрантами, дотримуючись основних прав та свобод людини. У таблиці 1 наведено план тренінгу із зазначеної теми.

Цінною є думка Н. Мараховської щодо вимог до проведення тренінгу з метою його продуктивності: 1) обмежений кількісний склад – 8-12 студентів; 2) стимулювання майбутніх учителів до активності, ініціативності, спонтанності, щирості; 3) концентрація викладача на успішних діях учасників [2, с. 81].

Заключним етапом є аналіз ходу і результатів тренінгової технології. Викладач проводить його при активній участі курсантів. Останні обговорюють власні результати й успіхи.

Наведено приклад авторської розробки тренінгу «Interviewing» для занять з англійської мови з майбутніми офіцерами-прикордонниками, представлено його *змістово-тематичне наповнення та прийоми роботи за кожним етапом*.

Таблиця 1

План тренінгу «Interviewing» на занятті з англійської мови
для майбутніх офіцерів-прикордонників

Етап	Тема, питання, що розглядаються	Прийоми роботи
Настроювання, актуалізація наявних знань	1. How important are communicative and interviewing skills for a body guard officer as part of his professional culture? 2. How important for border guards is to have knowledge of the diversity of people involved?	Колективне обговорення у формі дебатів з метою аналізу питань із різних позицій, при цьому курсанти грають різноманітні ролі: • лідера (займає керуючу позицію в дебатах); • експерта (виконує консультуючу функцію, надає поради); • опозиціонер (презентує протилежні думки, відстоює власну точку зору); • підтримуючі лідера; • підтримуючі опозиціонера.

Здобуття нових знань	Ensuring fluid and fair communication: • Asking the right questions - Awareness of barriers for effective communication • Active listening • Retaining a respectful and professional attitude • Awareness of Body Language	Перегляд та обговорення презентації, підготовленої окремими учасниками для викладення та засвоєння нового матеріалу; робота в мікрогрупах, використовуючи майнд-меппінг з метою осмислення проблеми, утворення смислових зв'язків між новою інформацією та попередньою, створення нових оригінальних ідей.
Розвиток професійних умінь	Factors that may affect communication. Interacting with migrants on the basis of their culture, gender, age, special needs, etc. Psychological and emotional needs of migrants	Рольова гра з метою розвитку необхідних практичних умінь взаємодії з різними типами мігрантів. Підбиття підсумків гри експертною групою з числа курсантів щодо успішності виконання іншими учасниками ролей офіцерів-прикордонників у спілкуванні з мігрантами або біженцями (представниками інших культур, неповнолітніх осіб, осіб похилого віку, осіб з особливими потребами, осіб, що мають психологічні й емоційні проблеми.

Таким чином, упровадження тренінгової технології формування професійної культури офіцерів-прикордонників в циклі занять з іноземної мови за діагностичним, гральним та заключним етапами забезпечує реалізацію наступних компонентів професійної культури: мотиваційно-ціннісного, знаннєво-практичного та рефлексивного.

Література

1. Луганцева О. Г. Тренінгові технології навчання у професійній підготовці соціальних педагогів до роботи з сім'єю / О. Г. Луганцева // Вісн. ЛНУ ім. Тараса Шевченка: зб. наук. пр. — 2011. — № 4 (215). — С. 199–212.
2. Мараховська Н. В. Проведення арт-терапевтичного тренінгу як способу розвитку професійного самопізнання майбутніх психологів / Н. В. Мараховська // Молодий вчений: наук. журн. — Херсон, 2016. — № 1. — С. 78–81.
3. Терещук О. Тренінгові технології у підготовці майбутніх фахівців сфери туризму / О. Терещук, Т. Лисюк // Гірська школа Українських Карпат: наук.-метод. журн. — 2015. — № 12-13. — С. 123–127.
4. Шумська Г. М. Особливості проведення тренінгів у вищих навчальних закладах при підготовці кадрів для органів державної влади та місцевого самоврядування / Г. М. Шумська // Управління розвитком: зб. наук. пр.; ХНЕУ ім. С. Кузнеця. — 2012. — № 17. — С. 93–95.
5. Яндола К. О. Застосування тренінгу при підготовці менеджерів у вищих навчальних закладах / К. О. Яндола // Економіка розвитку: зб. наук. пр.; ХНЕУ ім. С. Кузнеця. — 2012. — № 1 (61). — С. 118–120.
6. Gargiulo T. L. The Trainer's Portable Mentor / T. L. Gargiulo, A. Pangarkar, T. Kirkwood. — San Francisco: John Wiley & Sons, 2008. — 528 p.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Р.С. ДИКАНЬ,

студент Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

ФУТБОЛЬНА ВІЙНА МІЖ САЛЬВАДОРОМ І ГОНДУРАСОМ

Воєнний конфлікт, який трапився між Сальвадором і Гондурасом прийнято називати «Футбольною війною». В даній науковій статті мова піде про даний конфлікт.

Вважається, що приводом до війни був відбірковий матч на чемпіонат світу по футболу 1970, де команди боролися за путівку на даний чемпіонат, який проходив в Мексиці. Але насправді відносини між даними країнами були напружені до даних матчів. Тому, що в Сальвадорі і Гондурасі були воєнні режими, які прийшли в результаті перевороту та мали між собою територіальні претензії тому, що мали між собою кордон [1]. Сальвадор був більше ніж Гондурас але був більш економічно розвинутий. Гондурас був економічно менше розвинутий але мав більше вільної землі [2]. В результаті цього з Сальвадору незаконно емігрувало сто тисяч селян (інколи називають число триста тисяч), які захоплювали вільні землі та почали їх оброблювати [1]. Сальвадорські переселенці не мали ні яких прав на дану землю, окрім свого знаходження там. Такого роду переселення не залишилися непоміченими в Гондурасі і викликали незадоволення в Гондурасі. Влада вважала, що за територіальною експансією може відбутися відділення частини прикордонних територій [2].

Владі Гондурасу потрібно були знайти винних в економічних проблемах в державі тому, що з 1967 року відбулися масові громадянські виступи. У січні 1969 року, уряд Гондурасу відмовився продовжити двосторонній договір про імміграцію від 1967 року, що призначений для регулювання потоку осіб, які перетинають спільний кордон [1].

У квітні 1969 року, уряд Гондурасу оголосив про свій намір розпочати вигнання всіх осіб, які придбали майно без виконання правових вимог. ЗМІ так само сприяло нагнітання істерії в суспільстві звинувачуючи сальвадорських трудових іммігрантів що через них впала заробітна плата і виріс рівень безробіття в Гондурасі (але насправді для економіки же Гондурасу це була крапля в морі). До кінця травня 1969 року десятки сальвадорців були жорстоко вбиті і десятки ти-

сяч почали стікатися назад на кордон. У червні 1969 близько шестидясити тисяч сальвадорських переселенців було вигнано назад, це призвело до напруження ситуації на кордоні, яке де навіть до перестрілок [2]. У відповідь уряд Сальвадору погрожував випустити карти де дані землі захоплені переселенцями входили до складу держави, тим самим збільшуючи розмір країни в 1,5 рази. Сальвадорські ЗМІ так само підключилися і почали публікувати репортажі про вигнаних і обкраденого сальвадорців, як про біженців зі своїх земель [1].

Тепер переходимо до приводу та воєнних дій. Приводом до даного конфлікту стали футбольні матчі між даними державами за право виходу на чемпіонат світу 1970 року. Протягом місяця футбольні команди двох країн повинні були провести два матчі за вихід до фінальної частини Чемпіонату світу з футболу 1970 (в разі якщо б кожна збірна виграла по одному матчу, призначався третій). Заворушення виникали і під час першого матчу в Тегусігальпі (столиця Гондурасу), і після нього, а під час другого матчу (відповідна перемога Сальвадору), в Сан-Сальвадорі, вони досягли загрозливих масштабів [1]. У Сальвадорі були побиті Гондурасу футболісти і вболівальники, спалювалися Гондурасу прапори; по Гондурасу прокотилася відповідна хвиля нападів на сальвадорців, включаючи двох віце-консулів [1].

Невстановлену кількість сальвадорців загинуло або було поранено в результаті нападів, десятки тисяч втекли з країни [2]. Емоції загострилися до межі, в пресі обох країн піднялася справжня істерія [2]. В наслідок даних події 24 червня Сальвадор оголосив мобілізацію, а 26 червня уряд Сальвадоре оголосив надзвичайний стан [1]. У відповідь на це 27 червня 1969, відразу після поразки в третьому матчі (1 матч Гондурас - Сальвадор 1: 0, 2 матч Сальвадор - Гондурас 3: 0, 3 матч Сальвадор - Гондурас 3: 2) Гондурас розірвав дипломатичні відносини з Сальвадором [2].

3 липня стався перший військовий інцидент, екіпаж транспортника С-47 гондураська авіація [1]. Повідомив про атаку на них з невідомого літака, для перевірки і перехоплення в повітря були підняті два Т-28 «Троян», через деякий час біля кордону з Сальвадором вони помітили Пайпер РА-28 "Черокі", який йшов в сторону Сальвадора, переслідувати його не стали [2]. В наступні дні збройні сили Гондурасу так само відзначало порушення повітряного простору, розуміючи що це розвідка території. Збройні сили Гондурасу почали проводити мобілізацію і починають операцію "База Нуева" [2]. 12 липня Гондурас почав концентрувати авіацію в Сан-Педро Сула і створив угруповання "Північне командування", яке координувало всі військові операції в перебігу конфлікту. Тим часом більшість сальвадорської армії було розгорнуто вздовж кордону в районі затоки Фонсека і північному Сальвадорі, готуючись до нападу на Гондурас [2].

Тепер переходимо до воєнних дій між Сальвадором і Гондурасом. Сили сторін Армія Сальвадору складалася з трьох піхотних батальйонів, одного кавалерійського ескадрону і одного артилерійського батальйону, загальною кількістю чотири з половиною тисяч осіб. Територіальні сили оборони (Національна гвардія) могли в разі мобілізації надати тридцять тисяч чоловік. Авіація Сальвадору складалася в основному зі старих поршневих машин американського výro-

бництва часів Другої світової війни [1]. Командувач авіацій майор Енрікес ще навесні 1969 року послав в США агентів з метою роздобути (деякі приватні особи скористалися можливістю позбутися від своїх "Мустангів") кілька Р-51 Мустангів і незважаючи на накладене США ембарго на експорт зброї складними шляхами через Гаїті, Домініканську республіку і окремі карибські острова літаки прибутку (вже до закінчення війни) [2].

Загальні сили авіацій Сальвадору складалися з тисячу чоловік (льотчики і обслуговуючий персонал) і включали в себе 12 винищувачів "Корсар" (FG-1D), 7 винищувачів "Мустанг", 2 навчальних винищувачів Т-6G "Тексан", чотири Дугласа С-47 «Скайтрейн» і один Дуглас С-54, п'ять літаків "Сесна" U-17As і дві "Сесна" 180. Армія Гондурасу була приблизно такою ж за чисельністю що і Сальвадорська, але навчена і екіпірована гіше. Військова доктрина Гондурасу в першу чергу всі надії покладала на авіацію і в цьому плані вона було і за кількістю і за якістю літаків краще ніж авіація Сальвадору, льотчиків навчали досвідчені інструктори з США. Загальні сили авіацій Гондурасу складалися з тисячу двох сот чоловік і включали в себе 17 винищувачів "Корсар" (9шт.-F4U-5N 8шт.-F4U-4) 2 тренувальних винищувача SNJ-4 "Тексан", три навчальних винищувача Т-6G "Тексан", 5 легких штурмовиків Т-28 «Троян», 6 Дугласом С-47 «Скайтрейн» і три вертольоти. Гондурас мав двома повітряними базами (база "Тонконтін" недалеко від Тегусігальпи і "Ла Меса" недалеко від Сан-Педро-Сула) в той час як Сальвадор тільки однієї [1].

Сальвадорським генералом Херардо Барріос був розроблений план згідно з яким ВПС Гондурасу мало бомбити аеродром Тонконтін що б знищити сили ВПС Гондурасу ще на землі. Додаткові повітряні удари повинні були бути нанесені щодо ряду інших міст Гондурасу [2]. Одночасно, п'ять піхотних батальйонів і дев'ять рот Національної гвардії будуть розгорнуті на чотирьох напрямках уздовж кордону з тим що б швидко захопити основні міста Гондурасу розташовані уздовж кордону, бажано до того, як Організація американських держав (ОАД) зможе на це відреагувати санкціями [1].

Ввечері 14 липня 1969 року армія Сальвадору почала висовуватися до кордону. Наземні війська двома колонами по 6 тисяч в кожній висунулися в напрямку трьох гондураських міст Нуева Окотепеке, Грасіас і Діос в Санта-Роса-де-Копан. Одночасно з цим авіація Гондурасу в повному складі почала атаку аеродрому військ Гондурасу і острови в затоці Фонсека [1].

Близько 18:10 годин сальвадорський С-47 з'явився над злітною полем аеродрому Тонконтін, екіпаж літака вручну через вантажні двері викотив 45 кг бомби і скинув їх на аеродром. Інші С-47 переплутали мета і в цей час відбомбилися по місту. Катакамас. Бомбардування аеродрому Тонконтін були не точні і більшість гондураського літаків на той час перебували на базі "Ла Меса" на яку наліт взагалі не був проведений. Піднялися з аеродрому чотири гондураських "Корсара" спробували перехопити С-47, але з наступом темряви нічого зробити не змогли [1].

До кінця дня всі літаки авіацій Сальвадору, окрім одного повернулися на базу, літак TF-51D під командуванням капітана Бенджаміна Трабаньо здійснив

аварійну посадку на території Гватемали де і залишався до кінця війни. У цей вечір командування авіацій Гондурасу вступило в суперечку з керівництвом країни з приводу де наносити удар у відповідь, військове керівництво країни в основному було вихідцями з піхоти, тому вони наполягали на повітряних ударах по висувалися сальвадорським військам, керівництво авіацій наполягало, що найбільш ефективно буде нанести удари вглибині території Сальвадору, по промисловим об'єктам і тилах армії. Піхотне командування дуже турбувало те що, сальвадорські сили дуже успішно наступали на місто Нуева Окотепеке відкинувши війська армій Гондурасу більш ніж на 8 км вглиб даної держави. Після довгих диспутів було прийнято рішення завдати удару по об'єктах в Сальвадорі [1].

Вже в 4.18 ранку 15 липня Дуглас С-47 авіацій Гондурасу під командуванням капітана Родольфо Фігероа скинув 18 бомб на ціль яку він вважав сальвадорським аеропортом Ілопанго, правда ніяких падінь бомб поблизу аеродрому сальвадорці не бачили. В 4.22 три F4U-5N і один F4U-4 на чолі з майором Оскаром Коліндрес так само підлетіли до аеродрому Ілопанго і завдали ракетного удару в результаті частково зруйнували ЗПС і повністю знищили один ангар з "Мустангом". Через кілька хвилин "Корсари" здійснюють наліт на порт Кутуко і наносять ракетний удар по складу зберігання нафти, в результаті там все вибухає [1].

Так само інші чотири "Корсари" ВВС Гондурасу здійснюють наліт на нафтові запаси в Акахутла. Сальвадор втратили до 20% своїх стратегічних запасів пального за цей рейд [1]. В цей час їм ніхто не заважає, вся авіація Сальвадору атакує позиції на кордоні, радарів мало, протиповітряна оборона слабка. Був пошкоджений тільки один F4U-5N пілот здійснив вимушену посадку в Гватемалі і повернувся додому тільки після закінчення війни [2].

Після початку бойових дій, представники Організації американських держав (ОАД) провели нараду на якій закликали до негайного припинення вогню і виведення військ Сальвадору з Гондурасу. Сальвадор відмовився і зажадав, щоб Гондурас приніс вибачення і виплатив компенсацію за напад на сальвадорських громадян, а також надав безпеку сальвадорським мігрантам в Гондурасі [2]. Поки авіація Гондурасу розважалися на стратегічних об'єктах Сальвадору, один "Мустанг" і один "Корсар". Авіацій Сальвадору атакували даремний аеродром Тонконтін їм на перехоплення піднявся один Т-28А, спочатку він атакував "Мустанг", але безуспішно так як заклинило кулемет, потім він переключився на "Корсар" і кілька разів потрапив в нього в результаті чого літак залишаючи димний слід пішов в сторону кордону [2].

Тим часом не дивлячись на успішність рейду (надалі у армії Сальвадору почалися проблеми з паливом і вони змушені були припинити наступ) в Сальвадорі, президент Гондурасу заборонив надалі повторювати подібне і обмежив дії авіацій лише захистом і підтримкою на своїй території [1].

Вже вдень 15 липня Дуглас авіація Сальвадору бомбила дороги поблизу Нуева Окотепеке, один FC-1D обробляв позиції гондураського військ під Алінза і два FG-1D в районі Аракеміна. Ще один повітряний бій відбувся між двома

F4U ВВС Гондурасу і С-47 поблизу Кітала в результаті Дуглас з пошкодженим двигуном полетів на аеродром Ілопанго і простояв там до кінця війни. Трохи пізніше вони ж погналися за сальвадорським "Мустангом", але він ухилився від бою і пішов в сторону кордону [1].

За підсумками дня за Гондурасом успішний рейд, за армією Сальвадору захоплення воєнної бази поблизу Сан-Маркос Окотепеке. Вранці 16 липня сальвадорські війська очистили від солдатів Гондурасу прикордонне місто Нуева Окотепеке і продовжували свій наступ уздовж шосе на місто Санта-Роза де Копан за підтримки С-47 і двох "Мустангів". До них на підтримку повинні були прибути ще два "Мустанга", але вони зіткнулися під час зльоту з аеродрому Ілопанга. За два дні боїв були виведені з ладу чотири літаки Сальвадорської авіації [2]. Армія Гондурасу той же не сиділа склавши руки і 16 липня почала перекидання солдат зі столиці в Санта-Розу де Копан, за допомогою С-47 під прикриттям "Корсарів" і Т-28 було перекинуто 1000 солдатів з усім обладнанням. П'ять "Корсарів", два Т-6 "Тексан", три Т-28 і один С-47 були використані для атаки сальвадорських військ в районі Ель Амагілло, безперервні повітряні атаки на протязі дня змусили сальвадорців припинити наступ і копати окопи [2].

До ранку 17 липня 1969 року армії Сальвадору і Гондурасу стояли один навпроти одного між містами Нуева Окотепеке і Санта-Роса-де-Копан, повітряну підтримку надавали тільки гондураського сторони. Важкі бої йшли на фронті Ель Амагілло [1]. З аеропорту Тонконтін в той район вилітало три "Корсари" під командуванням майорів Фернандо Сото Енрікеса, Едгардо Акоста, і Франческо Запеди для придушення артилерійських позицій сальвадорців. На підльоті Запеда виявив що у нього заклинило зброю, вирішив повернутися на аеродром для виправлення, на зворотному шляху його перехопили два сальвадорських "Мустанга" і спробували збити, він маневрував до тих пір поки до нього на допомогу не повернулися Енрікес і Акоста в подальшому короткому бою Енрікес збив один "Мустанг" (пілот капітан Дуглас Варела загинув) іншої бачачи що розклад не в його користь на низькій висоті пішов в сторону затоки Фонсека. Пізніше по позиціях артилерії відбомбився С-47 [2].

Загибель досвідченого льотчика дуже болісно вплинула на авіацію Сальвадору, досвідчених військових пілотів у них було дуже мало, а садити за штурвал "Мустанга" або "Корсара" резервіста або цивільного пілота було небезпечно. Було прийнято рішення залучити до пілотування найманців, в результаті було завербовано 5 іноземних пілотів. У другій половині дня 17 липня два FG-1D були підняті з Ілопанго для допомоги сальвадорців в районі Ель Амагілло, тількино вони з'явилися в районі як тут же зіткнулися з двома "Корсар" знову ж на чолі з майором Енрікес, які там займалися штурмом. У зав'язався повітряному бою літак Енрікеса отримав кілька влучень в фюзеляж і крила, а й сам майор збив один FG-1D який вибухнув в повітрі [2].

У той же день інший сальвадорський FG-1D і ще один досвідчений пілот, капітан Маріо Ечеверріа, був збитий на цей раз в результаті "дружнього вогню" над затокою Фонсека. В кінці дня гондурасці здобули ще одну маленьку перемогу. У містечку Сан-Рафаель-де-Матр колона Національної гвардії Сальвадору

потрапила в комбіновану засідку, спочатку їх скували наземні сили, а потім обробили два "Корсара" [1].

На наступний день 18 липня армія Гондурасу завдала напалмом удар по військах Сальвадору в містечках Сан-Маркос Окотепеке і Льяно Ларго. Представники ОАД нарешті то втрутилися в конфлікт наказавши обом сторонам припинити вогонь починаючи з 22:00 години 18 липня 1969, а також вивести сальвадорські війська з окупованих територій Гондурасу. Влада Гондурасу була готова припинити вогонь і в 21.30 вони так і зробили, але уряд Сальвадору відмовилося виконувати вимоги ОАД, вони були натхненні успіхами перших днів і прикидали шанси дійти на Тегусігальпи. Пошарпані літаки вони планували поповнити замовленими раніше в США сім'ю "Мустангами", які повинні були прибути вже 19 липня зранку [1].

Дотримуючись наказ про припинення вогню ВВС Гондурасу провели 19 липня на аеродромах. Авіація Сальвадору скористалося ситуацій і безперешкодно доставило на С-47 боєприпаси на злітно-посадкову смугу недалеко від Сан-Маркос Окотепеке. Техніки на землі гарячково переозброювати прибули "Мустанги" (так як всі вони були "з громадянки", то на них відразу ж почалися роботи з установки кулеметів, прицілів, бомботримачів і монтаж електросистеми скидання бомб). До кінця місяця активних бойових дій не велось, розуміючи що рано чи пізно доведеться домовлятися (тим більше що ОАД оголосило агресором Сальвадор) уряд Сальвадору вирішило не залишати раніше захоплені території, що б було чим торгуватися на переговорах [2].

У відповідь на це 27 липня армія Гондурасу несподівано напала на п'ять прикордонних міст Сальвадоре, бої тривали до 29 липня коли ОАД ввела санкції проти Сальвадоре. Тільки в першій половині серпня Сальвадор почав поступово виводити своїм війська з території Гондурасу, повністю процес завершився лише через 5 місяців [2]. Фактичних гостра фаза бойових дій тривала всього 100 годин, але стан війни існувало між двома країнами протягом наступних десяти років, поки не було досягнуто мирне врегулювання конфлікту в 1979 році. Загальні втрати сторін склали близько 2,000 чоловік цивільних і військових, економіки обох країн сильно постраждали, торгівля була порушена і спільний кордон закритий [1]. Від 60000 до 130000 тисяч сальвадорців були вигнані або змушені бігти з прикордонних районів Гондурасу.

Отже, дана тема потребує подальшого вивчення для вчених світу.

Література

1. Нитобург Э.Л. Футбольная война // Вопросы истории, № 7, — 1978. — С. 214—220.
2. Эрнест Р. Дюпюи, Тревор Н. Дюпюи. Всемирная история войн (в 4-х тт.). Книга 4 (1925—1997). — СПб., — М., «Полигон—АСТ», — 1998. — 852 с.

Т.М. СТУКАЧ,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Київського національного торговельно-економічного університету

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Сучасний стан функціонування фермерських господарств характеризується нестабільністю і значним ступенем ризику господарювання в умовах мінливого зовнішнього середовища, що негативно позначається на показниках ефективності їх виробничо-господарської діяльності. Тому актуалізується проблема забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку суб'єктів підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки на основі обґрунтування перспективних напрямків їх діяльності, переходу на якісно вищий рівень розвитку, розробки відповідних заходів, які б дозволили їм пристосуватись до існуючих змін ринкового середовища та посилити свої конкурентні позиції на ринку.

Світовий досвід розвитку аграрних відносин на основі приватного підприємництва, на перший погляд, дає підстави віддати перевагу фермерським господарствам. Однак реальність суттєвої фермеризації вітчизняного сільського господарства досить проблематична. Фермер у країнах розвинутої економіки технічно озброєний більше нашого працівника сільського господарства в 5-10 разів. Він використовує передові технології, що дозволяє йому витрати ручної праці звести до мінімуму. Фермерські господарства, як правило, розташовані на їх землі окремо від інших землекористувачів. До такого розташування фермерських господарств пристосована і вся інфраструктура сільського господарства. Зарубіжні фермери змогли об'єднатися для захисту своїх інтересів за допомогою різних спілок, кооперативів, союзів. Фермерські господарства органічно включені у загальну систему аграрного бізнесу.

Фермерство за останні два десятиліття стало традиційною формою ведення сільського господарства. Такі господарства виробляють широкий спектр продукції для внутрішніх потреб. Проте в Україні існує ряд невирішених проблем, які стримують подальший розвиток дрібнотоварного виробництва.

Істотною ознакою фермерських господарств є повна економічна, виробнича та фінансова відповідальність селянина за результати своєї діяльності. Фермерські господарства є однією з прибуткових, перспективних та найпоширеніших форм господарювання в аграрній сфері. Вони сприяють забезпеченню продовольчої безпеки в країні, створюють додаткові робочі місця, а також збільшують обсяг грошових надходжень до місцевих бюджетів. На сьогоднішній день в Україні виробництвом сільськогосподарської продукції займається більше 52 000 суб'єктів господарювання, серед яких близько 40 000 — це фермерські господарства. Більш того, останні два роки кількість фермерських господарств навіть почала поступово зростати. Середня площа сільськогосподарських угідь одного фермерського господарства становить майже 150 га [4]. Для порівняння в сусідніх Польщі та Румунії середня площа земель фермерських господарств

становить 11 га та 4 га відповідно (за інформації Faostat) [7]. Тобто, якщо дивитись виключно на статистику, то ситуація з діяльністю фермерських господарств в Україні не така вже й погана.

Таблиця 1

Динаміка кількості фермерських господарств в Україні в 1995-2015 рр.

Роки	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Площа, млн га	0,8	2,2	3,7	4,3	4,3	4,4	4,5	4,7	4,4
Кількість од.	34,8	38,4	42,4	41,5	41	40,7	40,8	32,1	39,6

Так за даними 2015 року із 4391,9 тис. га які нині знаходяться у користуванні зареєстрованих господарств 4263,6 тис га це рілля. У середньому на одне господарство припадає 113 га з яких 109,7 рілля [4]. В 2015 р. найбільше фермерських господарств зареєстровано в Одеській (5,1 тис.), Миколаївській (3,8 тис.), Дніпропетровській (3,3 тис.) областях. Більші порівняно з іншими регіонами площі користування сільськогосподарських угідь у фермерів знаходяться у Дніпропетровській (452 тис. га), Одеській (429 тис. га) та Кіровоградській (415 тис. га) областях. Проте за розміром сільськогосподарських угідь у розрахунку на одне господарство відзначилися фермери Харківщини (197 га), Чернігівщини (176 га) та Сумщини (165 га) [4].

Фермерські господарства України мають суттєвий вклад у загальнодержавне виробництво продукції сільського господарства. Частка виробництва фермерами зерна у валовому виробництві України становить 12%, соняшнику — 19%, ріпаку — 18%, сої — 16%, продукції тваринництва за видами — від 1 до 3%. Таким чином, фермери відіграють значну роль у забезпеченні потреб внутрішнього ринку та формуванні експорту.

31 березня 2016 року Верховна Рада ухвалила закон яким передбачено спрощений порядок перетворення особистих селянських господарств у сімейні фермерські господарства. Основною особливістю сімейних фермерських господарств є те, що бізнес ведуть виключно члени однієї родини, дозволяється наймати тільки сезонних робітників у обмеженій кількості. Про те, наскільки популярні сімейні ферми за кордоном говорять цифри: з 570 млн. фермерських господарств світу 500 належать до категорії сімейних. Український феномен полягає у тому, що законодавчо таких ферм у країні взагалі немає, хоча досі основну частину сільськогосподарської продукції виробляють не фермери, а приватні господарства.

Основними перешкодами розвитку та забезпечення конкурентоспроможності фермерських господарств в Україні є:

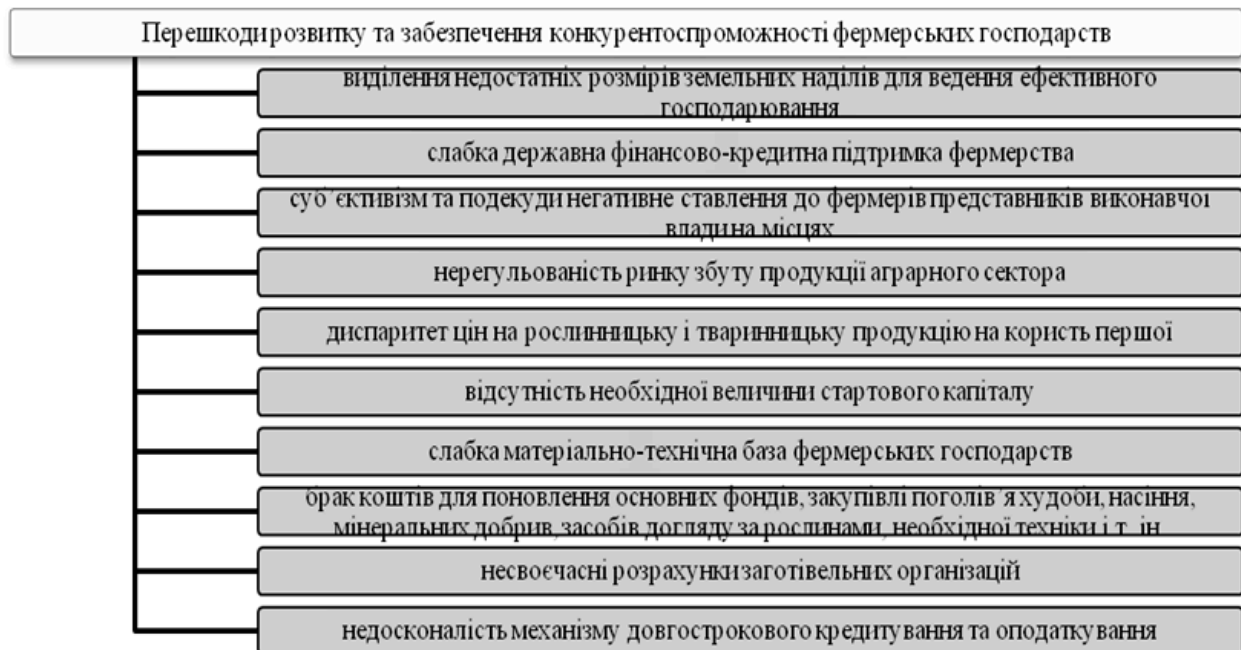

Рис. 1. Основні перешкоди розвитку та забезпечення конкурентоспроможності фермерських господарств в Україні

Проблеми управління механізмом конкурентоспроможності фермерськими господарствами пов'язані з:

- управлінням маркетинговою діяльністю;
- управлінням якістю продукції, яка виробляється;
- управлінням фінансовою діяльністю господарства;
- управлінням персоналом господарства.

Найближчі перспективи розвитку фермерства пов'язані з кооперацією. Необхідно активно розвивати цей напрямок. Зараз фінансова підтримка відсутня або скорочена до мінімуму. Тому тільки спільними зусиллями кілька фермерських господарств можуть придбати сучасну дорогу техніку, яка їм необхідна.

Кооперація або групова діяльність на аграрному ринку дозволяє власникам фермерських господарств отримати наступні переваги (рис. 2).

Рис. 2. Основні переваги кооперації для фермерських господарств

Аналіз даних дав змогу визначити орієнтири, які дозволять підвищити ефективність діяльності фермерських господарств та покращити їх конкурентоспроможність на ринку сільськогосподарської продукції. Ці орієнтири в свою чергу можна поділити на мікро- та макрорівень. До орієнтирів мікрорівня відносяться:

- поглиблення інтенсифікації та концентрації виробництва;
- підвищення рівня інноваційно-інвестиційної діяльності за допомогою лізингових операцій;
- приділення уваги розвитку дорадництва, що дасть змогу більш ефективно надавати інформаційні послуги фермерським господарствам та вирішить проблему перекваліфікації кадрів у господарствах.

До орієнтирів підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств на макрорівні належать [6]:

- формування стійкого фінансово-кредитного обслуговування;
- забезпечення стабільного розвитку ринку сільськогосподарської продукції, що дасть змогу господарствам отримувати гарантійні доходи.

Основними стратегічними цілями функціонування фермерських господарств є:

- утвердження фермерства як необхідної форми господарювання;
- зростання кількості фермерських господарств і нарощування їх виробничого потенціалу;
- зміцнення позиції на ринку;
- визначення оптимальної виробничої структури та співвідношення галузей.

Вдалий вибір конкурентної стратегії передусім пов'язаний з організаційно-економічним механізмом управління конкурентоспроможністю. Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю — це сукупність взаємопов'язаних організаційних, економічних та адміністративно-правових важелів і методів цілеспрямованого впливу на об'єкт управління [2]. На сьогодні існують зовнішній і внутрішній організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю фермерськими господарствами, який базується на впливі зовнішніх та внутрішніх умов (рис. 3).

Дослідження дало змогу виявити основні конкурентоспроможні переваги фермерських господарств:

- висока мотивація та відповідальність керівництва за діяльність фермерських господарств;
- простота організаційної структури управління, що сприяє підвищенню ефективності виробництва та досягненню певних соціальних цілей;
- вищі прибутки і рівень рентабельності, ніж в інших сільськогосподарських підприємствах;
- максимізація якості продукції;
- швидкість і гнучкість реагування на потреби ринку, що надає фермерським господарствам ринкові переваги над конкурентами;
- широкі можливості у напрямку кооперування;
- соціальні переваги.

Зовнішні умови не залежать від самих фермерських господарств, а визначаються:

- спрямуванням господарської політики держави
- урядовими заходами по управлінню
- співвідношенням початку децентралізації і централізації в загальній системі державного впливу на економічні процеси
- створюють суттєвий вплив на діяльність фермерських господарств, обмежують або відкривають можливості для ініціативи (господарств) і ризику, активного маркетингового мислення.

Внутрішні умови (чинники) формування виробничо-ресурсної і збутової (в тому числі й експортної) програми фермерського господарства передбачають:

- оцінку фінансово-економічного положення фермерського господарства;
- ревізію товарного асортименту й аналізу конкурентоспроможності;
- аналіз стратегій фермерського господарства на ринку, в тому числі на зовнішньоекономічному загаломі за окремими його сегментами;
- аналіз організаційної структури управління фермерським господарством і складання її схеми, діагностику й облік виробничих можливостей господарства, оцінку матеріально-технічної бази фермерського господарства;
- оцінку планової роботи фермерського господарства й ефективність виробничо-збутових прогнозів;
- рівень інновацій у виробництві;
- оцінку робочої сили фермерського господарства та кадровий склад, рівень освіти і підвищення кваліфікацій;
- оцінку інформаційної інфраструктури фермерського господарства;
- оцінку маркетингових і комерційних складових діяльності фермерського господарства;
- оцінку системи формування і стимулювання попиту на свою продукцію й інші внутрішні чинники, що впливають на роботу фермерського господарства і його конкурентоспроможність.

Рис. 3. Зовнішні та внутрішні механізми управління конкурентоспроможністю фермерськими господарствами [2; 5; 6].

Основними напрямками забезпечення конкурентоспроможності аграрної продукції фермерських господарств мають стати наступні:

- удосконалення системи техніко-технологічного забезпечення виробництва;
- застосування нових ресурсозберігаючих технологій;
- своєчасне проведення агротехнічних заходів;

- здійснення контролю за якістю на всіх етапах виробництва і збуту продукції;

- раціональна внутрішньогосподарська спеціалізація і концентрація;

- підвищення продуктивності праці;

- розвиток великих товарних сільськогосподарських підприємств;

- впровадження нової державної політики в галузі АПК.

Успішна реалізація заходів щодо підвищення конкурентоспроможності продукції створює сприятливі умови для розвитку експортного потенціалу фермерських господарств та дозволить підвищити конкурентоспроможність на зовнішньому ринку.

Таким чином, для посилення конкурентних позицій фермерських господарств на ринках сільськогосподарської продукції і виробничих факторів необхідно запровадити наступні комплексні заходи:

створення інституційних передумов а також сервісної структури, яка б здійснювала пряму фінансову підтримку фермерських господарств, інвестицій в них як в об'єкти власності;

розвиток ринку сільськогосподарських земель через визначення фермерських господарств його головними суб'єктами;

розвиток матеріально-технічного забезпечення фермерських господарств, їх інформаційного та наукового обслуговування;

створення передумов для трансформації особистих селянських господарств в сімейні фермерські господарства, посилення на цій основі соціального захисту селян, набуття їх господарствами офіційного статусу сімейних ферм, що дасть можливість користуватися перевагами учасників легальних аграрних ринків і державною підтримкою.

Література

1. Аналітика, консалтинг, новини АПК України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukragroconsult.com/>
2. Борейко В.І. Роль малого бізнесу в розвитку аграрного комплексу України / Борейко В.І. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка» — 2015. — № 8. — С. 4—8.
3. Вдовенко Л.О., Мараховська Т.М., Черненко О.С. Фінансове забезпечення діяльності малого і середнього бізнесу в аграрній сфері економіки / Вдовенко Л.О., Мараховська Т.М., Черненко О.С. // Економічний аналіз. — 2015. — № 1. — С. 225—230.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Мазан Т.В., Ткаченко В.П. Розвиток фермерських господарств України з урахуванням світового досвіду / Мазан Т.В., Ткаченко В.П. // АГРОСВІТ. — 2015. — № 10. — С. 43—47.
6. Маслак Олександр Проблеми та перспективи фермерства в Україні / Маслак Олександр // «Агробізнес Сьогодні» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyigektar/3999-problemy-ta-perspektyvy-fermerstva-v-ukraini.html>
7. Food and Agriculture Organization of the United Nations Statistics Division [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat3.fao.org/home/>

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

А.А. КОВАЛЬОВА,

студентка факультету економіки, менеджменту та права
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Л.В. БОНДАРЧУК,

кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та адміністрування
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ПРОБЛЕМА УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВИВІЛЬНЕННЯ ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

На сьогоднішній день, однією з найбільших проблем, що виникають в організації, є скорочення кадрів. Причинами вивільнення персоналу можуть бути явища технологічного, організаційного чи економічного плану. Планування процесу вивільнення персоналу дає змогу утримати кваліфіковані кадри на внутрішньому ринку праці та сприяє уникненню для них соціальних труднощів, але на жаль, даний напрям діяльності управління персоналом не є достатньо розвинутим у вітчизняних організаціях.

Дослідження проблеми управління вивільнення персоналу знаходиться в центрі уваги багатьох науковців. Серед них: Іщук Л., Хміль Ф., Клим Д., Кибанова А. Я., В. Веснин, та ін.

В процесі звільнення як сама організація, так і співробітники вирішують ряд цільових завдань. Взаємодія двосторонніх цільових завдань дозволяє зробити даний процес менш проблемним і допомогти людям знайти упевненість в собі, навіть при таких неприємних для них обставинах.

Для співробітника підприємства наслідком звільнення є виникнення матеріальних, соціально-психологічних і кар'єрних проблем. В такій ситуації служба управління персоналом повинна спробувати знайти можливі вирішення даних питань. Це можуть бути психологічні консультації і підтримка при звільненні працівника, юридичні консультації, фінансова допомога та ін. Якщо в такій ситуації знайти правильний підхід до робітника, якого звільняють, то в результаті він приходить до переосмислення своїх професійних і особових позицій, що потім успішно сприятиме для його подальшого працевлаштування.

Процес звільнення має вплив не тільки на робітників, які звільнюються, але і на тих, хто залишається працювати в організації. Адже працюючий персонал має змогу спостерігати за процесом вивільнення, що в подальшому впливає на їх

трудова мотивація. Тому, адміністрація повинна максимально пов'язати інтереси кадрової політики з інтересами працівників.

Можна виділити наступні етапи системи заходів щодо вивільнення персоналу:

Рис. 1. Етапи системи заходів щодо вивільнення персоналу [2, с. 231–232].

Останнім часом збільшилося число професійних агенцій, що займаються працевлаштуванням (зовнішній аутплейсмент).

Аутплейсмент — це програма реальної підтримки професійними консультантами людей, змушених залишати підприємство в результаті скорочення або звільнення, або переходу до наступного кар'єрного етапу. Також даний термін можна визначити як комплекс заходів, який повинен зробити процес звільнення працівників більш «м'яким», згладити негативні наслідки, що включають в себе психологічну підтримку та консультування звільнених працівників, допомогу їм у подальшому працевлаштуванні за рахунок коштів колишнього роботодавця [2, 3]. На нашу думку, організації могли б укласти угоди з деякими із цих агенцій для допомоги в працевлаштуванні працівників, що вивільняються.

Вивільнення персоналу для багатьох організацій стає вельми значущою функцією, підкріпленою добре відпрацьованим організаційним механізмом її реалізації. Система спеціальних заходів, супроводжуючих процес вивільнення персоналу, дуже широко застосовується на американських підприємствах. В меншій мірі цей напрям діяльності поширений в європейських країнах, хоча останніми роками йому приділяється значна увага. У вітчизняних організаціях управління

процесом вивільнення персоналу практично не отримало розвитку в умовах сьогодення [4].

Таким чином, сьогодні вітчизняні організації приділяють недостатньо уваги процесу вивільнення кадрів, що призводить до негативних наслідків для діяльності підприємства і може мати несприятливий вплив на подальше працевлаштування звільненого працівника. Тому необхідно запровадити систему заходів, які з меншими затратами супроводжують процес звільнення персоналу та організувати дієвий механізм її реалізації.

Література

1. Хміль Ф. Управління персоналом: Підручник / Федір Хміль. — К.: Академвидав, 2006. — 487 с.
2. Клим Д. Аутплейсмент как красивое расставание (23 февраля 2010) / Д. Клим: [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://actiong.com.ua/novosti/76-autplaycmant.html>
3. Іщук Л. Аутплейсмент — новий підхід до звільнення (29 квітня 2013) / Л. Іщук: [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://uapress.info/uk/news/print/6029>
4. Кибанов А.Я. Управление персоналом организации: Учебник под ред. А.Я. Кибанова, — 4-е изд., доп. и перераб. — М.: ИНФРА-М, 2010. — 695 с.

Розділ 5

ПРАВО

В.В. АЛЕКСЕЙЧУК,

експерт сектору дактилоскопічних видів досліджень
та обліків відділу криміналістичних видів досліджень

Рівненського Науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

БІОМЕТРИЧНІ АВТОМАТИЗОВАНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ

В даній статті розповідається про ази біометричних технологій, шляхи їх удосконалення, а також пояснюється те, як вони працюють і де можуть застосовуватися.

За декілька останніх років в світі біометричних технологій відбулися істотні зміни, пов'язані з тим, що почалося широкомасштабне впровадження біометричних систем. З інтенсивним розвитком науково-технічного прогресу неймовірно за складністю технології сьогодні стали повсякденною реальністю. Зокрема, мова йде про нові біометричні технології ХХІ ст. Найбільш поширеними біометричними технологіями є дактилоскопія, сканування райдужної сітківки ока, дослідження геометрії руки, розпізнавання голосу і обличчя людини. Розвиваються нові технології ідентифікації людини по ході, по динаміці роботи на клавіатурі комп'ютера, по судинному малюнку руки, і т.д. В даний час біометричні технології впроваджуються у всіх країнах світу для захисту важливої інформації, а також в сучасних системах забезпечення безпеки. Назріла необхідність використання більш точних технологій ідентифікації людини для створення більш високого ступеня захисту паспортно-візових (ідентифікаційних) документів і забезпечення конфіденційності інформації, що свою чергу і визначає актуальність проведення досліджень в області біометрії.

Рівень розвитку біометричних технологій вже сьогодні досить високий, вони відповідають багатьом вимогам, що дозволяє використовувати їх в діяльності правоохоронних органів. Разом з тим цей процес стримується цілим комплексом проблем технічного, правового, методичного та організаційного характеру.

Неуніверсальність кожної окремо взятої біометричної технології і можливість підробки біометричних даних не дозволяють вибрати для повсюдного застосування тільки одну технологію. Для деяких відносно нових біометричних технологій, ще не створені технічні та програмні засоби що забезпечують високу стабільність результатів і достатній ступінь надійності ідентифікації [1, с. 277–285].

Ситуація, що склалася зумовлює потребу в комплексному дослідженні питань впровадження новітніх біометричних технологій в правоохоронну сферу і розробки техніко-криміналістичних рекомендацій щодо раціонального їх використання.

Змінилася і ситуація зі стандартизацією, яка була однією з основних проблем кілька років тому: зусиллями вітчизняних фахівців підготовлюються основні стандарти в області біометрії, частина з них вже діє, хоча робота поки і не до кінця завершена. Українські фахівці беруть участь і в процесі міжнародної стандартизації. З іншого боку істотно розвинулися самі біометричні технології, причому ми можемо констатувати, що відставання України в технологічному плані все-таки спостерігається.

Починаючи з XIX століття, біометричні технології, в першу чергу дактилоскопічні, застосовуються в криміналістиці, а з кінця минулого століття, в зв'язку з розвитком техніки, виникла можливість формалізувати алгоритми розпізнавання людини за її зовнішнім виглядом або особливостям поведінки і застосовувати для цього автоматизовані системи.

Біометричні технології в даний час переживають період бурхливого розвитку. Багато в чому це зростання пов'язане з рішеннями урядів провідних держав про їх застосування в паспортно-візових документах, що направило в цю область великі фінансові та матеріальні ресурси. Присутній і величезний інтерес суспільства до даних технологій.

Біометричною характеристикою людини (БХЛ) називається його вимірювана фізична характеристика або персональна поведінкова риса, в процесі порівняння якої з аналогічною раніше зареєстрованої біометричної характеристики людини реалізується процедура ідентифікації. Основними джерелами біометричної характеристики людини є відбитки пальців, райдужна оболонка і сітківка очей, голос, обличчя, манера роботи на клавіатурі комп'ютера, підпис, хода і ін.

Методи і технічні засоби ідентифікації і аутентифікації особистості на основі біометричної характеристики людини отримали назву біометричних технологій (БТ).

Для біометричної ідентифікації можна застосовувати різні характеристики і риси людини. В загальному біометричні характеристики людини підрозділяють на статичні, пов'язані з його фізичними характеристиками, наприклад, відбитком пальця або формою вуха і динамічні (або поведінкові), пов'язані з особливостями виконання людиною будь-яких дій, наприклад - хода [2, с. 202—209].

Найбільш розвиненими на даний момент технологіями є розпізнавання по відбитку пальця, райдужній оболонці ока і двовимірному (плоскому, як на фотографії) зображенню особи. Причому дактилоскопічна ідентифікація зараз по застосуванню і доступності з фінансової точки зору перевершує всі інші технології в кілька разів.

Біометрія вирішує питання верифікації та ідентифікації. У першому випадку завдання полягає в тому, щоб переконатися, що отримана біометрична характеристика відповідає раніше взятої. Верифікація (процедура підтвердження особи

або об'єкта) використовується для перевірки того, що суб'єкт є саме тим, за кого себе видає. Рішення приймається на підставі ступеня схожості характеристик.

Ідентифікація (або порівняння одного з багатьох аналогічних чи подібних йому) вирішує питання пошуку для одержуваної біометричної характеристики найбільш підходящої з раніше взятих. У найпростішому випадку це послідовне здійснення порівнянь отриманої характеристики з усіма наявними. При цьому в якості результату буде обрана найбільш схожа раніше узята характеристика (ідентифікація виконана) або не буде взагалі ніякого результату, якщо ступінь схожості виявилася менше заданої для всіх порівнянь.

Розглянемо як працюють біометричні технології на прикладі розпізнавання по відбитку пальця. Для розпізнавання необхідно отримати (за допомогою спеціальних сканерів) зображення папілярного візерунка одного або декількох пальців. Далі це зображення обробляється, і в процесі обробки знаходяться його окремі ознаки, такі як розгалуження, закінчення або злиття папілярних ліній. Для кожної ознаки, крім її типу, запам'ятовуються відносно розташування та інші параметри, наприклад, для точки злиття - напрямки лінії. Сукупність даних особливостей і їх характеристик утворює шаблон біометричної характеристики.

При ідентифікації або верифікації використовується порівняння одержуваного шаблону з раніше отриманими. При певному рівні відповідності робиться висновок про ідентичність шаблонів і відповідно, відбувається верифікація або ідентифікація представленого пальця.

Аналогічним чином відбувається розпізнавання і для інших біометричних характеристик людини. Природно, при цьому використовуються інші особливості характеристик, наприклад, для обличчя - це розташування і відносні розміри носа, вилиць і т.д. Причому в зв'язку з тим, що фотографії можуть бути різного розміру, для їх порівняння необхідно масштабування, для якого в якості «масштабного коефіцієнта» застосовується відстань між зіницями очей.

Оцінка ефективності біометричних технологій, крім вартісних показників і зручності використання, ґрунтується на використанні двох імовірнісних параметрів - помилка помилкової відмови (FRR — False Reject Rate) і помилка помилкового пропуску (FAR - False Accept Rate). Помилка помилкової відмови виникає в разі, якщо система не впізнала біометричну ознаку, яка відповідає наявному в ній шаблону, а помилка помилкового пропуску - в разі, якщо система невірною зіставила пред'явлені їй ознаки з невідповідним їй насправді шаблоном. Як відомо, помилка помилкового пропуску більш небезпечна, а помилка помилкової відмови призводить до зменшення зручності користування системою, яка іноді не розпізнає людини з першого разу. Не все райдужно в області біометричних технологій. Зазначимо кілька з існуючих на даних момент проблем, відмітивши, що вони все ж, поступово вирішуються:

Дорожнеча. Ця проблема актуальна для нових біометричних технологій, як втім, і для всіх нових технологій взагалі. Для дактилоскопічних систем можна вважати її майже вирішеною.

Неуніверсальність. Дана проблема пов'язана з тим, що деякі характеристики погано виражені у окремих людей. Відомо, що приблизно у 3% людей

папілярні візерунки знаходяться в такому стані, що практично не піддаються автоматичному розпізнаванню. Ця проблема може виникнути і при спробі застосування біометричних технологій для людей, що мають фізичні вади (ампутації рук або пальців, шрами на обличчі, проблеми з очима і т.д.). У цьому випадку (на відміну від помилок першого і другого роду — FAR і FRR) говорять про так званій «помилку третього роду» - відмову системи приймати біометричну характеристику. Шляхом вирішення цієї проблеми є комплексність підходу, що використовує відразу кілька біометричних характеристик, що дозволяє на порядок знизити кількість людей, біометрична ідентифікація яких неможлива.

Щодо комплексного застосування декількох біометричних технологій слід сказати ще кілька слів. Крім вирішення проблеми помилки третього роду, таке застосування дозволяє істотно поліпшити і характеристики пов'язані з помилковим відмовою і хибним допуском. Саме тому даний напрямок, що називається мультибіометричною ідентифікацією, є одним з найбільш перспективних в області біометрії [3, с. 13–17].

Відсутність нормативної бази. Останнє за місцем, але не за значенням. Навпаки, проблема відсутності нормативної бази є зараз найбільш важливою: отримання і використання біометричних характеристик може регулюватися тільки на основі європейського законодавства. Існуючі зараз закони («Про захист персональних даних», Наказ №785 «Про затвердження Інструкції про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України» і ін.) вимагають серйозних доповнень і коригувань без яких, з одного боку, не будуть захищені права людини, а з іншого - не можуть нормально розвиватися біометричні технології.

Біометричні технології вирішують питання ідентифікації людини, область їх застосування - це різні системи, де потрібно така ідентифікація.

В першу чергу слід згадати системи доступу до інформації, де у біометричних технологій є суттєва перевага перед іншими методами. На відміну від пароля (того, що знає людина і може повідомити комусь ще) або від різних карт і ключів (того, що належить людині і може бути їм втрачено або скопійовано), біометричні характеристики однозначно ідентифікують саме саму людину. Такі ж переваги є і при застосуванні біометричних технологій в галузі фізичного доступу в різних сферах високотехнологічної промисловості [4, с. 94–103].

Саме виходячи з вищевказаних переваг біометричних технологій і було прийнято рішення про їх використання в паспортно-візових документах.

Традиційно біометрія застосовується в криміналістиці, причому обсяги інформації, з якими доводиться мати справу, вимірюються мільйонами гігабайт, і є навіть спеціальний термін для позначення таких систем — АДІС (автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система).

Біометричні технології також застосовуються і в інших сферах, наприклад, для пошуку розшукуваних суб'єктів в потоці людей за зовнішнім виглядом.

Як уже зазначалося, в даний момент вдосконалення біометричних технологій відбувається прискореними темпами. В першу чергу це призводить до того,

що підвищується надійність і знижується вартість для традиційних технологій: розпізнавання по відбитку пальця, обличчі і сітківці ока.

Поряд зі старими технологіями з'являються і нові. Ряд з них - особливо розпізнавання по тривимірному образу особи - мають значний потенціал і здатні в майбутньому серйозно змінити стан справ на біометричний ринку.

І звичайно основною подією в області біометрії є вже початок масового впровадження даних технологій для паспортно-візових документів. Дана подія призводить не тільки до технологічних змін і вдосконалення наявних на ринку систем і пристроїв, в майбутньому воно значно змінить сам спосіб життя людей. Я вважаю, що це будуть зміни на краще, так як вони дозволять підвищити безпеку як окремих людей, так і суспільства в цілому.

Література

1. Барковская Е.Г. Концепция создания криминалистических учетов на основе баз данных биометрии человека / Е.Г. Барковская // Общество и право. — 2009. — № 1. — С. 277—285.
2. Е.Г. Азявина // Проблемы использования новых биометрических технологий в правоохранительной деятельности. Международной науч.-практ. конф. — Волгоград: Волгоградская академия МВД России, 2007. — С. 206—209.
3. Барковская Е.Г. // Использование достижения иных наук в криминалистике: материалы Всерос. науч.-практ. конф. с международным участием / Кубанский государственный аграрный университет. — Краснодар, 2008. — С. 13—17.
4. Барковская Е.Г. Правовые проблемы применения биометрических технологий в правоохранительной сфере / Е.Г. Барковская // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. — Луганськ: Луганський державний університет внутрішніх справ, 2008. — Спец. вип. №5.—4. 1. — С. 94—103.

А.В. ВЛАСІКОВА,

студентка Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

А.Л. ФЕДОРЮК,

науковий керівник, старший викладач Чернівецького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ ТУРИСТІВ ПІД ЧАС ПОДОРОЖЕЙ ЗАКОРДОН ЯК СКЛАДОВА ТУРИСТИЧНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ

Відправляючись в туристичну чи екскурсійну поїздку, на відпочинок або оздоровлення, на маршрут вихідного дня або у всесвітню подорож закордон важливо дотримуватись всіх туристичних формальностей. Туристичними формальностями називають обов'язкові з точки зору законності та встановленого порядку дії, пов'язані з оформленням та здійсненням закордонної туристичної подорожі, а також процедури, пов'язані з перетином кордону. Усі формальності в туристичній діяльності умовно можна поділити на декілька груп:

- 1) оформлення паспорта і візи;
- 2) митні формальності;
- 3) валютний контроль та порядок обміну валюти;
- 4) страхування туристів (соціальний захист);
- 5) екологічний і санітарний контроль;
- 6) прикордонний контроль (режим в'їзду та виїзду).

Однією з важливих туристичних формальностей є страхування туристів. Страхування в туризмі - це система відносин між страховою компанією і туристом по захисту його життя і здоров'я та майнових інтересів при настанні страхових випадків. Турист стикається з цілою низкою проблем, які при збігу обставин можуть призвести до негативних наслідків для його здоров'я та майна, погано вплинути на настрій та враження від поїздки. Перебуваючи в незнайомому середовищі, яке відрізняється від місця постійного проживання, активно відпочиваючи, турист постійно знаходиться під впливом ризикових обставин. Страхування туристів відповідно до міжнародних діючих угод передбачає:

- 1) розширення співпраці національних туристичних адміністрацій з органами охорони здоров'я у справі надання достатньої туристичної інформації медичного характеру всім зацікавленим особам;
- 2) укладання двосторонніх та багатосторонніх державних договорів на медичне страхування та надання медичної допомоги всім без винятку туристам;
- 3) у разі захворювання в тяжкій формі або смерті негайне повідомлення до консульства та родичам;
- 4) перевезення тіла на батьківщину або його поховання;
- 5) швидке оформлення необхідних документів за форс-мажорних обставин;
- 6) гарантування безпеки подорожей.

Під безпекою подорожі розуміють особисту безпеку туристів, збереження їх майна, організації та проведення подорожей в екологічно чистих місцевостях. Таким чином, страхування туристів є частиною заходів гарантування безпеки туристів.

Страхування буває обов'язковим або добровільним. За видами воно поділяється на страхування самого туриста, його майна, медичне страхування. Специфічними видами страхування є страхування на випадок затримки транспорту, поганої погоди під час перебування застрахованої особи на відпочинку, а також ненадання або неналежне надання туристських послуг, вказаних у путівці або ваучері. У більшості країн світу передбачено обов'язкове страхування автотуристів.

Отримуючи страховий поліс турист обов'язково має звернути увагу на:

- 1) правильність написання даних, а саме імені, прізвища, серії та номера закордонного паспорта;
- 2) термін перебування за кордоном;
- 3) яка страхова сума вказана в полісі (для Західної Європи вона має бути не менше 30 тисяч євро, для країн близького зарубіжжя достатньо 10 тисяч євро).

У страховому полісі, який є договором між: страховою компанією та клієнтом, обов'язково обумовлюються чіткі умови страхування, а саме:

- на яку допомогу може розраховувати клієнт;
- що є страховим випадком;
- дії клієнта при настанні страхового випадку.

Вартість страхового полісу залежить від суми страхового покриття, терміну перебування за кордоном, країни перебування, віку туриста, мети поїздки та виду туризму (страховий поліс буде коштувати дорожче для деяких видів туризму, таких як гірськолижний, сафарі, екстремальний, оскільки ці види туризму більш пов'язані з ризиком для життя і здоров'я туриста), кількості осіб, які від'їжджають (сімейні пари та групові поїздки).

Є випадки, коли страхова компанія відмовляє у виплаті компенсації. Згідно з законом та правилами страхування це може бути при порушенні клієнтом умов договору. Одним із таких порушень є відсутність реєстрації страхового випадку, а саме: клієнт не повідомляє страховій або компанії-асистенту про свій випадок і вирішує проблему самостійно, а при поверненні додому надає документи на компенсацію. Це є грубим порушенням і серйозною причиною для відмови. Якщо клієнт дотримується рекомендацій, які обов'язково вказані в полісі, виконує всі умови угоди, то ніяких проблем або непорозумінь при виплаті страхової суми не відбувається.

Вартість страхового полісу залежить від терміну перебування за кордоном. Одним із найпопулярніших термінів туристичної подорожі є два тижні, як правило, вартість такого полісу з покриттям 30 тисяч євро складає 60 гривень. Але коли таких поїздок протягом року може бути декілька, тоді краще придбати поліс на рік: для короткотермінових, але частих поїздок за кордон вартість поліса буде складати орієнтовно 100 гривень.

Як правило, маючи страховий поліс, при настанні страхового випадку можна розраховувати на:

- амбулаторне і стаціонарне лікування при раптовому захворюванні та нещасному випадку;
- медичну евакуацію та видатки на транспортування;
- медикаментозне забезпечення;
- невідкладну стоматологічну допомогу;
- репатріацію;
- видатки на відновлення закордонного паспорта при втраті або його викраденні за кордоном.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи в межах своїх повноважень повинні вживати заходи, спрямовані на:

- забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля при здійсненні туристичних подорожей, захист громадян України за її межами;
- забезпечення особистої безпеки туристів, збереженість їх майна, незавдання шкоди довкіллю;

- інформування суб'єктів туристичної діяльності про загрозу безпеці туристів у країні (місці) тимчасового перебування;
- надання необхідної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації;
- забезпечення туристам (екскурсантам) можливості безперешкодного одержання медичної, правової та інших видів невідкладної допомоги, доступу до засобів зв'язку;
- заборона використання туризму з метою незаконної міграції, сексуальної, трудової та інших видів експлуатації громадян;
- охорону туристичних ресурсів України, встановлення гранично припустимих навантажень на об'єкти культурної спадщини та довкілля;
- забезпечення безпеки об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій тощо .

Отже, перебуваючи за кордоном, людина знаходиться в незнайомому середовищі. Однак слід пам'ятати, що при настанні хвороби або нещасного випадку основною проблемою може бути не оплата медичних витрат, а отримання відповідної допомоги. На жаль, більшість українців, не поспішають скористатися послугами страхування перед поїздкою. Важливо пам'ятати, що відправляючись в туристичну чи екскурсійну поїздку, на відпочинок або оздоровлення, на маршрут вихідного дня або у всесвітню подорож закордон важливо дотримуватись всіх туристичних формальностей. Однією з важливих туристичних формальностей є страхування туристів. Страхування в туризмі - це система відносин між страховою компанією і туристом по захисту його життя і здоров'я та майнових інтересів при настанні страхових випадків. Страхові проблеми останнім часом стають дуже важливими, так як взаємозв'язок страхування і туризму на сьогоднішній день має яскраво виражений міжнародний характер. Розширення зовнішньоекономічних зв'язків потребує відповідності всіх сегментів страхового ринку міжнародним стандартам.

Література

1. Базилевич В.Д. Страхування / В.Д. Базилевич, ред. В.Д. Базилевича. — К.: Знання, КОО, 2008. — 1019 с.
2. Закон України «Про страхування» від 07.03.1996 №85/96-ВР // Голос України. — 1996. — 11 квітня.
3. Маринін М.М. Туристські формальності і безпеку у туризмі / М.М. Маринін. - М: Фінанси і статистика, 2004. — 144 с.
4. Особливості страхування в Україні: [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://turbizorg.ru/osobennosti-straxovaniya-v-turizme>
5. Охріменко О. Класифікація страхування туристів в Україні: [Електронний ресурс] / О. Охріменко // «Страхова справа» від 28.07.2009. — Режим доступу: http://infotour.in.ua/statti_tourism/ohrimenko.htm
6. Страхування в туризмі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ysdeco.com/54.php>

7. Фокін С.П. Транспортування туристів спеціалізованими організаціями під час виникнення надзвичайних ситуацій. / Взаємодія транспорту і туризму: тенденції, проблеми, перспективи. Зб. наук. праць. — К.: Принт-центр, 2012. — С. 174—177.

І.І. РУДЧЕНКО,

молодший науковий співробітник

Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України

Н.М. МИРОНЕНКО,

науковий керівник, доктор юридичних наук,

заступник директора з наукової роботи

Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України

НАУКОВІ ПАРКИ В УКРАЇНІ

Процеси впровадження в Україні правових, економічних та організаційних механізмів із створення і функціонування інноваційних структур, як і в усьому світі, спрямовані на інтенсифікацію діяльності із розроблення, виробництва, впровадження високотехнологічної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках, підвищення надходжень до державного та місцевих бюджетів шляхом поєднання освіти, науки і виробництва з метою прискорення інноваційного розвитку всієї економіки України.

Чинними українським законодавством визначені основні типи інноваційних структур, що знайшли своє нормативне закріплення та практичне застосування в Україні. Це - технологічні парки, інноваційні парки. Інституційною особливістю такого типу вітчизняних організаційних утворень інноваційної сфери, як технопарк, є створення цих інноваційних структур за галузевим принципом, як правило, із залученням галузевих НДІ, на відміну від світового досвіду, який свідчить, що технопарки це, перш за все, територіальні утворення, що починають свою історію з університетського містечка. Властивостями української інноваційної системи являється запровадження інноваційних структур, що створюється за ініціативою вищого навчального закладу, із застосуванням такого типу організації як науковий парк.

Згідно з дефініцією, що міститься в Законі України "Про наукові парки" науковий парк - юридична особа, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розроблення і виконання проектів наукового парку [1]. В той же час відповідно до визначення Закону України "Про науковий парк "Київська політехніка" науковий парк - договірне об'єднання суб'єктів господарювання, створене з метою організації, координації та контролю процесу виконання проектів наукового парку [2]. Проектами наукових парків, як правило, є інноваційні або науково-технологічні проекти, спрямовані на визначення процедур і комплексів необхідних заходів щодо розроблення, створення та реалізації інноваційних продуктів, інноваційної продукції [1, 2].

Причому діяльність наукового парку "Київська політехніка" має явний господарський, а саме комерційний акцент.

Вітчизняним науковим паркам, в організації яких бере участь вищий навчальний заклад державної форми власності, зазвичай, притаманне використання організаційно-правової форми об'єднань підприємств із застосуванням такого їх типу як корпорація, наприклад, Корпорація «Науковий парк «Київська політехніка», Корпорація «Науковий парк Київський університет імені Тараса Шевченка». Такий вибір пов'язаний із нормативними обмеженнями, що визначені у ч. 1 ст. 120 Господарського кодексу України, згідно з якими державні і комунальні господарські об'єднання утворюються переважно у формі корпорації або концерну, незалежно від найменування об'єднання (комбінат, трест тощо) [3]. В той же час, можна стверджувати про існування самостійного виду об'єднань підприємств і організаційно-правової форми «науковий парк» на прикладі Наукового парку Національного університету біоресурсів і природокористування України «Стале природокористування та якість життя» (НП "СПЯЖ"), ОПФ якого відноситься до інших організаційно-правових форм. Вказане повністю відповідає позиції правової норми ст. 127 ГКУ, яка встановлює, що законом можуть визначатися й інші форми об'єднання інтересів підприємств (союзи, спілки, асоціації підприємців тощо), які не передбачені у статті 120 цього Кодексу, та статті 1 Закону України «Про наукові парки», згідно з якою науковий парк це юридична особа. Наукові парки приватного сектора економіки, як правило, застосовують комерційно зручну організаційно-правову форму - товариство з обмеженою відповідальністю.

Відповідно до закону майнові права на технології та об'єкти права інтелектуальної власності, створені під час виконання проектів наукового парку, є власністю наукового парку та/або його партнерів, крім випадків, коли державні органи можуть обмежити майнові права на використання і розпорядження такими технологіями та вказаними об'єктами, які створені із залученням державних коштів [1, 2].

Загальні законодавчі норми, що стосуються розподілу майнових прав на технології та об'єкти права інтелектуальної власності, не передбачають можливості вільного випуску їх у господарський обіг, якщо такі об'єкти створені за бюджетні кошти, та безумовно захищають інтереси держави. Але світовий досвід свідчить, що держава не є ефективним користувачем та менеджером з цих питань. Законодавство потребує запровадження правил, які б створювали безпечні механізми для застосування таких об'єктів права інтелектуальної власності, у тому числі при розповсюдженні інновацій с їх використанням, із забезпеченням суспільних інтересів.

Література

1. Про наукові парки: Закон України від 25.06.2009. — Чинний з 01.01.2010 // Урядовий кур'єр. — 2009. — 05 серп.
2. Про науковий парк «Київська політехніка»: Закон України від 22.12.2006, № 523-V. — Чинний з 20.01.2007 // Урядовий кур'єр. — 2007. — 20 січ.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003. — Чинний з 01.01.2004 // Голос України. — 2003. — 14 берез.

В.С. КОСТЮК, О.В. ГАРБАР, С.В. МЕЖЖЕРІН,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ АЛОЗИМНОЇ МІНЛИВОСТІ В ПОПУЛЯЦІЯХ РІЧКОВИХ РАКІВ З ВОДОЙМ БАСЕЙНУ Р. ПРИП'ЯТЬ

Річкові раки — одні з найпоширеніших промислових безхребетних тварини прісноводних біотопів. Вони завжди користувалися високим попитом у населення, як цінний продукт харчування багатий на корисні речовини (білки, жири, амінокислоти, біологічно активні речовини і мікроелементи).

У водоймах басейну р. Прип'ять зустрічаються два види довгопалих раків — власне номінативний довгопалий рак *Pontastacus leptodactylus* і вугластий рак *P. angulosus*. Ці види чітко відрізняються між собою за рядом якісних та кількісних морфологічних ознак, за генетичними маркерами, а також за каріотипами [1].

Раніше на основі аналізу сукупних вибірок нами було показано, що *P. leptodactylus* і *P. angulosus* мають досить чіткі відмінності за рядом морфометричних параметрів [2]. Однак характер генетичної мінливості в цих видів на популяційному рівні залишається не з'ясованим.

У зв'язку із цим нами проведено алозимний аналіз найбільш масових вибірок кожного виду із географічно віддалених популяцій (Волинська, Рівненська, Житомирська та Київська обл.). Фактичною основою послужили 35 вибірок річкових раків, зібраних в різних водоймах і водотоках України, що належать до басейну ріки Прип'ять.

Електрофоретичний аналіз в 7,5% поліакриламідному гелі був здійснений на водному екстракті м'язів клешень. Розгін проводили в трис-ЕДТА-боратній рН 8,5 системі буферів [4].

Всього проаналізовано 8 ферментних систем і 2 структурних білки, що кодуються відповідно 17 локусами, а саме: аспартатамінотрансфераза (*Aat-1*, *Aat-2*), лактатдегідрогеназа (*Ldh-1*, *Ldh-2*), малатдегідрогеназа (*Mdh-1*, *Mdh-2*), фосфоглюкомутаза (*Pgm*), супероксиддисмутаза (*Sod-1*, *Sod-2*), фосфоглюконатдегідрогеназа (*Pgdh*), малік ензим (*Me-1*), неспецифічні естерази (*Es-1*, *Es-2*, *Es-3*), два структурних білки м'язів (*Pt-1*, *Pt-2*) і альбуміни (*Alb*).

Проведений алозимний аналіз за 17 локусами виявив мінливість чотирьох з них (*Aat-1*, *Aat-2*, *Es-1*, *Es-2*), а частоти алелів в обох видів раків розподілялися альтернативно (табл. 1). Причому, якщо за трьома локусами (*Aat-1*, *Aat-2*, *Es-*

1) спостерігалися тільки стійкі відмінності в частотах алелів, то за одним з них (*Es-2*) мали місце фіксовані генні відмінності. З урахуванням того, що *P. leptodactylus* і *P. angulosus* є симпатричними видами, то стійкі відмінності в генних частотах означають факт репродуктивної ізоляції цих форм, а якщо гібридизація все ж і має місце, то вона різко обмежена.

Таблиця 1. Середня частота алелів поліморфних локусів (М) і межі їх мінливості (Lim) у двох симпатричних видів річкових раків

Локус	Алелі	Pontastacus angulosus		Pontastacus leptodactylus	
		М	Lim	М	Lim
<i>Aat-1</i>	100	0,707 ± 0,086	0 – 1	0,954 ± 0,064	0,83 – 1
<i>Aat-2</i>	100	0,992 ± 0,00	0,86 – 1	0,504 ± 0,049	0,06 – 0,88
<i>Es-1</i>	100	0,918 ± 0,028	0,6 – 1	0,484 ± 0,039	0 – 0,61
<i>Es-2</i>	100	1	1	0	0
<i>H exp</i>		0,015	0 – 0,054	0,053	0,011 – 0,075

H exp — очікувана гетерозиготність. Локуси: *Alb*, *Es-3*, *Idh-1*, *Idh-2*, *Ldh-1*, *Ldh-2*, *Mdh-1*, *Mdh-2*, *Me-1*, *Pgdh*, *Pgm*, *Pt-1*, *Pt-2* були інваріантними.

Рівні очікуваної і реальної гетерозиготності не відрізнялися, хоча їх значення істотно коливалися в залежності від популяції. Так, очікувана гетерозиготність (*H exp*) за вибірками варіювала від 0 до 0,067, в середньому склавши 0,033. При цьому середня гетерозиготність досліджених популяцій *P. angulosus* була низькою навіть для десятиногих раків $0,015 \pm 0,004$ [3], тоді як у *P. leptodactylus* виявилася вищою більш ніж в три рази $0,053 \pm 0,0033$.

Розрахунки генетичних дистанцій і фенограма, побудована на основі матриці генетичних дистанцій, показують наявність двох чітких генетично відмінних груп популяцій, що відповідають видам *P. leptodactylus* і *P. angulosus*. При цьому середня генетична дистанція, оцінена за 17 локусами, склала між передбачуваними видами $D_{\text{Nei}} = 0,101 \pm 0,001$. В межах *P. leptodactylus* вона була $D_{\text{Nei}} = 0,007 \pm 0,001$, а в межах *P. angulosus* виявилася рівною $D_{\text{Nei}} = 0,018 \pm 0,001$. Причиною неоднозначності внутрішньовидових значень є велика гетерогенність популяцій вугластих раків, яких за мінливістю локуса *Aat-1* можна розділити на дві групи. В одній, фіксований або переважає алель *Aat-1*⁹⁰, тоді як в популяціях іншої групи домінує альтернативний алелізм *Aat-1*¹⁰⁰. В результаті середня генетична дистанція між цими групами популяцій склала $D_{\text{Nei}} = 0,037 \pm 0,015$.

Таким чином, отримані результати підтверджують, що у водоймах басейну р. Прип'ять зустрічаються два види довгопалих раків — *Pontastacus leptodactylus* та *P. angulosus*. Причому особини цих видів уникають утворювати

спільні поселення за рахунок чого, найімовірніше, вони репродуктивно досить добре ізольовані. Хоча і виключити обмежену інтрогресивну гібридизацію в даному випадку через особливості генних відмінностей неможна.

Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Держаного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом Ф73/100-2016.

Література

1. Kostyuk V.S. Karyotypes and morphological variability of crayfish *Pontastacus leptodactylus* (Eschscholtz, 1823) and *P. angulosus* (Rathke, 1837) / Kostyuk V.S., Garbar A.V., Mezhzherin S.V. // *Vestnik zoologii*. - 2013. - V. 47, № 3. - P. 205–210.
2. Межжерин С.В. Аллозимные и морфологические доказательства реальности двух симпатрических видов пресноводных раков в пределах *Pontastacus leptodactylus* (Eschscholtz, 1823) (Decapoda: Astacidae) / Межжерин С.В., Костюк В.С., Жалай Е.И. // *Доповіді НАН України*. - 2012. - № 9. - С. 131–135.
3. Nei M. *Molecular population genetic and evolution*. - Amsterdam: North-Holland, 1975. - 275 p.
4. Nelson K., Hedgecock D. Enzyme polymorphism and adaptive strategy in the decapode Crustacea / Nelson K., Hedgecock D. // *Amer. Natur.* - 1980. - 116. - P. 238–280.
5. Peacock F.C. Serum protein electrophoresis in acrilamyl gel patterns from normal human subjects / Peacock F.C., Bunting S.L., Queen K.G. // *Science*. - 1965. - 147. - P. 1451–1455.

А.В. РАВЛЮК,

студентка факультету біотехнології і біотехніки
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРОМИСЛОВА АПРОБАЦІЯ АНАЛОГІВ СИЧУЖНОГО ФЕРМЕНТУ

Ще в давнину люди перевозили молоко в бурдюках, зроблених зі шлунків тварин, за деякий час молоко перетворювалося в каламутну рідину і щільний білий згусток. Причиною таких перетворень молока був сичужний фермент, вперше виділений у 1874 році датським вченим Крістіаном Хансенom з висушеного шлунка теляти шляхом екстракції сольовим розчином.

Сичужний фермент (хімозин, реннін) — фермент, що відноситься до класу гідролаз. Він здатний вироблятися шлунковими залозами ссавців, у жуйних тварин виробляється залозами сичуга (четвертого відділу шлунку).

Молекула сичужного ферменту складається з поліпептидного ланцюга з переважанням кислих амінокислотних залишків. Клітинами шлунку виробляється у вигляді неактивного профермента прохімозина, який активується катіонами водню (на практиці — соляною кислотою шлункового соку) у присутності іонів кальцію при рН менше 5 з відщеплюванням 42-членного пептиду. Це відносно стабільний білок у кислому середовищі, однак при зростанні рН більше 7 втрачає активність. Первинний субстрат хімозину — білок молока казеїноген, який

під дією ферменту гідролізується і розщеплюється до нерозчинного білку казеїну. В результаті основний білок молока залишається в шлунку тривалий час і поволі розщеплюється пепсином.

Витяжка з сичугів — традиційний продукт для згортання молока, що і в наш час широко використовується в сироварінні. Для приготування сиру спочатку необхідно розділити молоко на тверду білкову фракцію і напівпрозору сироватку — цей процес називається згортанням молока. При цьому сичужний фермент виступає в ролі каталізатора. Використання ренніну досить вигідне для виробників: процес утворення згустку сирної маси скорочується з декількох днів до декількох хвилин. Основне джерело природного хімозину — шлунки молочних телят, вік тварин зазвичай не більше 10 днів. У пізнішому віці разом з хімозином починає вироблятися значна кількість пепсину, який погіршує якість сиру.

Однак, з часом і накопиченням знань про речовини, що здатні продукуватися бактеріями і грибами, були висловлені гіпотези щодо можливості заміни тваринного хімозину, застосування якого підвищує вартість виробництва, не має варіантів вдосконалення, не відповідає етичним нормам, що у другій половині ХХ століття почало набувати більшого значення.

Одним з перших досліджень був пошук інших ферментів з подібним хімозину механізмом впливу — цей експеримент увінчався успіхом і в 1960-х роках були виділені штами грибів *Mucor pusilus* і *Mucor miehei*, які здатні синтезувати ферменти, що можуть каталізувати згортання молока. Однак активність таких ферментів була порівняно невисока.

Наступним кроком була розробка способу отримання подібних ферментів, але з більшою активністю, з *Pseudomonas mixoides*, *Bacillus licheniformis*, *Edothea parasitica* і деяких інших бактеріальних організмів. Дані ферменти отримали назву мікробіологічних сичужних ферментів.

Паралельно йшло вдосконалення способу отримання замінильника сичужного ферменту з штамів грибів — даним способом було виділено мілазу, фромазу, супарен.

Мілаза — це продукт контрольованої ферментації грибів *Rhizomucor miehei*, що не були генетично модифіковані. У складі даного ферменту наявні активні специфічні протеази, що по своєму амінокислотному складу близькі до натурального телячого ферменту. Це надає йому значної ефективності у якості каталізатора коагуляції молока. Мікробіальний фермент мілазу використовують для виробництва твердих, м'яких і напівтвердих сирів. При цьому смак, аромат і колір сирів, виготовлених з використанням коагулянту, абсолютно ідентичні органолептичними характеристиками сирів, вироблених із застосуванням натурального сичужного ферменту.

Фромаза — фермент молочного згортання, виведений також з відібраного штаму *Rhizomucor miehei*, широко використовується в сирній промисловості в усьому світі. Фромаза на ринку з'явилася у 1972 році, даний фермент визнаний надійною альтернативою телячому ферменту, що майже не вимагає модифікації технологічного процесу приготування сиру. Активність щодо таких параметрів як рН та вміст іонізованого кальцію, дуже схожий на активність натурального

сичужного ферменту. Фромаза — це теплочутливий фермент, що дозволяє проводити ферментну інактивацію шляхом звичайної пастеризації сироватки.

Супарен — це продукт ферментації грибів *Cryphonectria parasitica*. Характеристики даного ферменту також дуже близькі до природного тваринного ренніну. Особливо активно у виробництві Супарен став використовуватися для отримання швейцарських сирів Емменталь та Масдам і твердих сирів Пармезан, Пекоріно.

Окрім цього, були знайдені рослинні замінники сичужного ферменту, що чинять подібну дію на молочні продукти. До таких замінників можна віднести сік листя інжиру [1, с.2], екстракти кропиви, мальви, квіти підмаренника [2, с.172]. Однак ці речовини характеризуються меншою технологічністю і використовуються, в основному, при виробництві домашніх сирів.

Новим словом у розробці аналогів ренніну було залучення генетичних методів отримання. З початку 1990-х років для виробництва сирів внаслідок досягнень генної біотехнології почали використовувати реннін, вироблений бактеріями, що мають копії гена ренніна телят.

Сьогодні більше половини виробників сирів перейшли на технологію з не-тваринним ферментом. Доцільність використання спеціально виведених ферментів була доведена під час виробничої практики — технологія себе окупила, відбулося деяке спрощення умов виробництва, збільшилася екологічність і задовольнилися етичні аспекти приготування сирів.

Література

1. P. F. Fox Cheese: Chemistry, Physics, and Microbiology // Academic Press, 2004. — 617 p.
2. Меньшикова З. А., Меньшикова И. Б., Попова В. Б. Лекарственные растения в каждом доме // М.: Внешторгиздат, 1991. — 377 с.

О.В. СУХЕНКО,

студентка факультету природничо-географічної освіти та екології
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Т.М. НЕСТЕКА,

науковий керівник, кандидат біологічних наук,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

ЕКОЛОГІЧНІ ГРУПИ ТВЕРДОКРИЛИХ ЗГУРІВСЬКОГО ДЕНДРОПАРКУ

Згурівський дендропарк є одним із величних ландшафтних парків України. Знаходиться у селищі міського типу Згурівка Київської області. Площа парку 309 га.

Дослідження чисельності твердокрилих проведено на території дендропарку площею близько 1 га, що об'єднує невеликі частини кількох урочищ, які мали різні рослинні насадження. Перша пробна ділянка знаходилася у східній частині дендропарку, де зростають переважно деревні хвойні дерева — сосна Веймутова,

сосна звичайна, сосна чорна, ялиця сибірська, туя західна. Друга пробна площа знаходилася у західній частині, де зростають листяні дерева - дуб звичайний, липа серцелиста, бук лісовий, в'яз гладкий, гледичія колюча, робінія звичайна [4, с. 231].

Аналізуючи літературні джерела, чеськими вченими Й. Бенешом та М.Конвічковим розроблений загальноприйнятий варіант класифікації екологічних груп комах, виділено 6 формацій і 5 субформацій: убіквісти, мезофіли — мезофіли - 1 — лучні, мезофіли - 2 — лісо-лучні, мезофіли - 3 — лісові; ксеротермофіли: ксеротермофіли -1 — лучно-степові, ксеротермофіли - 2 — лісостепові та чагарникові, гігрофіли, тирфофіли. Серед вітчизняних вчених проблемою екологічної класифікації твердокрилих займалися І.Г.Плющ, Ю. В. Канарський, К. К. Голобородько [2, с. 301].

Нами досліджено екологічні групи ряду твердокрилих (*Coleoptera*), що базується на просторових та гігروتонних критеріях. У результаті проведеного дослідження зібрано 504 екземплярів ряду твердокрилих комах, які належать до родини: родина Вусачі — *Cerambycidae*, родина Довгоносики — *Curulionidae*, родина Листоїди — *Chrysomelidae*, родина Свердлики — *Lymexylidae*, родина Шашелі — *Anobiidae*, родина Златки — *Buprestidae*, родина Ковалики — *Elateridae*.

Встановлено, що на території дендропарку представлені такі екологічні групи комах як убіквісти, мезофіли, ксерофіли та гігрофіли. Убіквісти являють собою еврихорні та евритопні види, що здатні населяти практично всі типи природних та антропогенно змінених біотопів. На території дендропарку представлені такими видами: з родина Вусачі (*Cerambycidae*): вусачик - підонія — *Pidonia lurida* Mulsant, 1863, вусач дубовий малий - *Cerambyx scopolii* Fuessly, 1775, з родини свердлики (*Lymexylidae*) - свердлик хвойний - *Elateroides feabellicornis* Schneider, 1836, свердлик листяний - *Elateroides dermestoides* Linnaeus, 1761. Усі вони є широко розповсюдженими та здебільшого чисельними [1, с. 67].

Найчисельнішою та найбільш характерною на території Згурівського дендропарку є група ксерофільних видів, котра налічує види з родини Довгоносики (*Curulionidae*): смолух крапчастий - *Pissodes notatus* Germar, 1817; з родини Листоїди (*Chrysomelidae*): осиковий листоїд - *Melasoma tremulae* Fabricius, 1756, в'язовий листоїд - *Luperus xanthopoda* Schrank, 1781, тополевий листоїд - *Melasoma populi* Linnaeus, 1758; з родини Свердлики (*Lymexylidae*): свердлик хвойний - *Elateroides feabellicornis* Schneider, 1836, свердлик листяний *Elateroides dermestoides* Linnaeus, 1761 [3, с. 121].

До групи лісових мезофілів відносяться найбільш чисельні види ряду твердокрилих на території дендропарку. Цю групу формують види з родини Вусачі (*Cerambycidae*): вусач - березовий - *Rhagium mordax* De Geer, 1775, вусач смерековий - *Rhagium inquisitor* Linnaeus, 1758; з родини Довгоносики (*Curulionida*): короїд-типограф - *Ips typographus* Linnaeus, 1758, гравер звичайний - *Pityogenes chalcographus* Linnaeus, 1761, деревинник смугастий -

Trypodendron lineatum Ol., 1775; з родини Листоїди (*Chrysomelidae*) : в'язовий листоїд — *Luperus xanthopoda* Schrank, 1781.

Характерною особливістю лісових мезофільних видів ряду твердокрилих є те, що на стадії гусені усі вони є дендро - та тамнофагами. Гігрофіли на території дендропарку представлені такими видами з родини Златки (*Buprestidae*): златка дубова мала - *Anthaxia umbellatarum* Fabricius, 1745 та златка дубова бронзова *Chrysobothris affinis* Fabricius, 1778; родина Ковалики (*Elateridae*): ковалик посівний - *Agriotes sputator* Linnaeus, 1766, ковалик сірий - *Lacon murinus* Linnaeus, 1769. Усі вище вказані гігрофільні види є приуроченими до специфічних, переважно відкритих біотопів з надлишковим зволоженням [4, с. 231].

Таким чином, у фауні твердокрилих Згурівського дендропарку за класифікацією екологічних груп комах домінують ксерофільні види, що становлять 45 %. Наступною за чисельністю є група мезофілів, яка становить 20 %. Убіквістами є 20% видової різноманітності ряду твердокрилих, решта видів належать до гігрофільних — 15%.

Література

1. Бригадиренко В.В. Основи систематики комах / В.В. Бригадиренко. — Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2003. — 204 с.
2. Воронцов А.И. Лесная энтомология: Учебник для студентов лесохозяйственных спец. Вузов / А.И. Воронцов. — Москва: «Высшая школа», 1982. — 384 с.
3. Гайченя П.А. Стовбурні шкідники лісу / П.А. Гайченя, К.К. Фасулати. — Київ: «Урожай», 1970. — 164 с.
4. Сухенко О.В. Стовбурові твердокрилі Згурівського дендропарку / О.В.Сухенко // Освіта та наука у вимірах ХХІ століття. Матеріали студентської звітної-наукової конференції, 20 — 30 квітня 2015. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2015. — 325 с.

І.В. ЧОРНА,
здобувач кафедри промислової біотехнології
Харківського політехнічного інституту, Україна, м. Чернівці

Г.В. ДРОНИК,
доктор біологічних наук, професор
Буковинської державної сільськогосподарської дослідної станції УААН

ВПЛИВ НАТУРАЛЬНОЇ ТА ТРАНСГЕННОЇ СОЇ НА КОНЦЕНТРАЦІЮ СЕЧОВОЇ КИСЛОТИ В КРОВІ ТА У СЕЧІ ЩУРІВ

Останнім часом активно використовуються генетичномодифіковані організми (ГМО), як в сільському господарстві та і в харчовій промисловості. Все більше сировини та продуктів харчування одержують з трансгенних організмів, в тому числі сої.

Соевий білок є унікальний за своїми властивостями та амінокислотним складом білка, який подібний до амінокислотного складу тварин, також соєвий білок краще засвоюється людиною та тваринами. Насіння соя містить: вуглеводи, жири, фосфати та деякі інші поживні речовини, кількість яких значно більша ніж в багатьох злакових і олійних культур. В сої так як і в інших бобових культурах міститься вітамінами (β -каротин, піридоксин, рибофлавін, вітамін Е, ніацин, біотин, фолієву кислоту, пантотенову кислоту, тіамін, холін), макро- та мікроелементи, також в ній містяться і антипоживні речовини. До антипоживних речовин відносять: інгібітори протеаз (трипсину і хімотрипсину), лектини, сапоніни, антивітаміни, уреазу гемагглютиніни, конгліцинин (алергічні речовини), білок соїн, неперетравні вуглеводи - раффінозу і стахіозу, антиендокринні і рахитстимулюючі агенти, які здатні знешкоджуються під час термічної обробки. Незважаючи на численні дослідження впливу на організм людини та тварин генетично модифікованих продуктів, однозначної відповіді немає.

Метою наших досліджень було вивчити вплив традиційної та генетично модифікованої сої на показники сечової кислоти в крові та у сечі щурів.

Дослідження проводилися на щурах лінії Вістар, які були поділені на три групи: І- група вживала стандартний віварійний комбікорм; ІІ та ІІІ— групи вживала стандартний комбікорм, в якому частина раціону була замінена на нативну та генномодифіковану сою (вся соя пройшла термічну обробку). Через 42 дні щурів злучили та одержали через 22-25 днів наступне покоління, при цьому щурі залишалися на тому самому раціоні.

Результати наших досліджень показали, що у сечі щурів ІІ групи рівень сечової кислоти був вищим у 1,5 рази ніж у контрольної групи, а у ІІІ групи у 2,1 рази порівняно з контролем. Показники рівня сечової кислоти у крові також збільшується в ІІ та ІІІ групи: у 1,6 та 2,5 рази порівняно з контролем.

У наступному поколінні також спостерігається збільшення концентрації сечової кислоти в сироватці крові щурів. Концентрація сечової кислоти в крові ІІ групи підвищується у 2,3 рази порівняно з контролем, а в ІІІ групі щурів збільшується у 2,8 рази порівняно з контрольною групою.

У сечі щурів рівень сечової кислоти другого покоління також збільшується в II групі у 2 рази, а в III групі у 2,5 рази. Основними причини підвищення концентрації сечової кислоти в крові та в сечі такі: надходження з їжею продуктів, які містять багато пуринів (м'ясо, печінка, риба, бобові), зміна в роботі печінки та порушення функція нирок.

Отже, вживання нативної та трансгенної сої призводить до збільшення концентрації сечової кислоти як в сироватці крові та так і у сечі двох поколінь щурів.

Література

1. Салига Н.О., Снітинський В. В. Генетично модифіковані рослини та їх вплив на організм тварин.// Біологія тварин, 2010. — Т. 12. — № 2. — С. 61—74.
2. І. В. Вудмаска, Р. П. Параняк, Д. О. Янович та ін. Оцінка якості та безпечності генетично модифікованих організмів. Біологія тварин, 2007. — Т. 9. — № 1—2.
3. Обертюх Ю. В. Антипоживні речовини сої, їх інактивація та технології переробки соєвих бобів на промисловій основі й в умовах господарств//Корми і кормовиробництво. 2012. — Вип. 71. — С. 62—71.
4. Малик О. Г. Фітоестрогени / О. Г. Малик, І. Я. Коцюмбас. — Л. : Добра справа, 2006. — 140 с.
5. Лисенко В. Ф. Використання сої в комбікормах для молочних корів // В. Ф. Лисенко // Проблеми зоо-інженерії та ветеринарної медицини : зб. наук. пр. ХДЗВА. — Х. : [б. в.], 2008. — Вип. 17 (42), ч. 1—2. — С. 61—65.

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

УДК 51-77

В.А. ОРЕШКО,

студентка Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПРОГНОЗУВАННЯ ВІДВІДУВАНOSTІ ФУТБОЛЬНИХ МАТЧІВ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДІВ РЕГРЕСІЙНОГО АНАЛІЗУ

Анотація. Стаття присвячена вивченню факторів впливу на відвідуваність спортивно-розважальних подій, запропонована регресійна модель для прогнозування відвідуваності футбольних матчів в Україні

Ключові слова: відвідуваність футбольних матчів, регресійний аналіз, кластерний аналіз.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві спортивний менеджмент і маркетинг стають дедалі популярнішими в нашій країні, відкривають нові сфери для вкладання великих грошей, нові ринки збуту, нові рекламні можливості.

Через зниження відвідуваності спортивних подій в останні роки гостро стає питання надання якісних спортивних послуг відвідувачам стадіонів та залучення нової глядацької аудиторії за допомогою яскравих видовищ. Задля забезпечення належного сервісу, безпеки та ефективного планування бюджету заходу менеджером клубів необхідно заздалегідь розуміти реально можливу кількість відвідувачів заходу, а також мати можливість оцінити вплив маркетингових кампаній на неї.

Стан дослідження. Проблема прогнозування відвідуваності стадіонів описана англійською Кеті Макрей, що займає посаду керуючою операціями «Метро-Стадіум». Запропонований підхід до прогнозування аудиторії глядачів, що, на думку вченої, є найбільш перспективним, але не наведені дані та результати експерименту.

Виклад основного матеріалу.

Для дослідження факторів, що впливають на відвідуваність матчів та побудови прогностичних моделей використовувалась специфічна мова програмування R і програмне середовище RStudio, призначені для статистичних обчислень, аналізу та представлення даних в графічному вигляді.

Для моделювання відвідуваності футбольних матчів використовувались наступні статистичні дані:

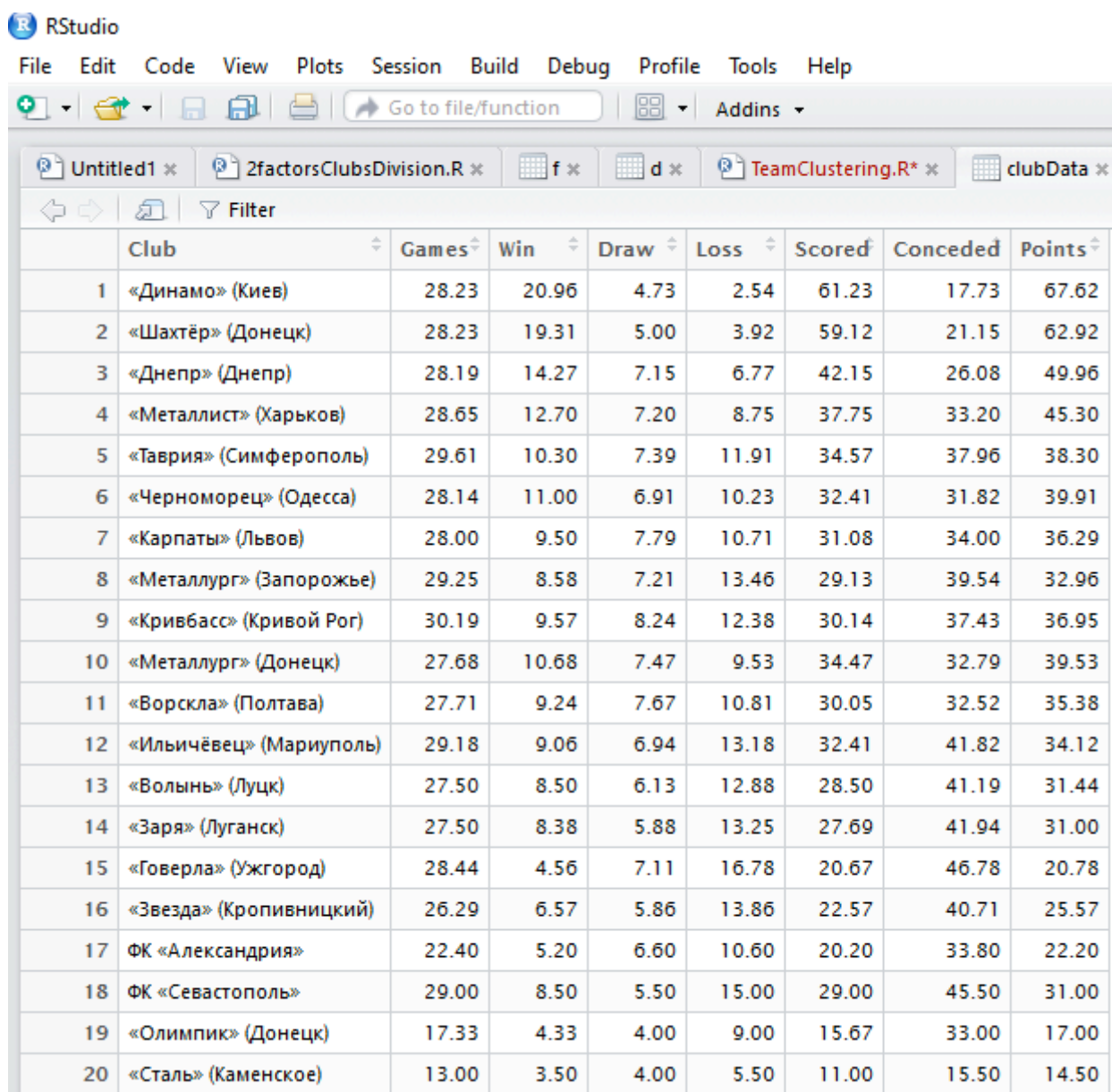
- дані щодо кількості глядачів та результати ігор у сезонах 2012 – 2013, 2013-2014, 2014 – 2015 та 2015 - 2016 років Чемпіонату України Прем'єр Ліги;

- дані про погодні умови матчів;

- результати участі українських команд у єврокубках у відповідних сезонах;

Кластерний аналіз футбольних команд.

При кластерному аналізі беруться до уваги наступні змінні за попередні 4 сезони: кількість зіграних ігор, кількість перемог, ігор внічию, програшів, кількість забитих, пропущених м'ячів та рейтингові очки. На рисунку 1 представлений список команд, що розглядаються в даному дослідженні, а також вище перераховані змінні, по яких проводиться кластеризація.

RStudio

File Edit Code View Plots Session Build Debug Profile Tools Help

Go to file/function Addins

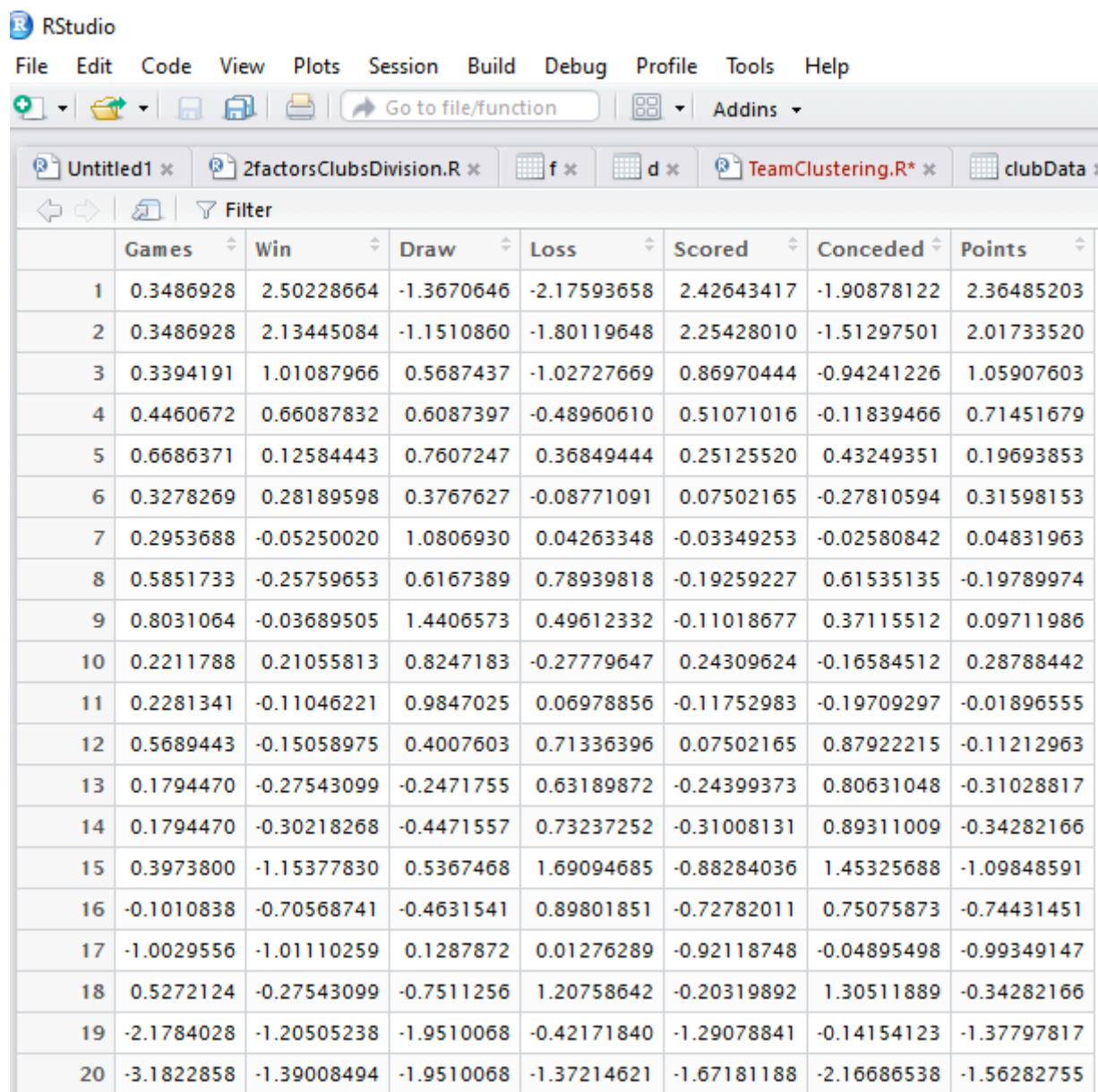
Untitled1 * 2factorsClubsDivision.R * f * d * TeamClustering.R* * clubData *

Filter

	Club	Games	Win	Draw	Loss	Scored	Conceded	Points
1	«Динамо» (Київ)	28.23	20.96	4.73	2.54	61.23	17.73	67.62
2	«Шахтёр» (Донецк)	28.23	19.31	5.00	3.92	59.12	21.15	62.92
3	«Днепр» (Днепр)	28.19	14.27	7.15	6.77	42.15	26.08	49.96
4	«Металлист» (Харьков)	28.65	12.70	7.20	8.75	37.75	33.20	45.30
5	«Таврия» (Симферополь)	29.61	10.30	7.39	11.91	34.57	37.96	38.30
6	«Черноморец» (Одесса)	28.14	11.00	6.91	10.23	32.41	31.82	39.91
7	«Карпаты» (Львов)	28.00	9.50	7.79	10.71	31.08	34.00	36.29
8	«Металлург» (Запорожье)	29.25	8.58	7.21	13.46	29.13	39.54	32.96
9	«Кривбасс» (Кривой Рог)	30.19	9.57	8.24	12.38	30.14	37.43	36.95
10	«Металлург» (Донецк)	27.68	10.68	7.47	9.53	34.47	32.79	39.53
11	«Ворскла» (Полтава)	27.71	9.24	7.67	10.81	30.05	32.52	35.38
12	«Ильичёвец» (Мариуполь)	29.18	9.06	6.94	13.18	32.41	41.82	34.12
13	«Волянь» (Луцк)	27.50	8.50	6.13	12.88	28.50	41.19	31.44
14	«Заря» (Луганск)	27.50	8.38	5.88	13.25	27.69	41.94	31.00
15	«Говерла» (Ужгород)	28.44	4.56	7.11	16.78	20.67	46.78	20.78
16	«Звезда» (Кропивницкий)	26.29	6.57	5.86	13.86	22.57	40.71	25.57
17	ФК «Александрия»	22.40	5.20	6.60	10.60	20.20	33.80	22.20
18	ФК «Севастополь»	29.00	8.50	5.50	15.00	29.00	45.50	31.00
19	«Олимпик» (Донецк)	17.33	4.33	4.00	9.00	15.67	33.00	17.00
20	«Сталь» (Каменское)	13.00	3.50	4.00	5.50	11.00	15.50	14.50

Рис. 1. Вхідні дані для кластерного аналізу команд

Змінні, що описують команди виміряні у різних шкалах. Розбиття на кластери є чутливим до абсолютних значень вхідних даних, тому спочатку проводиться стандартизація даних, результати якої можна побачити на рисунку 2:

The screenshot shows the RStudio interface with a data frame loaded. The data frame has 20 rows and 8 columns. The columns are: Games, Win, Draw, Loss, Scored, Conceded, and Points. The values are standardized, ranging from approximately -2.18 to 2.50. The interface includes the RStudio logo, menu bar (File, Edit, Code, View, Plots, Session, Build, Debug, Profile, Tools, Help), toolbar, and a tab bar showing the active file 'TeamClustering.R*'. A 'Filter' button is visible above the data frame.

	Games	Win	Draw	Loss	Scored	Conceded	Points
1	0.3486928	2.50228664	-1.3670646	-2.17593658	2.42643417	-1.90878122	2.36485203
2	0.3486928	2.13445084	-1.1510860	-1.80119648	2.25428010	-1.51297501	2.01733520
3	0.3394191	1.01087966	0.5687437	-1.02727669	0.86970444	-0.94241226	1.05907603
4	0.4460672	0.66087832	0.6087397	-0.48960610	0.51071016	-0.11839466	0.71451679
5	0.6686371	0.12584443	0.7607247	0.36849444	0.25125520	0.43249351	0.19693853
6	0.3278269	0.28189598	0.3767627	-0.08771091	0.07502165	-0.27810594	0.31598153
7	0.2953688	-0.05250020	1.0806930	0.04263348	-0.03349253	-0.02580842	0.04831963
8	0.5851733	-0.25759653	0.6167389	0.78939818	-0.19259227	0.61535135	-0.19789974
9	0.8031064	-0.03689505	1.4406573	0.49612332	-0.11018677	0.37115512	0.09711986
10	0.2211788	0.21055813	0.8247183	-0.27779647	0.24309624	-0.16584512	0.28788442
11	0.2281341	-0.11046221	0.9847025	0.06978856	-0.11752983	-0.19709297	-0.01896555
12	0.5689443	-0.15058975	0.4007603	0.71336396	0.07502165	0.87922215	-0.11212963
13	0.1794470	-0.27543099	-0.2471755	0.63189872	-0.24399373	0.80631048	-0.31028817
14	0.1794470	-0.30218268	-0.4471557	0.73237252	-0.31008131	0.89311009	-0.34282166
15	0.3973800	-1.15377830	0.5367468	1.69094685	-0.88284036	1.45325688	-1.09848591
16	-0.1010838	-0.70568741	-0.4631541	0.89801851	-0.72782011	0.75075873	-0.74431451
17	-1.0029556	-1.01110259	0.1287872	0.01276289	-0.92118748	-0.04895498	-0.99349147
18	0.5272124	-0.27543099	-0.7511256	1.20758642	-0.20319892	1.30511889	-0.34282166
19	-2.1784028	-1.20505238	-1.9510068	-0.42171840	-1.29078841	-0.14154123	-1.37797817
20	-3.1822858	-1.39008494	-1.9510068	-1.37214621	-1.67181188	-2.16686538	-1.56282755

Рис. 2. Стандартизовані дані для кластерного аналізу команд

У таблиці наведена матриця відстаней між об'єктами, для яких проводиться кластерний аналіз. Використовувалась Евклідова відстань.

Таблиця 1 – Матриця попарних відстаней

№ команди	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
2	0.79																		
3	3.51	2.82																	
4	4.44	3.59	1.16																
5	5.62	4.85	2.42	1.31															
6	4.97	4.22	1.75	0.86	1.02														
7	5.69	4.94	2.28	1.33	0.83	0.87													
8	6.34	5.57	3.17	2.08	0.85	1.52	1.18												
9	6.20	5.45	2.32	1.81	0.81	1.51	0.87	1.00											
10	5.07	4.33	1.59	0.77	0.99	0.54	0.62	1.60	1.35										
11	5.70	4.96	2.31	1.42	0.93	0.84	0.24	1.22	1.03	0.68									
12	6.16	5.38	3.12	2.00	0.81	1.55	1.36	0.46	1.23	1.64	1.44								
13	6.20	5.44	3.35	2.32	1.45	1.70	1.74	0.99	1.91	1.93	1.72	0.86							
14	6.31	5.55	3.55	2.53	1.63	1.91	1.98	1.18	2.14	2.17	1.96	1.04	0.25						
15	8.13	7.36	5.05	3.96	2.74	3.34	2.90	1.90	2.61	3.41	2.90	2.05	2.00	1.95					
16	6.88	6.13	4.07	3.10	2.23	2.37	2.32	1.56	2.50	2.61	2.24	1.61	0.89	0.79	1.64				
17	6.86	6.15	3.92	3.21	2.75	2.50	2.32	2.35	2.86	2.56	2.16	2.53	2.02	2.10	2.63	1.65			
18	6.64	5.88	4.07	3.04	2.10	2.51	2.60	1.59	2.55	2.78	2.60	1.37	0.97	0.73	1.93	1.22	2.80		
19	7.38	6.78	5.40	4.95	4.80	4.33	4.52	4.44	5.14	4.54	4.36	4.47	3.68	3.61	4.43	3.15	2.49	4.07	
20	7.80	7.37	6.28	6.23	6.40	5.68	5.91	6.20	6.65	5.84	5.71	5.31	5.64	5.64	6.51	5.23	4.06	6.22	2.49

Для оцінки кількості кластерів на першому етапі був проведений ієрархічний кластерний аналіз та побудована відповідна дендрограма, що відображає поступове об'єднання команд у кластери (рисунок 3). Об'єднання кластерів здійснювалось методом Варда, який дозволяє досягти мінімальної внутрі-класової дисперсії. За рахунок цього у кластери будуть об'єднуватися команди, що є максимально подібні між собою.

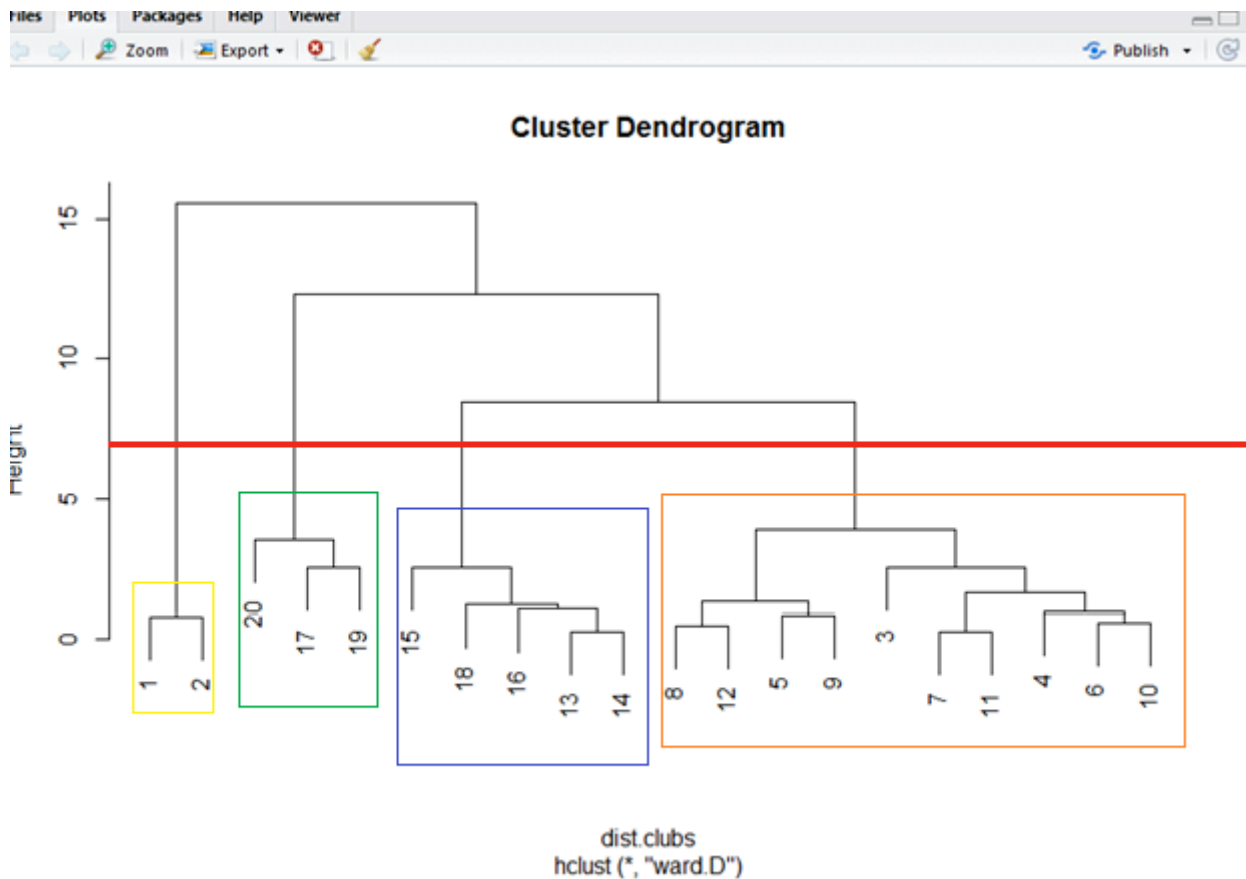

Рис. 3. Дендрограма кластеризації команд

На рисунку 4 зображено графік росту відстані між кластерами перед об'єднанням на кожному кроці. Якщо вважати оптимальною кількістю кластерів, яка визначається як різниця кількості спостережень і кількості кроків, після якої відстань об'єднання збільшується стрибкоподібно, то в даному випадку оптимальна кількість кластерів дорівнює 4 (маємо 20 спостережень, після 16-го кроку спостерігається стрибкий зріст відстані між кластерами, що об'єднуються).

Після застосування ієрархічного кластерного аналізу отримали розбиття футбольних команд, що приймали участь у Чемпіонаті України отримаємо наступні результати. До першого кластеру належать 2 найсильніші команди, що були лідерами протягом усіх сезонів, що розглядаються — «Динамо» та «Шахтар». Команди з другого кластеру: «Дніпро», «Металіст», «Таврія», «Чорноморець», «Карпати», «Металург» Донецьк, «Металург» Запоріжжя, «Кривбас», «Ворскла» та «Іллічівець» - грали у кожному сезоні та у більшості з них входили у першу половину лідерів після першого етапу змагань. Третій кластер: «Волинь», «Зоря», «Говерла», «Зірка», «Севастополь» - об'єднує команди, що грали в усіх сезонах, але не належали до лідерів після першого етапу ігор. До четвертого кластеру відносяться команди, що брали участь не в усіх сезонах ЧУ, що розглядаються, та були аутсайдерами: «Олександрія», «Олімпік» та «Сталь».

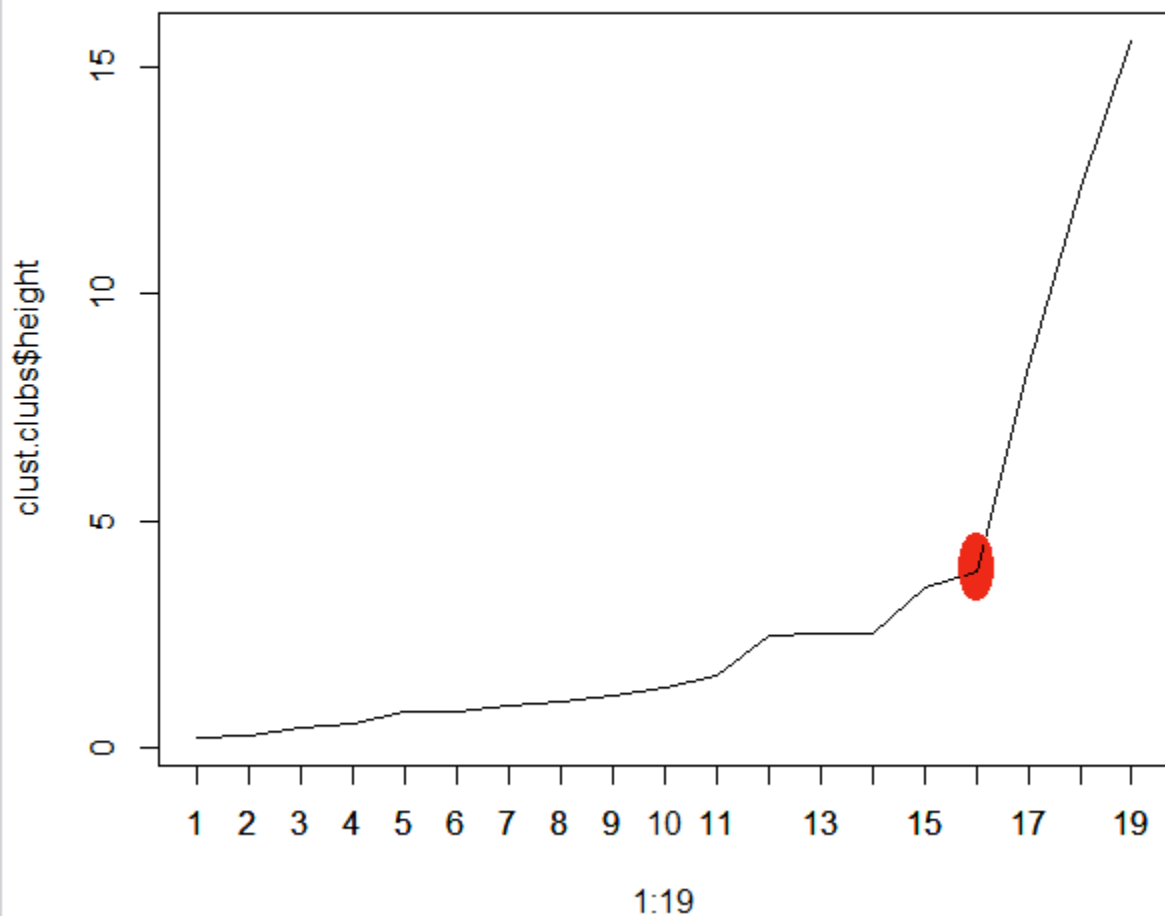

Рис. 4. Графік росту відстані між кластерами перед об'єднанням на кожному кроці

Для того, щоб оцінити якість отриманих кластерів був застосований метод, заснований на bootstrap-реплікації, реалізований у пакеті `pvclust`. На рисунку 3.5 Червоним кольором на рисунку 5 показані *p-values*, пов'язані зі стійкістю кластерів в процесі реплікації даних. У нашому випадку ми бачимо високу стійкість першого та двох останніх кластерів та задовільну стійкість другого кластеру.

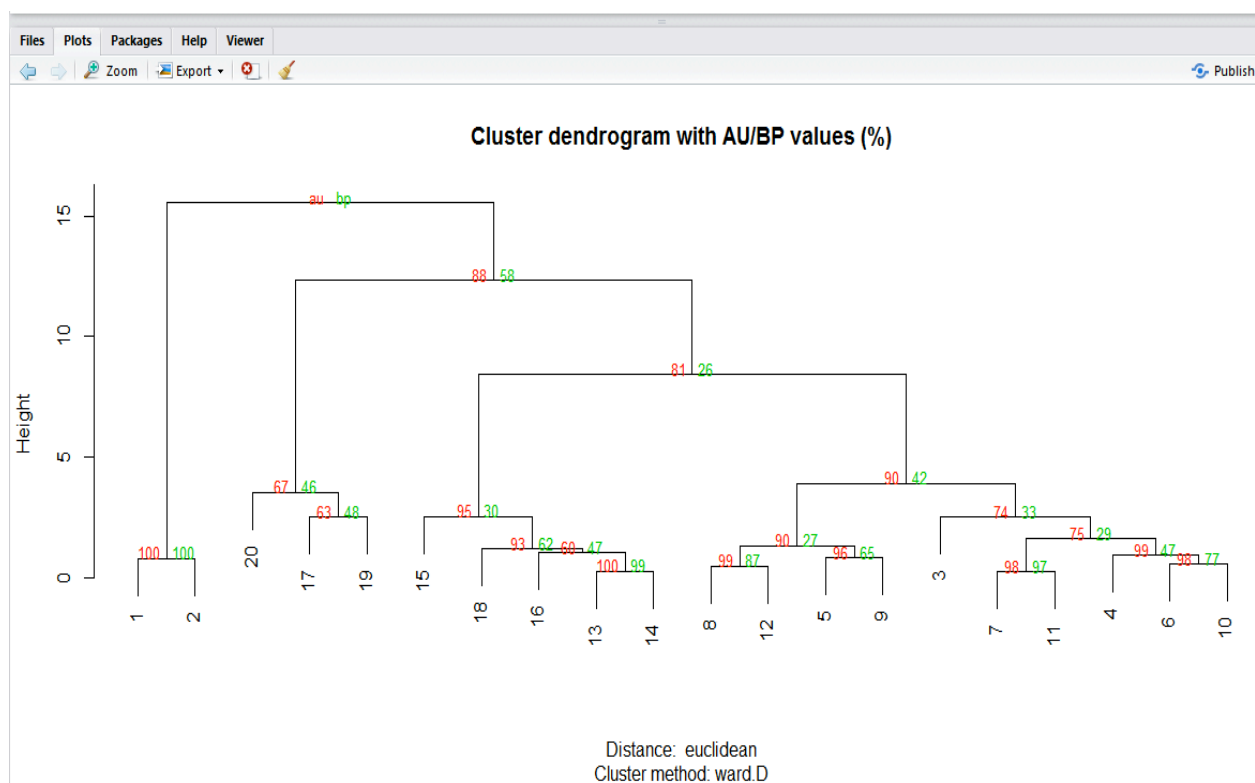

Рис. 5. Стійкість кластерів

Для порівняння був проведений також кластерний аналіз футбольних команд методом к-середніх. На рисунку 6 представлені характеристики кластерів, отриманих методом к-середніх: перший кластер — команди, що мали найбільшу кількість перемог та очок, найменшу кількість поразок; другий кластер — найслабші команди, що приймали участь не у всіх сезонах, третій кластер — середні команди, що складали конкуренцію командам лідерам у других етапах змагань, четвертий кластер — слабкі команди, що змагалися за право брати участь у наступному сезоні ЧУ у другому етапі змагань.

	1	2	3	4
Games	28.2	17.6	28.5	28.2
Win	20.1	4.3	10.9	7.7
Draw	4.9	4.9	7.5	6.4
Loss	3.2	8.4	10.1	14.1
Scored	60.2	15.6	34.1	27.1
Conceded	19.4	27.4	33.2	42.5
Points	65.3	17.9	40.2	29.6

Рис. 6. Центри кластерів, отриманих методом к-середніх

У таблиці 2 наведені результати ієрархічного кластерного аналізу та методом к-середніх для чотирьох кластерів.

Таблиця 2 — Результати ієрархічного кластерного аналізу футбольних команд та методом к-середніх

№	Команда	Ієрархічний метод, № кластеру	Метод к-середніх, № кластеру
1	"Динамо"	1	1
2	«Шахтар»	1	1
3	«Днепр»	2	3
4	«Металіст»	2	3
5	«Таврія»	2	3
6	«Чорноморець»	2	3
7	«Карпати»	2	3
8	«Металург» З	2	3
9	«Кривбас»	2	3
10	«Металург» Д	2	3
11	«Ворскла»	2	3
12	«Іллічівець»	3	2
13	«Волинь»	3	2
14	«Зоря»	3	2
15	«Говерла»	3	2
16	«Зірка»	3	2
17	«Олександрія»	4	2
18	«Севастополь»	3	3
19	«Олімпік»	4	2

Кластери найсильніших та найслабших команд співпадають. Єдина відмінність полягає в тому, що команди Металург Запоріжжя та «Іллічівець» були віднесені до різних кластерів.

Регресійна модель.

При побудові моделі до уваги беруться наступні фактори, вплив на відвідуваність матчів яких виявилось статистично значущим на етапі регресійного аналізу залежностей:

1) середній рівень відвідуваності команди 1, середній рівень відвідуваності команди 2 у попередньому сезоні;

2) число мешканців міста, в якому проходить матч;

3) рідкість / новизна видовища для міста;

Приймає значення 0 або 1:

1 — у випадку, коли в попередньому сезоні не було матчів ЧУ в місті або були між слабкішими командами, а в поточному сезоні з'явилися;

0 — в протилежному.

- 4) чи є матч домашнім для однієї з команд (табл. 1.3);
- 5) участь команд матчу в Лізі Чемпіонів і Лізі Європи;
- 6) важливість матчу;
- 7) наявність опадів в день матчу;
- 8) сезонність.

Формула для побудови прогноза:

$$A = \left(\left(\frac{B_{T1} + B_{T2}}{2} + \sum_{i=1,6; j=1,2} (I_{ij} * B_{Tj}) + \sum_{j=1,2} (E_j * B_{Tj}) \right) * C * N + \sum_{j=1,2} (H_j * B_{Tj}) \right) * W * S, \text{ де}$$

A — відвідуваність поточного матчу;

B_{T1}, B_{T2} — бази команд;

I_{ij} — вплив важливості маича;

B_{Tj} — база j -ої команди;

E_j — вплив участі команди j у Лізі Чемпіонів або Лізі Європи;

C — вплив міста;

N — вплив відкладеного попит;

H_j — вплив домашнього матчу для j -ої команди

W — вплив опадів;

S — сезонність.

Результати застосування моделі

Для оцінки якості запропонованої моделі був побудован прогноз на матчі Чемпіонату України поточного сезону. Середня відносна похибка прогнозу становить 18,5%. Більш точним є прогноз на матчі сильних команд.

Висновки. Проведений кластерний аналіз команд Прем'єр Ліги Чемпіонату України, побудована регресійна модел для прогнозування відвідуваності футбольних матчів в Україні. Побудована модель є достатньо стійкою та може застосовуватись на практиці, середня відносна похибка прогнозу становить 18,5%.

Література

1. Статистика: Учебник / под ред. Елисеевой И.И. — М.: Высшее образование, 2007. — 566 с.
2. Социально-экономическая статистика: Практикум: Учеб. пособие Под ред. Салина В.Н., Шпаковской Е.П. — М.: Финансы и статистика, 2006. — 192 с.
3. Статистика відвідуваності футбольних матчів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.footboom.com/>
4. Погодні дані [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.gismeteo.ru/diary/4944/>

УДК 681.323

М.Д. НІКІТІН,студент Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”**МІКРОСЕРВІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЕКТУВАННЯ
РОЗПОДІЛЕНИХ ПРОГРАМНИХ КОМПЛЕКСІВ**

Вступ. Сьогодні світовий ринок формує високий попит на проектування, розробку та підтримку веб-додатків. У веб-додатках є клієнтська частина - браузер, та серверна - серверний додаток. Існує кілька способів для розробки та проектування серверних додатків. Нині набуває популярності мікросервісний підхід. Ціль цієї статті детально оглянути структуру розподілених додатків, що проектуються таким чином та переваги використання мікросервісної архітектури веб-додатків.

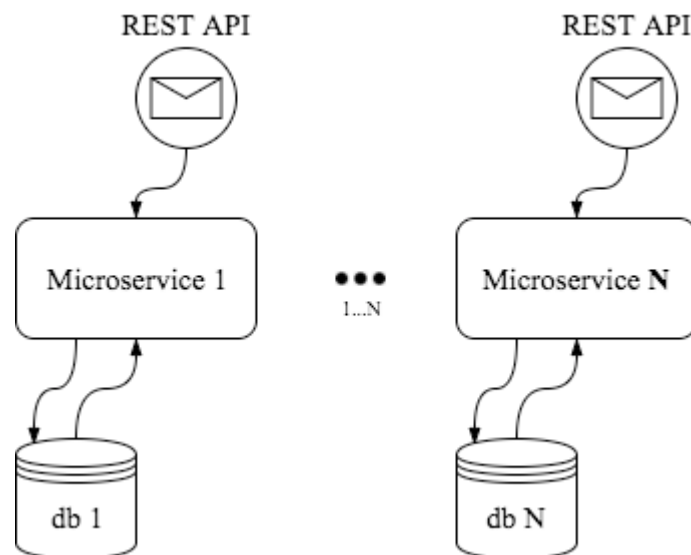

Рис. 1. Набір мікросервісів у розподіленій системі

Мікросервісне проектування - це підхід, при якому додаток будується як набір невеликих сервісів, кожен з яких працює у власному процесі і комунікує з іншими, використовуючи легковагі механізми - це як правило REST API на основі HTTP протокола Рис.1. Ці сервіси побудовані навколо бізнес-потреб і розгортаються незалежно з використанням повністю автоматизованого середовища. В структурі розподіленої системи може існувати централізований модуль управління усіма модулями. Всі сервіси можуть бути написані на різних мовах і використовувати різні технології зберігання даних.

Підсистеми потім об'єднуються в більш складні системи і в загальний програмний комплекс, який піддається комплексному налагодженню з перевіркою правильності між-модульних зв'язків. Під час проектування розподіленої системи доцільно виділити логічні мікросервіси і почати програмування із складання кожного окремо.

Ще одна причина використання мікросервісного проектування - незалежне розгортання. Якщо розробляється додаток, що складається з декількох бібліотек, які працюють в одному процесі, будь-яка зміна в цих бібліотеках призводить до перезавантаження всієї програми. Але якщо додаток розбити на кілька мікросервісів, то перезавантажити необхідно буде тільки той сервіс, в якому внесені зміни. Інші продовжать успішно працювати з певною координацією між різними сервісами.

Основні недоліки мікросервісного проектування програми проявляються в складності створення контрактів між сервісами, щоб об'єднати їх в єдину систему. Також трапляються труднощі виявлення і виправлення помилок, допущених на ранніх стадіях розробки модулів. Крім того, окремі модулі можуть створюватися без загального уявлення про структуру всієї системи, що в свою чергу ускладнює їх об'єднання.

Для порівняння наведемо довідку про принципово діаметрально протилежний - монолітний підхід. Він описує метод проектування де програми будуються як одне ціле. Програма поділяється на окремі технічні шари і кожен вищий використовує набір нижчих. Наприклад, один шар містить менеджери для роботи з базою даних, інший - описує бізнес логіку та основну поведінку системи. Наступний - містить REST контролери, що слухають HTTP запити, та залежать попередні модулі.

Перевага монолітного проектування дає можливість контролювати хід проектування системи в процесі послідовної деталізації та забезпечує її безперервне коригування. Відсутність налагодження контрактів між різними сервісами дозволяє заощадити час.

Проте в такому підході будь-яка зміна в системі призводить до необхідності переробки на налагодження всіх шарів, що задіяні у нововведених. Ще одним недоліком - є потреба нового збирання і розгортання всієї програмної системи, що є досить незручним та неефективним при збільшенні масштабів програмного додатку.

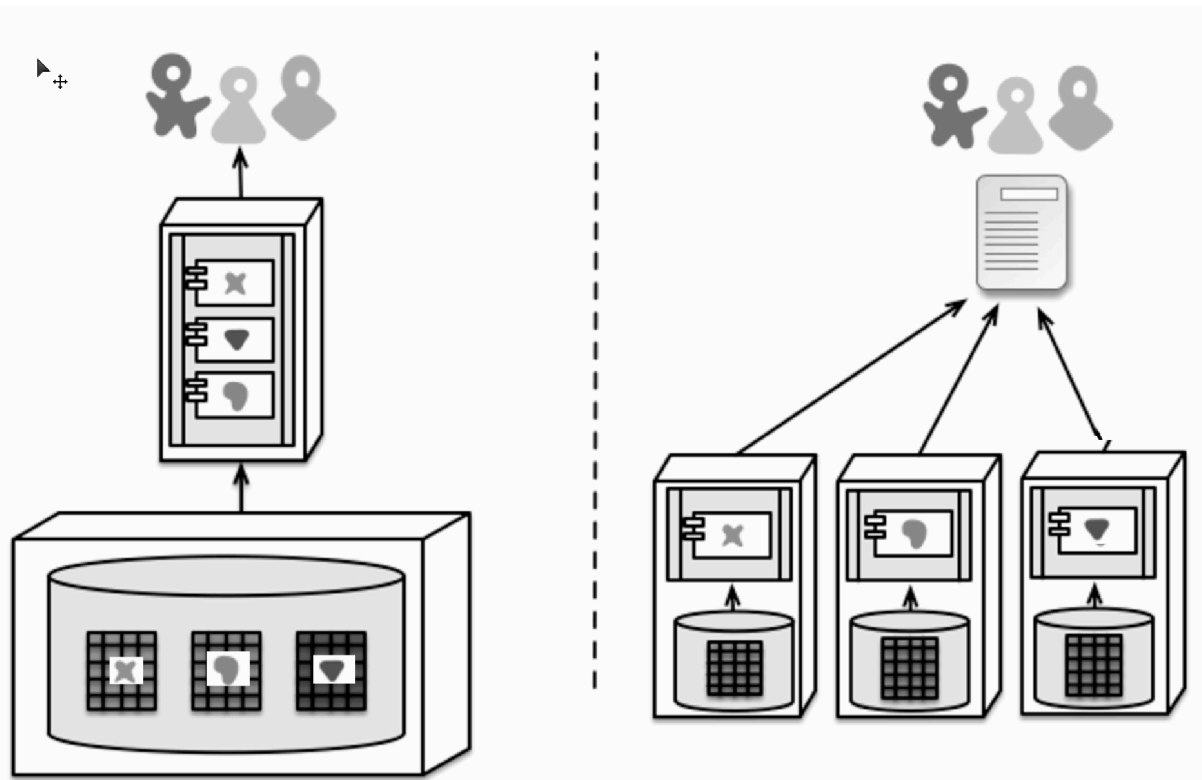

Рис. 2. Порівняння монолітного та мікросервісного підходу відповідно

На Рис. 2. проказане наочне порівняння мікросервісного та монолітного підходу. Монолітний підхід містить в одному процесі всі технічні та логічні шари. Мікросервісна система роздроблена на модулі, де кожен забезпечує роботу єдиного логічного шару а також має автономне сховище даних.

Структура мікросервісного комплексу. Будь-який розподілений комплекс на основі мікросервісів може складатися з різноманітних структурних блоків. Проте існує закономірність наявності певних логічних складових у кожній архітектурі. На Рис.3 проілюстрована базова структура програмного розподіленого комплексу на основі мікросервісів.

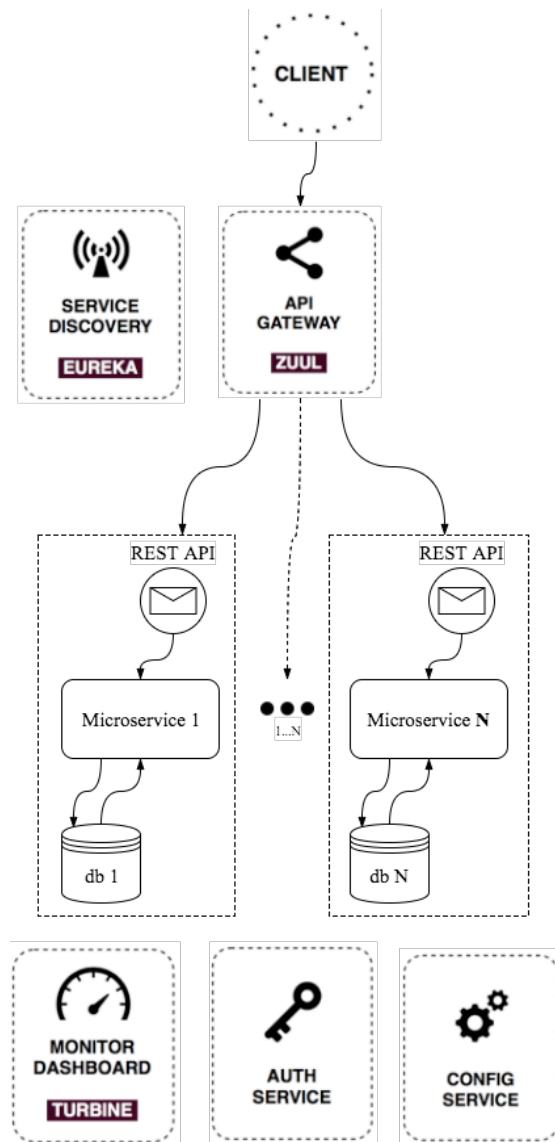

Рис. 3. Базова структура мікросервісного комплексу

Config Server. Це сховище конфігурацій для розподіленої системи. Як джерело даних може висутпять: Git, Subversion і прості файли, що зберігаються локально. Очікувана поведінка мікросервіса: віддавати файли, відповідні до імені запитуючого мікросервісу.

Зачасту Config мікросервіс проектують таким чином, щоб дозволяв змінювати конфігурацію динамічно. Наприклад, мікросервіс А може почати розсилати змінений текст e-mail повідомлення без перезбірки. Для цього слід внести правки в потрібний конфігураційний файл на Config Server, а потім сповістити мікросервіс А, щоб той оновив свій файл конфігурацій.

Зауваження! Проектуючи мікросервісний додаток, потрібно забезпечити можливість використання конфігурацій, що можуть динамічно змінювати свої значення.

Auth Server. Обов'язки по авторизації повністю винесені в окремий додаток, яке видає OAuth2 токени для доступу до бекенд ресурсів. Auth server використовується як для авторизації користувачів, так і для захищеного спілкування сервіс-сервіс всередині розподіленої системи.

З боку клієнта це нічим не відрізняється від браузерної авторизації за допомогою сесій. З запиту можна отримати об'єкт Principal, перевірити ролі і інші параметри доступу. Крім того, кожному OAuth2-додатку варто присвоїти score: для бекенд-сервісів - server, для браузера - ui. Так ми зможемо обмежити доступ до деяких REST ресурсів ззовні.

API Gateway. У промислових системах, побудованих на Мікросервісній архітектурі, число компонентів зростає швидко. Гіпотетично, клієнтський додаток міг би запитувати кожен сервіс самотійно. Але такий підхід відразу натикається на масу обмежень - необхідність знати адресу кожного сервера, робити запит за кожним шматком інформації окремо і самотійно зливати результат.

Для вирішення такого роду проблеми застосовують API Gateway — єдину точку входу. Її використовують для прийому зовнішніх запитів і маршрутизації в потрібні сервіси внутрішньої інфраструктури, віддачі статичного контенту, аутентифікації, міграції сервісів, динамічного управління трафіком.

Service discovery. Цей сервіс дозволяє автоматично визначати мережеві адреси для доступних мікросервісних додатків, які можуть динамічно змінюватися з причин масштабування, падінь і оновлень. Мікросервіси при старті будуть реєструватися в Discovery Service, надаючи мета-дані (такі як хост, порт та інше). Discovery Service прийматиме пульсуючі-повідомлення, і якщо таких не буде протягом визначеного часу - мікросервіс буде видалений з реєстру.

Dashboard service. Цей мікросервіс надає панель приладів, на якій видно зареєстровані додатки з кількістю копій серверів та іншою технічною інформацією.

Висновок. В статті було розглянуто мікросервісний підхід для побудови серверної частини веб-додатків. Було розглянуто діаметрально протилежну концепцію монолітних додатків. Показано переваги та недоліки обох архітектурних підходів. Загалом мікросервісна архітектура розподілених програмних комплексів містить наступні допоміжні структурні модулі: Config Server, Auth Server, API Gateway, Service discovery, Dashboard service.

Кожен створений мікросервіс працює в ізольованому процесі, має своє сховище даних. В модулі повинні бути реалізовані всі технічні шари необхідні для його роботи: сервіс для роботи з базою даних, сервіс бізнес логіки, сервіс реалізації REST API. На відміну від, монолітний - розшарований на технічні шари в кожному з яких містяться логічні модулі.

Література

1. Newman S. Building Microservices Designing Fine-Grained Systems / Sam Newman.
2. Microservices [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://martinfowler.com/articles/microservices.html>.

М.Д. НІКІТІН,

студент Національного технічного університету України
“Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського”

СТВОРЕННЯ НАВАНТАЖУВАЛЬНИХ ТЕСТІВ ДЛЯ WEB-САЙТІВ В ПРОГРАМІ JMeter

Вступ. Для будь-якого програмного забезпечення, призначеного для масового обслуговування користувачів, необхідно проводити тестування навантаження на предмет його надійності і відмовостійкості. Так як будь-який web-сайт — це система масового обслуговування, то перевірка його на відмовостійкість завжди є невід'ємною частиною розробки. Існують різні рішення для проведення навантажувального тестування веб-додатків. У цій статті буде описано використання програмного засобу Apache JMeter.

Під час написання бакалаврського дипломного проекту я використовував JMeter. Його можливості охоплювали мої цілі і завдання. Даний програмний засіб є досить швидким та вимагає мало ресурсів для своєї роботи.

Уявімо, що у нас поставлена задача протестувати сайт з авторизацією, різними GET/POST запитами і т.д. Далі покроково буде описана послідовність дій роботи з інструментом JMeter для виконання цієї задачі.

1. Запускаємо JMeter.

Завантажуємо додаток на офіційному сайті (<http://jmeter.apache.org/>) і запускаємо графічну оболонку програмного продукту.

2. Створюємо елемент Thread group.

Це у нас як основний workflow, в якому ми будемо записувати сценарії, додавати різну логіку і елементи управління. Порядок дій проілюстрований на Рис. 1.

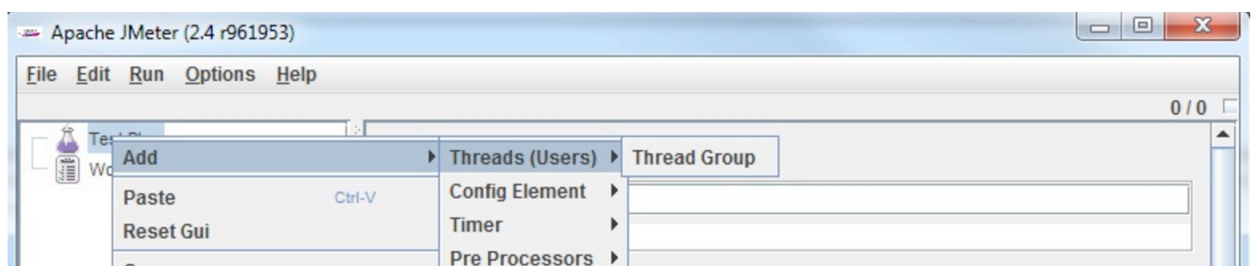

Рис. 1. Створення Thread group

3. Створення сценарію для тестування.

Наступний крок - створення власного сценарію тесту (тобто набір різних дій для створення навантаження на сайт). Тут у нас є вибір з двох варіантів.

А. Ручне створення сценарію.

The image shows the 'HTTP Request' configuration window in Apache JMeter. It is divided into two main sections: 'Web Server' and 'HTTP Request'. In the 'Web Server' section, 'Server Name or IP' is set to 'www.mysite.ru' and 'Port Number' is empty. 'Timeouts (milliseconds)' are set to 'Connect: ' and 'Response: '. In the 'HTTP Request' section, 'Protocol (default http:)' is empty, 'Method' is set to 'GET' via a dropdown, and 'Content encoding' is empty. The 'Path' is set to '/category1/page1.html'. At the bottom, there are four checkboxes: 'Redirect Automatically' (unchecked), 'Follow Redirects' (checked), 'Use KeepAlive' (checked), and 'Use multipart/form-data for HTTP POST' (unchecked).

Рис. 2. Створення HTTPRequest блока

Можна створювати сценарій вручну, це зробити дуже просто. Для цього додаємо N-ну кількість елементів HTTPRequest, знайти можна тут: ThreadGroup->Add->Sampler->HTTPRequest. З'являється вікно налаштувань, представлене на Рис.2. У відповідні поля встановлюємо адресу сайту, порт (якщо потрібно), шлях до сторінки.

Б. Сценарій через Proxing.

В JMeter є можливість запису тестів через проксі. Тобто ми будемо виконувати будь-які дії через браузер, і при цьому всі необхідні елементи HTTPRequest будуть створюватись без нашої участі. Розглянемо далі по пунктах, як це налаштувати.

Якщо потрібно створити послідовність дій для обходу сайту, скажімо, хоча б по 15-ти сторінках, то перший варіант не підходить. Ручну працю доцільно автоматизувати. Далі в статті ми розглядатимемо роботу тільки з другим варіантом.

4. Запис дій браузера.

Додавимо RecordingController наступим чином: ThreadGroup-> Add-> LogicController -> RecordingController. В даний елемент будуть зберігатися всі наші дії, які ми будемо робити в браузері.

Відразу додавимо HTTPCookieManager (ThreadGroup ->Add -> ConfigElement ->HTTPCookieManager). За допомогою цього елемента буде реалізована робота з сесіями через cookie.

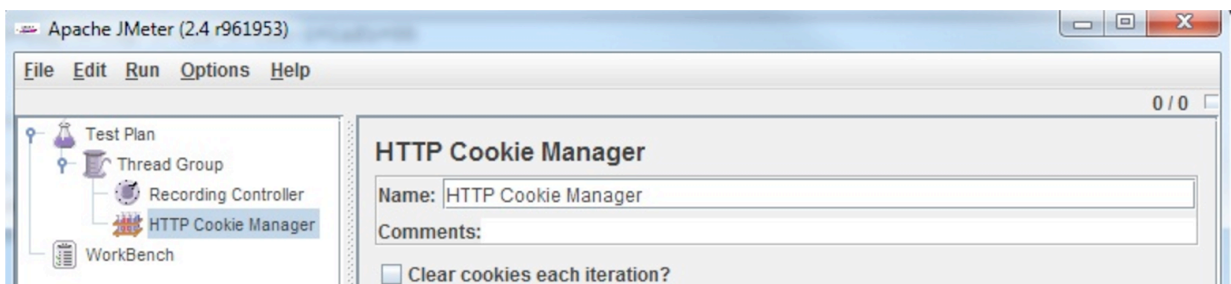

Рис. 3. Сценарій з блоками: RecordingController і HTTPCookieManager

5. Елемент HTTPProxyServer.

Додавати його треба в розділ WorkBench (WorkBench-> Add-> Non-Test Elements -> HTTP Proxy Server), так як безпосередньо в ході тестування цей елемент участі не братиме. Він нам потрібен тільки, щоб створити сценарії тестів.

Серед безлічі налаштувань тут варто змінити тільки номер порту проксі-сервера. Далі можна налаштувати фільтрацію запитів. Це можуть бути окремі сторінки, або наприклад js-скрипти, css і т.д.

Далі слід в налаштуваннях браузера вказати адресу проксі і порт. У вікні з налаштуваннями HTTPProxyServer натискаємо кнопку Start, запустивши тим самим локальний проксі сервер. Після цього через браузер, відкриваємо сторінку тестованого сайту, логінимось, відвідуємо різні сторінки, при цьому сценарій вже почне зберігатися в елемент RecordingController. Коли записаний сценарій вже досить повний, для навантажувального тестування, зупиняємо проксі сервер. Отримуємо картину зображену на Рис. 4.

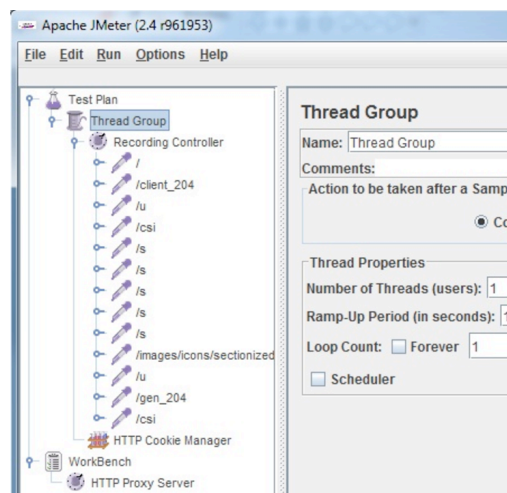

Рис. 4. Створений сценарій тестування web-сайту

6. Виконання сценарію.

В налаштуваннях елементу ThreadGroup вибираємо кількість потоків, число ітерацій, час затримки між ітераціями.

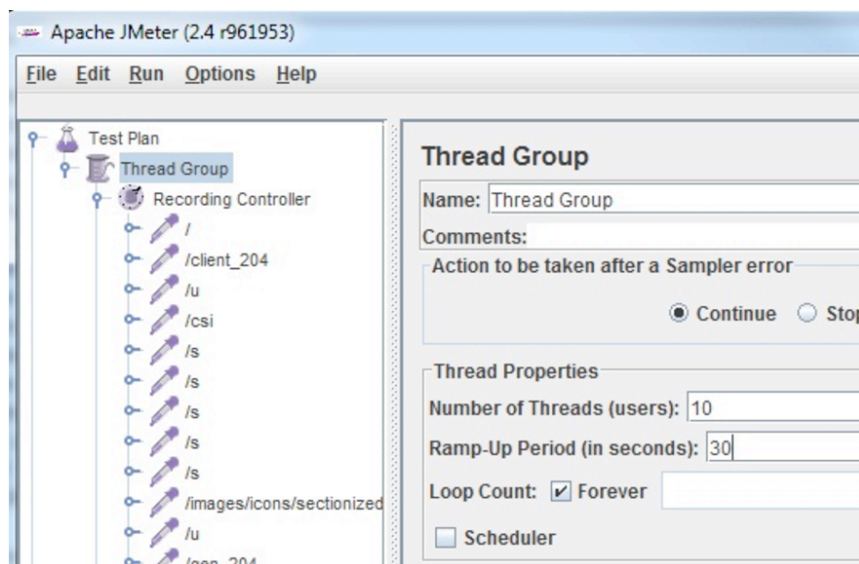

Рис. 5. Підготовка створеного сценарію до виконання

Наприклад, на Рис.5 показані наступні налаштування: тестування буде проходити в 10 потоків, триватиме, поки його не зупинять, час затримки між ітераціями - 30 секунд. Останнє означає, що потоки будуть рівномірно стартувати на протязі 30 секунд, тобто кожні 3 секунди, буде запускатися новий потік.

7. Аналіз результатів.

Щоб спостерігати результати тестів і стежити за ходом виконання сценарію, потрібно додати кілька елементів моніторингу. Існують такі: View Results Tree, View Results in Table, Graph Results, Summary Report.

Наприклад, елемент View Results Tree показує всі параметри із вмістом запитів та відповідей.

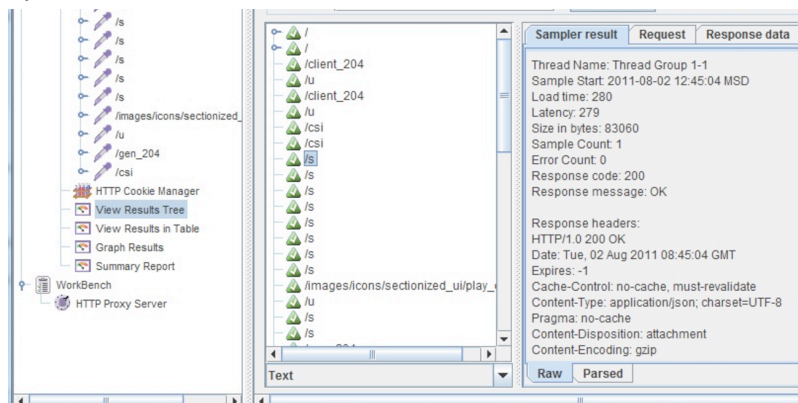

Рис. 6. Застосування елементу View Results Tree

Graph Results дозволяє будувати графіки на підставі проведених результатів тестування.

Рис. 7. Застосування елементу Graph Results

Проаналізуємо графік на Рис.7. Середній час відгуку (Average) зростає, а швидкість обробки (Throughput) не змінюється. Це означає, що на сервері операції стають в чергу, і продуктивності не вистачає, щоб обробити всі запити.

Висновок. В статті було розглянуто засіб Apache JMeter для тестування web-сайту, призначеного для масового обслуговування користувачів, на предмет його надійності і відмовостійкості.

Під час написання бакалаврського дипломного проекту був використаний даний підхід для проведення тестування розроблюваного програмного продукту. Такий підхід до поставленої задачі показав позитивні результати.

Загалом в статті розглянуто можливі способи створення сценаріїв для навантаженого тестування, один з яких автоматизований. Після виконання сценарію були візуалізовані та проаналізовані результати.

Отож, програмний комплекс Apache JMeter відмінно справляється з задачею навантаженого тестування та надає інтерфейс гнучкого налаштування сценаріїв для його проведення.

Література

1. JMeter manual [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://jmeter.apache.org/usermanual/index.html>
2. Jesse R. Load testing / R. Jesse, C. Ronald.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

К.В. МАХНОВЕЦЬ,

студентка факультету міжнародних відносин
Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Н.С. НАУМЕНКО,

член-кореспондент АЕНУ, кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ

Інфляція - це одна з найгостріших проблем сучасного розвитку економіки в багатьох країнах світу, що негативно впливає на всі сторони життя суспільства. Інфляцію не по праву ототожнюють з простим підвищенням цін, як складніше соціально-економічне явище.

Найрадикальнішим заходом проти "інфляційного навісу" є лібералізація цін без індексації заощаджень, унаслідок чого вони просто "згорають" від інфляції, як це сталося в Україні в період гіперінфляції 1992-1994 рр. [4, с. 2].

Перші роки становлення незалежної суверенної України супроводжувалися значними економічними труднощами. У головному вони пов'язані з переходом від тотально-планової системи організації виробництва до ринкової економіки. Саме еволюція соціально-економічного оновлення нашої Батьківщини і викликала до життя низку об'єктивних суперечностей, які, у свою чергу, призвели до появи глобальних негативних явищ. Серед них - диспропорції в економіці, спад виробництва, безробіття, різке погіршення матеріального становища основної частини населення. Серед них особливе місце за своїм значенням і впливом на посилення економічної кризи в Україні зайняла інфляція. Слід зазначити, що в умовах тоталітарної системи з її практично повним контролем за цінами інфляція мала місце у вигляді прихованої. Остання, як відомо, виявляється в дефіциті товарів і послуг, який посилювався в СРСР, віддзеркалюючи велику розбалансованість товарної і грошової сфери.

Перші роки існування України як незалежної держави супроводжувалися величезним збільшенням цін і характеризувалися високою динамікою їх зростання. Так у 1991 р. інфляція склала 390 % за рік, у 1992 р. - 2100 %, а в 1993 р. - 10 256 % за рік. Цей рік став піком інфляційного процесу. Надалі вона по-

чала помітно падати і склала в 1994 р. - 501 %, у 1995 р. - 281,7 %, у 1996 р. - 139,7%, у 1997 р. - 110,1 %, у 1998 р. - 120%, у 1999 р. - 119,2%, у 2000 р. - 125,8. %, у 2001 р. - 106,1 %, у 2002 р. - 99,4 %, у 2003 р. - 108,2 %, у 2004 р. - 112,3%.

Інфляція в Україні, як і в інших країнах колишнього соціалістичного табору, викликана багатьма причинами, серед них можна виділити ті, що визначили основні особливості даного процесу в нашій державі:

- загальний стан економіки у поєднанні зі складнощами перехідного до ринку періоду призвів до значного скорочення обсягів як промислового, так і сільськогосподарського виробництва. За 1991-1999 рр. валовий внутрішній продукт країни зменшився в 2,5 рази;

- розвитку інфляційних процесів сприяла й сформована за роки радянської влади в населення стійка психологія споживання. У поєднанні з масовою безгосподарністю і марнотратством усіх видів ресурсів вона ставала причиною нераціонального використання наявного потенціалу і скорочувала товарну масу. Це призводило до істотного тиску на споживчий ринок і порушувало співвідношення між грошовою і товарною масами;

- суттєвою причиною, що обумовила розвиток інфляційної спіралі, стало підвищення цін на російські енергоносії. Досить сказати, що тільки за 1992 р. ціни на нафту, газ і нафтопродукти зросли в 300 разів [8, с. 3]. У зв'язку з цим Україна, яка не має великих запасів енергетичних ресурсів і насамперед нафти й газу, з її залежністю від одного постачальника, потрапила в надзвичайно скрутний стан, і це стало одним зі значних чинників гіперінфляції в нашій державі;

- суттєвим чинником інфляції в Україні виявилось деформування попиту. Ті групи населення, що почали отримувати великі доходи, стали пред'являти підвищений попит на іноземні товари і на вітчизняні товари підвищеної якості. Це призвело до посилення диспропорцій в економіці саме через зміну попиту;

- важливою причиною інфляції став і її прямий імпорт з Росії. У 1991 р. правлячі кола Росії, намагаючись закріпитись при владі, пішли на нечувану емісію грошей. Тільки за 1991 р. Центральний банк Росії випустив в обіг грошей на 32 % більше, ніж за попередні 30 років (1961—1990 рр.). Що ж стосується нашої держави, то емісія грошей в Україні за 1991 р. була на 40 % менше, ніж за всі попередні 30 років. Унаслідок цього грошова маса в Росії за весь 1991 р. зросла в 2,26 рази, а в Україні - тільки в 1,44 рази [9, с. 8; 8, с. 3].

Цей важкий інфляційний період тривав практично до грошової реформи 1996 р., після якої інфляція значно зменшилась. Вже в 1999 р. спад ВВП був найменшим за всі попередні роки і відносно невеликим, а в 2000 р. уперше ВВП зріс на 5,9 %. У наступному році він збільшився на 9,2 %, у 2002 р. - на 5,2 %, у 2003 р. - на 9,3 %, а у 2004 р. - на 12 % [4]. Ці позитивні зміни в поєднанні з виваженою політикою монетаризму суттєво вплинули й на динаміку інфляції. Вона помітно вщуває і вже в 2001 р. становить 106,1 %, у 2002 р. — 99,4 %, а в 2003 р. — 108,2 %, хоч і зросла в 2004 р. до 112,3. Продумана політика уряду і

НБУ у 1996 - 2005 рр. дала змогу успішно здійснити грошову реформу, що привело до деякої стабілізації цін в Україні (2001-2005 рр.).

У 2006-2008 рр. починається новий виток розвитку інфляційних процесів в Україні. На цю динаміку цін дуже негативно позначився надмірно прискорений перехід Росії до торгівлі енергоносіями за світовими цінами. Внаслідок цього спостерігається нестерпний шок пропозиції, який підірвав енергомістку економіку країни, а також постійні політичні чвари, негативне сальдо торговельного балансу (до 10 % ВВП), спекуляції на валютному ринку, надмірні соціальні витрати держави, зростаючий дефіцит державного бюджету та покриття його додатковою емісією грошей, кредитна експансія долара. У вересні 2008 р. почалась економічна криза, яка супроводжується не тільки інфляційними процесами, а й падінням національного виробництва (до 25 %), безробіттям (до 3,5 % працездатного населення), зростанням валового зовнішнього боргу (на кінець 2008 р. - 101 млрд. дол. США - 56 % до ВВП), криза неплатежів та банкрутство 10 найбільших банків України тощо.

За даними статистики, уже в 2009 році ситуація має більш позитивний характер, а індекс споживчих цін дорівнював 112,3%, зменшившись на 10% у порівнянні з попереднім показником. За попередніми прогнозами НБУ рівень інфляції у 2013 році не становитиме 99,8% [10].

Дослідження динаміки економічних процесів в Україні дозволяють зробити висновок, що економіка перебуває в стадії глибокої кризи. Суттєве погіршення економічної ситуації у 2014 році було обумовлене веденням військових дій на сході України, що викликало ланцюжкову реакцію дисбалансу усіх макроекономічних показників. Під впливом подій 2014 року, поточна економічна ситуація характеризується подальшим занепадом. Серед основних факторів, що обумовлюють економічні тенденції у 2015 році є: низький зовнішній та внутрішній попит унаслідок гальмування економічного зростання; зниження купівельної спроможності населення внаслідок зменшення реальних доходів; ускладнення відносин з основними торговельними партнерами та відтік інвестицій.

Проте, за даними групи ІСУ інфляція в Україні в 2016 році сповільнилась до 11%. За прогнозом, економіка України в 2017 році продовжить тенденцію відновлення після позитивного перелому в 2016 році, що призвело до зростання валового внутрішнього продукту на близько 1,5%. Очікується, також, і те, що в наступаючому році зростання ВВП може прискоритися до 2,1%; промислове виробництво зросте на 2,5%, а інфляція сповільнилась до 10% з 12-13% в 2016 році. Зростання в 2017 році золотовалютних резервів країни досягло 17,3 млрд. дол. з 15,5 млрд дол. США на кінець 2016 року.

Для боротьби з інфляцією держава проводить антиінфляційну політику, яка передбачає здійснення тактичних (короткострокових) заходів щодо зниження рівня наявної інфляції та стратегічних (довгострокових) заходів, спрямованих на недопущення інфляції у тривалій перспективі.

До основних заходів антиінфляційної державної політики належать: зростання виробництва і насичення ринку товарами; обмеження емісії грошей; подо-

лання дефіциту державного бюджету; стимулювання нагромаджень та інвестицій; проведення обґрунтованої кредитної політики; скорочення ставок податків; проведення приватизації і стимулювання розвитку середнього й малого бізнесу; збільшення безготівкового обігу; широке впровадження електронної системи розрахунків; скорочення бартерних операцій; регулювання валютного курсу; розвиток ринку цінних паперів; подавлення інфляційних очікувань населення; проведення грошових реформ конфіскаційного типу.

Для вирішення проблеми інфляції слід звернутися до вивчення досвіду інших країн. У межах боротьби з прискорення інфляції в єврозоні в 2011-2016 роках Європейський центральний банк підвищив базову процентну ставку з 1.25% до 1,5% річних. Ідентичної політики дотримуються Швеція та Китай. Шведський Ріксбанк підвищив процентну ставку вже сім разів за 2011-2016 роки, вона досягла 2%, а Народний банк Китаю за такий же період підняв вартість кредитування втретє до 6,56%. Але ця політика не підходить для країн, що розвиваються, в тому числі і для України, тому що вона може дати зворотний результат, що призведе до автоматичного зростання цін на товари і прискорить інфляцію [2].

Для недопущення інфляції уряду країни потрібно розробити антиінфляційну стратегію, основною складовою якої є ефективно монетарна політика. Вона повинна передбачати щорічний приріст грошової маси темпом, який не перевищує темп зростання національного продукту. Також однією із найважливіших стратегій антиінфляційної політики є впорядкування державних фінансів, передовсім скорочення бюджетного дефіциту з перспективою його повної ліквідації.

Література

1. Особливості інфляції в Україні та шляхи її подолання [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://knowledge.allbest.ru/economy/3c0b65625b2ad69b5d53b89421306c26_0.html#text
2. Індекс інфляції в Україні 1991-2014 р.р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://profmeter.com.ua/Encyclopedia/detail.php?ID=875>
3. Економічна теорія: Політекономія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1259060539937/politekonomiya/sotsialno-ekonomichni_naslidki_inflyatsiyi#905
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Інфляція в Україні в 2016 році сповільнилась до 11% - ІСУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/news/2016/08/16/602492/>
5. Комплексна оцінка економічної ситуації в Україні у 2014-2015 рр. (частина 1: Загальна оцінка макроекономічної ситуації) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://iac.org.ua/kompleksna-otsinka-ekonomichnoyi-situatsiyi-v-ukrayini-u-2014-2015-gr-chastina-1-zagalna-otsinka-makroekonomichnoyi-situatsiyi/>
6. Индекс инфляции (Украина) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>
7. Урядовий кур'єр. — 1993. — №9—10. — С. 3. та Урядовий кур'єр. — 1992. — № 6. — С. 3.
8. Экономика и жизнь. — 1992. — № 10. — С. 8.
9. Мінфін — ділове співтовариство, банки, валюта, особисті фінанси [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua>

А.С. ПЕЧЕНА,
студентка факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

О.О. КОРОГОВА,
науковий керівник, кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародної економіки, за-
ступник завідувача кафедри (міжнародні зв'язки)
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЄС

Анотація. Стаття присвячена детальному розгляду особливостей економічного розвитку Європейського Союзу. Проаналізовано і розглянуто основні етапи економічного піднесення ЄС та специфічні ознаки та деталі, притаманні цій темі.

Ключові слова: економічний розвиток, Європейське Економічне Співтовариство, зовнішній ринок, Економічний і валютний союз, валюта євро.

Постановка проблеми. Економічне зростання всіх країн Європейського Союзу — це не просто закономірність, це колосальна праця мільйонів людей, це наслідок проведення численних реформ та нововведень. Багато науковців та аналітиків досліджують це питання з історичної та юридичної точки зору, проте воно потребує детального розгляду специфічних рис і нюансів. Головною проблемою дослідження даної теми є з'ясування головних та другорядних чинників формування стабільного зовнішнього ринку ЄС.

Стан дослідження. Наразі тема економічного зростання ЄС розглянута в чисельних наукових працях. Серед більш значущих слід відзначити роботи таких вітчизняних вчених: Громовенко К., Решота О., Єрмолаєв А., Парахонський Б., Яворська Г., Резнікова О., Амоша О., Варналій З., Геець В., Долішній М., Захарченко В., Попович О., Соловйов В.

Виклад основного матеріалу. Беззаперечним фактом являється те, що Європейський Союз — одне з найбільш розвинутих та успішніших об'єднань світу, адже з кожним роком він розширює зони свого впливу, залучає більше інвесторів з боку розвинених країн, проводить ґрунтовну політику уніфікації всіх найвпливовіших сфер розвитку. Завдяки десятиліттям злагожденості та дотриманню непохитної, дипломатичної поведінки, на даному етапі економіка ЄС стабільно розвивається і поступається розвитком лише США.

На частку ЄС припадає 1/3 світового промислового виробництва й науково-технічного потенціалу, 25% патентного фонду світу, 25% світової торгівлі. У галузевій структурі економіки ЄС переважає третинний сектор, тобто нематеріальне виробництво, яке створює 60-80% ВВП [3]. За обсягом експорту ЄС випереджає США, а за обсягом імпорту вони приблизно рівні. Більша частина європейських країн мають чітко виражену експортну орієнтацію. Більш ніж 70% їхньої зовнішньої торгівлі припадає на торгівлю зі своїми партнерами по ЄС. Для порівняння - взаємна торгівля країн інтеграційного блоку НАФТА (США - Канада - Мексика) не перевищує поки що 40% . Цей факт демонструє, що ЄС -

єдине в економічних відносинах, утворення [5]. Ці показники були реалізовані тільки завдяки впровадженню єдиного внутрішнього ринку для всіх країн-учасниць, цей важливий крок сприяв розквіту економіки та вільному товарообігу на території Європейського Союзу, також він відкрив можливості для розвинення продукції великих компаній та зросту попиту на їх продукцію.

Ще 1957 року Договором про створення Європейського Економічного Співтовариства було скасовано внутрішні митні бар'єри та встановлено спільні митні тарифи для товарів з країн, що не є членами ЄС [4]. З кожним роком державні органи плідно працювали для того, щоб поступово урівняти різноплановість технічних норм, розробити загальні стандарти безпеки та охорони здоров'я *і нарешті прибрати валютний контроль, запровадивши єдину національну валюту для сплати платежів і готівкового розрахунку*. Слід зазначити, що можна виділити дві основні складові, на яких ґрунтується внутрішній ринок :

- створення внутрішнього економічного простору в рамках ЄС з метою реалізації свободи пересування товарів, осіб, послуг і капіталів шляхом усунення будь-яких бар'єрів для цього у відносинах між державами-членами;
- самі чотири економічні свободи, або принципи внутрішнього ринку: свобода пересування товарів, свобода пересування осіб, свобода надання послуг та свобода пересування капіталів [6].

Становлення зовнішнього ринку ЄС закінчилося утворенням економічного монетного союзу, котрий сприяв інтеграція валюти євро й уніфікацію фіксованої, бюджетної, аграрної, промислової структури державних органів. Безумовно, реалізація цього законопроекту потребувала великої кількості фінансування, затверджень законних актів у політичних і судових підрозділах, зміни структури праці органів на державних рівнях. Проте зараз ЄС — лідер за показниками національної економіки, експорту, імпорту, вкладенням міжнародних інвестицій та розвитку підприємництва.

Найвищого економічного розквіту ЄС зазнав після ухвалення дипломатичних угод з приводу створення Економічного і валютного союзу, котрий був закріплений Маастрихтським договором про Європейський Союз 1992 року і набув чинності з 1 листопада 1993 року. Його становлення можна умовно поділити на три етапи:

1. Підготовчий (з липня 1990 року до 1 січня 1993 року). Основні характеристики: повна лібералізація переміщення капіталів у середині ЄС; посилення співробітництва між національними Центральними банками; свобода безготівкових розрахунків; розробка заходів щодо зближення основних макроекономічних параметрів країн-членів; лібералізація фінансових послуг [1]. Безумовно, цей етап був не з легких, тому що за зовсім короткий термін потрібно було досягнуто неможливого: підготувати до виконання необхідних вимог та максимально урівняти десятки країн з різною економікою, специфікою творення та показниками загального розвитку.

2. Організаційний (з 1 січня 1994 року до 31 грудня 1998 року). Характеристики: забезпечення незалежності національних центральних банків від своїх урядів і припинення фінансування ними державних бюджетів; створення єдиної системи центральних банків на чолі з Європейським центральним банком; необхідність забезпечення конвергенції економічної політики держав-членів відповідно до встановлених Маастрихтським договором критеріїв конвергенції [1]. Звичайно, цей етап був найтяжчим під час реалізації відповідних вимог уряду, державні апарати мали повністю перелаштуватися на нову систему фінансування, більшість приватних банків мали закриватися або об'єднуватися з державними, а досягнути зменшення розриву між показниками економічного розвитку країн можна було тільки через повну трансформацію органів влади та зміни їх стратегічних цілей.
3. Заключний (з 1 січня 1999 року до липня 2002). Запроваджено спільну європейську валюту євро за курсом 1 ЕКЮ = 1 євро. На цьому етапі фіксувалися тверді обмінні курси між євро та національними валютами країн-учасниць. На основі Європейського центрального банку, почала свою діяльність Європейська система центральних банків, покликаних забезпечувати обіг євро на внутрішньому й міжнародних валютних ринках [2]. Головними проблемами реалізації заключного етапу були наступні чинники: неоднакова готовність країн перейти на єдину валюту, різний економічний розвиток та співвідношення курсу національних валют з євро, нерегульована система перелаштування на іншу фінансову систему, абсолютна зміна державних систем та невідповідність кадрів в роботі над основними стратегічними цілями, використання євро для емісії цінних паперів. Саме це пригальмовувало систему переходу на інший економічний рівень, і тільки після липня 2002 року національна валюта була вилучена і замінена євро, що і поставило крапку у завершенні роботи економічного і валютного союзу.

Таким чином, на прикладі реформування економіки ЄС, ми можемо переконатися, що за досить короткий час можна провести всі необхідні заходи, щоб абсолютно змінити фінансову систему країни. Найголовніше — це розробка дієвого стратегічного плану та відповідних законопроектів, дотримання цільової політики, запобігання інфляції та призупинення функціонування усіх важливих державних апаратів. На даному етапі, ми не можемо заперечувати той факт, що перехід на єдину валюту майже всіх країн-учасниць Європейського Союзу зміцнив внутрішню економіку і сприяв закріпленню міцних позицій на світовій арені. Саме тому наразі політика ЄС, маючи стабільний економічний розвиток, направлена на поширення ідей інтеграції через освітні центри.

Висновки. Єдиний внутрішній ринок ЄС відкрив нові перспективи розвитку валової продукції між членами Європейського Союзу, сприяв залученню вагомих міжнародних інвестицій у продовольчий сектор. Період становлення і створення внутрішнього ринку характеризувався запровадженням та розробкою нових законодавчих ініціатив щодо регулювання економічного обміну всередині

країн, взагалі це явище — багатоаспектне і багатотривале, саме тому воно потребує ще більш детального розгляду з боку аналітиків та науковців.

Європейський економічний і валютний союз завершив формування впровадження єдиного внутрішнього ринку ЄС, за реалізацією якого євро стало національною валютою таких країн-учасниць: Австрія, Бельгія, Латвія, Греція, Естонія, Ірландія, Іспанія, Італія, Кіпр, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Франція. Це значно розширило міжнародні зони торгівлі та товарообігу, що позитивно відображаються щодня на показниках національної економіки держав.

Література

1. Решота О. Становлення внутрішнього ринку Європейського Союзу: передумови та особливості / Решота О. // Науковий вісник. — 2012. — №9. — С. 8–9.
2. Єрмолаєв А. В., Парахонський Б. О., Яворська Г. М., Резнікова О. О. Європейський проект та Україна: монографія / Єрмолаєв А. В., Парахонський Б. О., Яворська Г. М., Резнікова О. О. — Київ: НІСД, 2012. — 192 с.
3. Economy and finance [Електронний ресурс]. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <http://ec.europa.eu/eurostat/>.
4. Європейський Союз - провідний світовий гравець [Електронний ресурс]. — 2013. — Режим доступу до ресурсу: http://lib.ru.if.ua/files/europa/eu_info_sheets_uk+.pdf.
5. Trade topics [Електронний ресурс]. — 2017. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.wto.org/>.
6. Громовенко К.В. Внутрішній ринок ЄС як фундамент економічної інтеграції: історико-правовий аспект / Громовенко К.В. // Економічна безпека держави: теорія і практика. — 2015. — №3. — С. 190–193.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

<i>М.С. Євдокімова, О.О. Харсун,</i> ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИКЛАДАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН.....	3
<i>О.В. Журба,</i> МЕДІАКОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ.....	6
<i>М.А. Капліна,</i> ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ РОБОТИ ЛОГОПЕДИЧНОГО ПУНКТУ ПРИ ДНЗ.....	8
<i>В.О. Карпінський, Н.С. Науменко,</i> ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УКРАЇНІ. ЕКОНОМІКА ОСВІТИ В УКРАЇНІ І ЗА КОРДОНОМ.....	10
<i>О.П. Корнієнко, Л.М. Рогульчик,</i> ВПЛИВ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ НА ЛЮДИНУ.....	12
<i>Т.С. Кучинська,</i> ПРОГРАМИ ПОДВІЙНИХ ДИПЛОМІВ – СПІВПРАЦЯ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ І ПОЛЬЩІ У ГАЛУЗІ ОСВІТИ.....	16
<i>Т.І. Новосад,</i> СИСТЕМА НАУКОВО-ПОШУКОВОЇ РОБОТИ ВИКЛАДАЧІВ ЦИКЛОВОЇ КОМІСІЇ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ТА ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ЇХ РОБОТА НАД МОДЕРНІЗАЦІЄЮ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: РЕАЛІЇ, ПРАКТИЧНИЙ РЕЗУЛЬТАТ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	19
<i>С.В. Романовський,</i> АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ Й ОСОБЛИВОСТІ БІЛІНГВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ У КИЇВСЬКОМУ ЛІЦЕЇ «ІНТЕЛЕКТ».....	21

Розділ 2 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>Л.І. Бенчук,</i> СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНА СФЕРА КОМПЛІМЕНТУ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	28
<i>О.В. Вірич, Фарангіс Шамратова,</i> ПОЕМА Т. ШЕВЧЕНКА «ГАЙДАМАКИ»: ФОЛЬКЛОРНІ ДЖЕРЕЛА.....	35

І.В. Куца, СИНКРЕТИЧНІ СИНТАКСИЧНІ ЯВИЩА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ.....	41
І.Я. Олексин, СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ЦІННІСНОГО СВІТУ ОСОБИСТОСТІ.....	47
В.В. Штогрін, СТАН СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ.....	50
Т.Л. Щеголева, УПРОВАДЖЕННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ.....	52

Розділ 3 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

Р.С. Дикань, ФУТБОЛЬНА ВІЙНА МІЖ САЛЬВАДОРОМ І ГОНДУРАСОМ.....	57
Т.М. Стукач, КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	63

Розділ 4 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

А.А. Ковальова, Л.В. Бондарчук, ПРОБЛЕМА УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ВИВІЛЬНЕННЯ ПЕРСОНАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	69
--	----

Розділ 5 ПРАВО

В.В. Алексейчук, БІОМЕТРИЧНІ АВТОМАТИЗОВАНІ ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ.....	72
А.В. Власікова, А.Л. Федорюк, ОСОБЛИВОСТІ СТРАХУВАННЯ ТУРИСТІВ ПІД ЧАС ПОДОРОЖЕЙ ЗАКОРДОН ЯК СКЛАДОВА ТУРИСТИЧНИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ.....	76
І.І. Рудченко, Н.М. Мироненко, НАУКОВІ ПАРКИ В УКРАЇНІ.....	80

Розділ 6 БІОЛОГІЯ

<i>В.С. Костюк, О.В. Гарбар, С.В. Межжерін,</i> ОСОБЛИВОСТІ АЛОЗИМНОЇ МІНЛИВОСТІ В ПОПУЛЯЦІЯХ РІЧКОВИХ РАКІВ З ВОДОЙМ БАСЕЙНУ Р. ПРИП'ЯТЬ.....	83
<i>А.В. Равлюк,</i> ПРОМИСЛОВА АПРОБАЦІЯ АНАЛОГІВ СИЧУЖНОГО ФЕРМЕНТУ.....	85
<i>О.В. Сухенко, Т.М. Нестека,</i> ЕКОЛОГІЧНІ ГРУПИ ТВЕРДОКРИЛИХ ЗГУРІВСЬКОГО ДЕНДРОПАРКУ.....	87
<i>І.В. Чорна, Г.В. Дроник,</i> ВПЛИВ НАТУРАЛЬНОЇ ТА ТРАНСГЕННОЇ СОЇ НА КОНЦЕНТРАЦІЮ СЕЧОВОЇ КИСЛОТИ В КРОВІ ТА У СЕЧІ ЩУРІВ.....	90

Розділ 7 МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

<i>В.А. Орешко,</i> ПРОГНОЗУВАННЯ ВІДВІДУВАНOSTІ ФУТБОЛЬНИХ МАТЧІВ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДІВ РЕГЕРЕСІЙНОГО АНАЛІЗУ.....	92
--	----

Розділ 8 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

<i>М.Д. Нікітін,</i> МІКРОСЕРВІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЕКТУВАННЯ РОЗПОДІЛЕНИХ ПРОГРАМНИХ КОМПЛЕКСІВ.....	101
<i>М.Д. Нікітін,</i> СТВОРЕННЯ НАВАНТАЖУВАЛЬНИХ ТЕСТІВ ДЛЯ WEB-САЙТІВ В ПРОГРАМІ JMETER.....	106

Розділ 9 МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

<i>К.В. Махновець, Н.С. Науменко,</i> ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИРІШЕННЯ ІНФЛЯЦІЇ В УКРАЇНІ.....	111
<i>А.С. Печена, О.О. Корогодова,</i> ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЄС.....	115

Для нотаток

Для нотаток

Підписано до друку 29.06.2017. Формат 60х84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturna». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 7,21.
Зам. № 2906-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. 38 (067) 259-11-89

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40**